
MEDIÆ VALIA
HISTORICA
BOHEMICA 17/2

HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR

PRAHA 2014

MEDIAEVALIA HISTORICA BOHEMICA
17/2 2014

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief

Jan Zelenka

Výkonní redaktoři / Managing Editors

Eva Doležalová, Jaroslav Boubín

Odpovědný redaktor řady Supplementum / Managing editor of series Supplementum

Dana Dvořáčková-Malá

Redakční rada / Associate Editors

Lenka Bobková, Luděk Galuška, Pavel Krafl, Ján Lukačka, Christian Lübke, Karel Maráz, Hana Pátková, František Šmahel, Josef Žemlička

Vydává / Published by

Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha

The Institut of History, Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague

Adresa / Adress

Prosecká 76

190 00 Praha 9 – Nový Prosek

tel.: +420 286 882 121, linka 246

e-mail: mhb@hiu.cas.cz

<http://www.hiu.cas.cz/cs/nakladatelstvi/periodika/mediaevalia.ep/>

Zkratka časopisu / Journal Shortcut

MHB

MHB vychází dvakrát ročně / MHB is published twice a year

ISSN 0862-979X

MEDIAEVALIA HISTORICA

BOHEMICA

17/2

Praha
Historický ústav
2014

ISSN 0862-979X

© Historický ústav AV ČR, v. v. i.
Praha 2014

I

STUDIE

K MOŽNOSTEM VÝZKUMU PANOVNICKÉHO DVORA V POZDNÍM STŘEDOVĚKU V ČESKÝCH ZEMÍCH

Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ

On the possibility of research of the sovereign court in the Late Middle Ages in the Czech lands: The study presents a synopsis of the existing scholarship on the theme of courtly research in the Czech lands, which has taken place in various qualities and quantities since the end of the 1970s. It summarizes the individual results and existing methodological routes while pointing out the as-yet untouched or insufficiently elaborated themes. It predominantly points out the so-far minimal research in this sense in the Late Middle Ages, or in the 15th century, in the Czech lands. Among others, also a treatment of the court of the famous King George of Poděbrady here.

Key words: sovereign court, Late Middle Ages, George of Poděbrady

Panovnický dvůr či jakýkoliv jiný dvůr (šlechtický, církevní) vládce představoval centrum rozhodování, moci i reprezentace. Téměř vždy byl společenskou a existenční křižovatkou lidí z různých sociálních vrstev a proměnlivý organismus, jehož vývoj se měnil v čase a prostoru.¹ Vyjdeme-li právě z tohoto předpokladu, mělo by být dvorské prostředí sledované nejprve v podobě postižení vlastního funkčního systému. To znamená popsání rodiny toho kterého vládce, dále pak skladby úřadů

¹ Srov. Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Panovnický dvůr ve středověku. Struktura, prostor a reprezentace*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, MHB 11, Supplementum 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008, s. 11–37, zde i starší literatura k tématu; EADEM, *K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému*, ČČH 1/2009, s. 309–335; EADEM, *Dvorský ceremoniál a komunikace v dobovém kontextu*, in: *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, MHB 12, Supplementum 3, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2009, s. 33–55; EADEM, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011, s. 20–26; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011, s. 12–23; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvůr ve středověku*, in: *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 15–37, včetně kolektivu autorů v této kapitole.

jeho dvora a s tím spojených personálií, včetně hierarchie jednotlivých osob. Následovat by měl popis dvorského světa v každodenním kontextu všedních anebo výjimečných, slavnostních dní či okamžiků, včetně projevů umění, literatury nebo materiální kultury. Jako třetí elementární přístup navazuje prostorové hledisko, tedy otázky, kde se dvůr nacházel, jak bydlel a cestoval.

Dosavadní výzkum

S odstupem několika desetiletí, kdy Františka Kavka v roce 1989 sepsal první monografii na téma panovnický dvůr, která vykazovala snahu po systematizaci předmětu výzkumu, můžeme shrnout a popsat dosavadní výsledky a vznést další otázky. Nejprve se ale zastavme u stručné bilance bádání na téma středověký dvůr. V rámci chronologického výčtu se o dvorech panovníků zmiňovali autoři snad v každém větším díle o českých dějinách jako již František Palacký v *Dějínách národa českého v Čechách a v Moravě*.² Stejný autor sepsal také stručný soupis dvorských úředníků a hodnostářů (*Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém od nejstarších časů donynějška*), a to už v roce 1832.³

Soupisy jednotlivých úředníků, a navíc zmínky o náplni a povinnostech některých úřadů, najdeme v mladších dílech Václava Vladivoje Tomka či Václava Novotného.⁴ Tomek ale na rozdíl od Palackého přistoupil ke dvoru komplexněji a vedle úřadů a úředníků pojednal nejen o náplni a povinnostech, ale zahrnul i zmínky o důchodech, které držitelům plynuly. Povšiml si nově i dvorských festivit, a to na příkladu korunovace Václava II., přičemž se dotkl dalšího rozměru

² František PALACKÝ, *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě*, díl I. a II., Praha 1875².

³ IDEM, *Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém od nejstarších časů donynějška*, Praha 1832; k dílu srov. František Palacký I, František Charvát (ed.), Praha 1941.

⁴ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* I, Praha 1892², s. 606nn.; Václav NOVOTNÝ, *České dějiny* II/3. *Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928, s. 16nn.

dvorského světa.⁵ Václav Novotný pak v práci k českým dějinám představil částečnou prosopografii panovnického dvora za Přemyslovců. Navíc se zaměřil na přítomnost duchovních. V zásadě ve stejném duchu nastínil dvůr Přemyslova nástupce Václava II. v *Českých dějinách* Josef Šusta. Zvláště ocenil intelektuálně-umělecké projevy a diplomacii na sklonu 13. století.⁶ A tak bychom mohli pokračovat, neboť každé z podobných kompendií nějakým způsobem alespoň částečně zohledňuje dvůr konkrétního panovníka.

O bezprostředním zaměření na studium dvorské problematiky (zvláště v podobě akcentování panovnického dvora) můžeme však hovořit v domácí historiografii až od konce sedmdesátých let a následně osmdesátých let minulého století, což souvisí s již zmiňovaným Františkem Kavkou. Ten se u nás stal skutečně prvním z badatelů, který sledoval vybraný dvůr jako celostní prostředí a to i přes to, že například prosopografie osob zůstala v jeho podání dvora Karla IV. nesystematickým výčtem některých postav a jejich rolí. Výrazněji totiž nesledoval sociální kategorie členů dvora a neřešil rozdíly mezi dvorskými a zemskými hodnostmi v rámci domácího vývoje.⁷ Doplňme, že jeho zájem o prostředí dvora Karla IV. dohledáme už v dílčí studii z roku 1978, kdy představil dvorskou kulturu Karla IV. ve sborníku *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*. Ve stejném sborníku publikoval tehdy rovněž Josef Macek, který se věnoval dvorské kultuře a Karel Stejskal, jenž pojednal o *Umění na dvoře Karla IV.*⁸ Lucemburské téma ve dvorském bádání pak pokračovalo zásluhou Ivana Hlaváčka, který se věnoval předně době Václava IV., otázce královny rady a kanceláře, včetně jednotlivých studií o struktuře Václavova dvora a jeho fungování. Současně s tím se zabýval itineráři panovníků. Věnoval se přitom částečně jak přemyslovskému, tak lucemburskému

⁵ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy* I, s. 349–371.

⁶ Srov. zvláště Josef ŠUSTA, *České dějiny* II/1, Praha 1935; IDEM, *Dvě knihy českých dějin* I. Poslední Přemyslovců a jejich dědictví, II. Počátky Lucemburské, Praha 1919, 1926.

⁷ František KAVKA, *Am Hofe Karls IV.*, Leipzig 1989; IDEM, *Na dvoře Karla IV.*, Praha 1993.

⁸ Josef MACEK, *Die Hofkultur Karls IV.*, in: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, Ferdinand Seibt (ed.), München 1678, s. 237–241; František KAVKA, *Die Hofgelehrten*, in: IBIDEM, s. 249–253; badatelsky téma rozšířil Karel STEJSKAL, *Umění na dvoře Karla IV.*, Praha 1978.

období.⁹ K dané problematice přispěla v devadesátých letech minulého století Zdeňka Hledíková, a to i přesto, že se zaměřila na (arci)biskupský dvůr. Její práce znamenaly značný posun v metodickém postupu, neboť poukázala na hodnocení tří aspektů při studiu dvora naznačených v úvodu, tedy nejen potřebu doložení osob a úřadů, ale také vlastního dění – života na dvoře a prostoru.¹⁰

V devadesátých letech publikovali práce ke dvorské problematice rovněž mladší badatelé, předně Vladimír Růžek, Tomáš Baletka a Miloslav Sovadina. Vladimír Růžek prosopograficky zpracoval dvůr Karla IV., Tomáš Baletka představil dvorskou společnost Jošta Lucemburského, a konečně Miloslav Sovadina sledoval prosopografii dvora krále Václava I.¹¹ V letech 2005–2009 pak proběhla tři mezinárodní zasedání na téma *Dvory a rezidence ve středověku*, kde se postupně sešli badatelé nad různými aspekty, ať už se jednalo o dvorský život nebo rezidenční otázky.¹²

Metodické cesty

V rámci metodických cest již bylo naznačeno, že prvotním přístupem ke dvorské látce, a to již počínaje prací Františka Palackého, byla a věcně vzato stále zůstává strukturálně-personální analýza vybraného dvorského prostředí, neboli dvora kon-

⁹ Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské*, Opera historica 7, Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), České Budějovice 1999, s. 29–70, s. 32–36; souhrnně pak k problematice IDEM, *Höfe – Residenzen – Itinerare*, Praha 2011, kde jsou jednotlivé studie i přehled dílčí autorovy bibliografie.

¹⁰ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *(Arci)biskupský dvůr v Praze do doby husitské*, DP 3, 1991, s. 341–360. K tomu srov. EADEM, *Biskupské a arcibiskupské centrum ve středověké Praze*, PSH 27, 1994, s. 5–23.

¹¹ Miloslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, SAP 45, 1995, s. 3–40. Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka*; Tomáš BALETKA, *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411)*, SAP 2/46, Praha 1996, s. 259–536.

¹² *Dvory a rezidence ve středověku*, MHB Supplementum 1, Dana Dvořáčková-Malá (ed.), Praha 2006; *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, MHB 11, Supplementum 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008; *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, MHB 12, Supplementum 3, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2009.

krétního panovníka/šlechtice či preláta. O míře možností poznání strukturálně personální podoby rozhoduje ale vždy četnost pramenů, které máme pro různá období k dispozici. V takové fázi pak probíhá téměř vždy debata o udržitelnosti a využití prosopografie pro sledování osob a studia úřadů v rámci struktury dvora. Opakovaně se přitom odpovědně citují i limity pro využití prosopografie. Rezignovat na ni však nelze i přesto, že nikdy v zásadě nedisponujeme úplnou sumou faktů pro stanovená kritéria (například o držbě úřadů v každém roce panovníkovy vlády), jež chceme poznat u všech panovníků a jejich skladby dvora, a potažmo i u jejich manželek, a eventuálně potomků.¹³

Další metodické směřování dvorského výzkumu spočívalo v zaměření se na život na dvoře. Zde lze říci, že pilotní pohled poskytl již zmíněný František Kavka, když sledoval dvůr Karla IV. Přesto se ale následná diskuze osmdesátých a devadesátých let začala ubírat vedle zkoumání sklady některých dvorů směrem k otázce rezidencí. Inspirace vycházela především z německého výzkumu, který reprezentuje zejména publikační řada *Residenzenforschung*.¹⁴ Ukázalo se, že to byla pouze jednostranná cesta – pro české prostředí ne příliš dlouho udržitelná. Rezidenční výzkum, který v Německu vycházel z potřeby dohledat hlavní sídlo panovníka středověké říše a potažmo hlavní město, nebyl v českém prostoru zapotřebí. Hlavní sídlo bylo zřejmé od počátku vznikajícího přemyslovského státu. Studium dvorů přemyslovských panovníků jednoznačně ukázalo, že rezidence jsou toliko prostorem, neboť elementární vždy zůstane život dvora jako takový, který se na určitém místě a za určitých podmínek odehrával. Ostatně rezidencí, nebo v souladu s prameny správněji řečeno sídlem, mohl být po určitou dobu i stan nebo jiné oblíbené obydlí, odkud panovník vládl. Lokální ukotvení úředníků na Pražském hradě nespatřuji v tomto smyslu jako hlavní kritérium, protože dvůr byl tam, kde byl panovník. Vzpomeneme-li pak ještě jednou třetí ze svazků ze supplement *Dvorů a rezidencí ve středověku*, je zjevné, že se u nás již výzkum obracel od roku 2007 na problematiku života na dvoře, a to konkrétně v podobě zkoumání všedního i svátečního dne. Vydané studie tuto potřebu doložily. Přesto však není

¹³ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 13–19.

¹⁴ Přehled dosavadního bádání včetně jednotlivých publikací – <http://resikom.adw-goettingen.gwdg.de/publ.php>

záměrem konstatovat, že rezidenční téma představovalo jen slepou cestu. Naopak se právě díky němu ukázaly možnosti dalšího výzkumu a prostor byl zahrnut, a měl by tak být nadále vnímán, jako jeden z aspektů spoluutvářejících život dvorské společnosti.

Další možnosti výzkumu

Vyjdeme-li ze tří základních metodických směrů, je v současné době zpracováno komplexně jen nemnoho z dvorského panovnického prostředí, respektive konkrétních dvorů jednotlivých panovníků středověku.¹⁵ Komplexně nejsou dořešeny ani tolik oblíbené dvory pozdně-středověkých vládců, jako byli Karel IV. či Václav IV. Zde například chybí klíčové práce ke skladbě, respektive kompletní prosopografii a dvorské struktuře. V případě dvora Karla IV. lze však využít záslužnou práci Vladimíra Růžka *Česká znaková galérie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361* (Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.), která vyšla roku 1988.¹⁶ Z hlediska prosopografie ale naopak disponujeme studiiemi ke skladbě dvora Jana Lucemburského v Čechách, které sepsal Zdeněk Žalud. V případě mladších Lucemburků Jana a Zikmunda se pak jedná spíše o jednotliviny. Konkrétně v případě Jana Zhořeleckého se dvoru tohoto Karlova syna věnovala Lenka Bobková a dvorem posledního Lucemburka na českém trůně, Zikmunda, se zabýval detailněji především Petr Elbel.¹⁷

V případě panovníků z 15. století, respektive po smrti Zikmunda Lucemburského, je situace ještě obtížnější a studie, které byly na toto téma sepsány, jsou spíše torzovité. Zcela chybí například podrobné a komplexní zpracování dvora

¹⁵ Komplexně tematicky byly pojaty práce D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, passim; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Curia ducis*, passim.

¹⁶ Srov. poznámka 10.

¹⁷ Přehlednou podobu panovnického dvora a rezidencí Karla IV. podala pak roku 2003 Lenka Bobková, in: *Velké dějiny zemí Koruny české*, Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české* IV.a, Praha – Litomyšl 2003, zvláště s. 476–578. Naposledy ke dvorům lucemburských panovníků srov. jmenování autoři in: *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Lenka Bobková – František Šmahel (edd.), Praha 2012, kde i odkazy na jednotlivé starší práce autorů.

Jiřího z Poděbrad, k němuž máme více méně stále nejvíce informací z práce Rudolfa Urbánka.¹⁸ Cílená prosopografie a studium dvora za života Jiřího na své zpracování nadále čeká. Naopak ale v jeho případě víme poměrně mnoho o diplomacii, politických aktivitách krále či literatuře. Již méně je zpracováno složení dvora, vliv dvorských klik, život žen, a to nejen manželek krále a dětí, nebo dvorské zázemí apod.¹⁹ Otázce zpracování dvora krále Jiřího z Poděbrad i dalším možnostem bádání se v lednu roku 2014 věnovalo setkání pořádané *Výzkumným centrem Dvory a rezidence ve středověku HIU AV ČR*, které poukázalo i na neuspokojivý stav výzkumu.²⁰ Na jednání byly totiž představeny převážně studie, které se touto otázkou přímo nezabývaly. Výjimkou byl komplexní pohled Martina Šandery na dvůr Jindřicha Minsterberského, syna Jiřího z Poděbrad.²¹ Z hlediska dvorského bádání pozdního středověku v českých zemích jsme na tom poněkud lépe u Jiříkova nástupce Vladislava Jagellonského, jemuž se věnoval Josef Macek. Nověji se jagellonským dvorem za pomoci účtů tohoto krále zabýval například Pavel Trnka ve studii *Výdaje dvora Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*.²²

Tématu každodennosti dvora se historiografie, po prvotních pracích Kavky, věnovala nejčastěji opět s ohledem na dobu Karla IV. nebo Václava IV. Jak již bylo naznačeno, jedná se spíše o dílčí studie nebo jinak vymezená témata, kdy primárně nešlo o pojetí dvorských festivit nebo všedních dní. Pozornosti se však dostalo literatuře a uměleckým dílům 14. století, a to nejen z hlediska historické vědy a potažmo dvorské otázky, ale především v rámci oborů umělecké historie

¹⁸ Rudolf URBÁNEK, *České dějiny* III/1–4. Věk poděbradský 1–4, Praha 1915–1930, 1962.

¹⁹ Srov. k tématu následující studie v tomto čísle z pera Blanky Zylinské.

²⁰ Srov. <http://www.hiu.cas.cz/cs/organizacni-struktura/vyzkumne-centrum-dvory-a-rezidence-ve-stredoveku.ep/>.

²¹ K tématům, která zazněla na jednání, jež se věnovalo dvoru Jiřího z Poděbrad, srov. jednotlivé studie tohoto čísla MHB.

²² Josef MACEK, *Jagellonský věk v Českých zemích (1471–1526)*. Díl 1. Hospodářská základna a královská moc. Díl 2. Šlechta, Praha 1992, 1994; Pavel TRNKA, *Výdaje dvora Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, *Dvory a rezidence ve středověku* III. Všední a sváteční život dvorské společnosti, MHB 12, Supplementum 3, 2009, s. 111–145; IDEM, *Složení dvora krále Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, MHB 13/1, 2010, s. 111–145.

nebo dějin literatury.²³ V případě prostorových souvislostí byl opět nejvíce sledován dvůr Karla IV. a Václava IV.²⁴ Zvláště pak castelologie sledovala dobu Václava IV., nebo stavitelství jeho otce.²⁵ Rezidenčně-prostorovou tematiku za Jiřího z Poděbrad rozvinul z pohledu venkovských rezidencí Poděbradů v současné době František Musil.²⁶

Závěrem – dvorské tázání v pozdním středověku

Z uvedeného je zřejmé, že z hlediska systematicky zaměřeného dvorského výzkumu nadále chybí komplexní zpracování prosopografie jednotlivých panovnických dvorů, a to zvláště v pozdním středověku. Takto celostně byla sledována zatím jen epocha Přemyslovců, tedy do roku 1306. S tím souvisí i nadále chybějící kontinuální výzkum dvorských a následně dvorských a zemských úřadů, který je otevřený k řešení kontinuálně od doby Přemyslovců až po nástup Ferdinanda I. Habsburského. Jako další z otázek zůstává otevřená například problematika dvorů panovnic, respektive manželek a následně i vdov jednotlivých vládců, kterou nelze vztahovat pouze na segment věnných měst. Postavení žen a dětí ve dvorské společnosti se v poslední době věnovalo kolokvium *Výzkumného centra Dvory a rezidence ve středověku*, konkrétně na sklonku roku 2013.²⁷

Dosavadní dvorský výzkum tedy i přes mnohé dosažené výsledky stále skýtá prostor pro studium jak na tzv. elementární bázi (kupříkladu prosopografie či skladby dvorů zohledňující primárně rodinu vládce), ať už v podobě analýz či ce-

²³ Přehledně např. Lenka BOBKOVÁ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české IV.b 1310–1410*, Praha – Litomyšl 2003, kde i odkazy na starší literaturu; z posledních prací zvláště *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310*, Klára Benešová (ed.), Praha 2010; *Lucemburkové*, passim.

²⁴ Srov. přehledně L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny*, s. 467–502, kde i starší literatura k tématu.

²⁵ Naposledy např. František ZÁRUBA, *Hrady Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci*, Praha 2014, kde i starší literatura k tématu.

²⁶ Srov. následující studie tohoto čísla.

²⁷ Výsledky vědeckého zasedání vyjdou v kolektivní monografii *Ženy a děti ve dvorské společnosti* v roce 2015.

lostního přístupu ke dvoru toho kterého vládce, tak rovněž v rámci mezioborové spolupráce jako další z možných perspektiv bádání. A doba 15. století se zdá být v tomto směru nejméně probádaným obdobím.

On the possibility of research of the sovereign court in the Late Middle Ages in the Czech lands

The courtly research so far despite many results still provides space for the study of both the so-called crucial elementary base (e.g. prosopography or complex compositions of the courts considering primarily the ruler's family), whether in the form of analyses or a holistic approach to whichever ruler, and also the interdisciplinary cooperation as another of the possible prospective areas of research. In terms of the demand for systematically focused courtly research, a complex or chronological treatment of the prosopography of the individual sovereign courts for the Middle Ages as defined today, particularly in the Late Middle Ages, is still lacking. So far, only the epoch of the Přemyslids, i.e. to 1306, has been so purposefully and holistically observed. This is also related to the still lacking continual research of the "courtly" and subsequently courtly and land offices, which is open for resolution continually from the period of the Přemyslids until the accession of Ferdinand I of Habsburg. Another of the questions that remains open is also the unresolved issue of the courts of the female rulers, or the wives and subsequently also widows of the individual rulers, which cannot be related only to the segment of dowry towns.

DVŮR KRÁLE JIŘÍHO VE SVĚTLE SOUČASNÉHO POZNÁNÍ*

Blanka ZILYNSKÁ

The Court of King George in Light of the Current Knowledge: The paper recapitulates the state of the treatment of the sovereign court of George of Poděbrady, briefly reminds the reader which sources are available and in the end discusses the individual themes associated with the court: the prosopography of the courtiers, chancellery, celebrations and patronage. It states mainly the little treatment of the personnel composition of the court society.

Key words: George of Poděbrady, sovereign court, 15th century, chancellery, residence

Bádání o dvorech českých panovníků nabylo v poslední době na intenzitě a vřadilo se do celosvětového proudu věnovaného této problematice.¹ Na tomto místě bychom měli uvážit, nakolik lze obecné premisy a zjištění z jiných zemí, respektive jiných období a z dvorů jiných českých panovníků aplikovat na dvůr českého pa-

* Tato studie vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. P12 *Historie v interdisciplinární perspektivě*, podprogram *Společnost, kultura a komunikace v českých dějinách*.

¹ Pro přehled bádání o dvorech a rezidencích je možno odkázat na programové studie i syntetizující knihy: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému*, ČCH 107, 2009, s. 309–335; EADEM, *Panovnický dvůr ve středověku. Struktura, prostor a reprezentace*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, MHB 11, Supplementum 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008, s. 11–37; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2012; IIDEM, *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011; Tomáš BALETKA, *Dvůr, rezidence a kanclář moravského markraběte Jošta (1375–1411)*, SAP 46/2, 1996, s. 259–536. České bádání se prezentuje souhrnně v zatím třísvazkové řadě sborníků *Dvory a rezidence ve středověku* I–III, 2006, 2008, 2009. Věcné shrnutí pro dobu lucemburskou přinesla publikace *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, František Šmahel – Lenka Bobková (ed.), Praha 2012, s. 283–396, bibliografická příloha je ale značně omezená. Vedle krále Jana (Zdeněk Žalud), Karla (Lenka Bobková a Z. Žalud) a Václava (Ivan Hlaváček) se dostalo i na Zikmunda (Petr Elbel), jemuž bylo dosud věnováno málo pozornosti, a to nejen v českém prostředí.

novníka z řad domácího panstva, Jiřího z Poděbrad a Kunštátu. Na vahách leží nejen pramenná situace, která není nikdy ideální, ale i některá další specifika, která jsou vlastní právě osobě svobodně zvoleného panovníka, situaci českých zemí po-kompaktátního období s jejími církevně-náboženskými poměry a doznívajícím „porevolučním syndromem“, i českému, respektive středo- (či středovýchodně-) evropskému prostředí vůbec.²

O královském dvoře Jiřího z Poděbrad můžeme hovořit od jeho zvolení 2. března 1458, příp. od jeho korunovace 7. května 1458.³ Lze ovšem předpokládat, že okruh jeho bližších spolupracovníků se vytvářel již v době jeho správcovství v zemi, a že zde byla nějaká souvislost i s dvorským okruhem Ladislava Pohrobka, jemuž byl spíše opatrovníkem než pouze nejvyšším úředníkem. Zatímco u prvního předpokladu je nejistota menší, druhý je jen vágní možností, i když v kanceláři obou je plynulá návaznost dokázána. Každopádně nelze při našich úvahách pominout desetiletí, které předcházelo nástupu Jiřího na trůn a v němž si vybu-

² Srovnávat můžeme především s dvorem Fridricha III. (viz pozn. 17), Matyáše Korvína, nebo Kazimíra IV. a jeho nástupců. Srov. např. Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín (1443–1490), uherský a český král*, České Budějovice 2009, zvl. s. 302–330, s odkazem na maďarské práce Andráse Kubinyiho, který se věnoval dvoru speciálně; stručná německá verze viz András KUBINYI, *Matthias Corvinus. Die Regierung eines Königreiches in Ostmitteleuropa 1458–1490*, Herne 1999, s. 12–19. K polskému panovnickému dvoru např. Maria BOGUČKA, *Kazimierz Jagiellończyk i jego czasy*, Warszawa 1998; pro jagellonský dvůr jsou k dispozici účty, které poskytují možnost daleko hlubšího vhledu do poměrů na dvoře. Pro ranější dobu je využila a odkazy na literaturu ke dvoru Hedviky a Jagiella uvádí Agnieszka JANUSZEK-SIERADZKA, *Wspólnota stolu królewskiego w czasach Władysława Jagielly*, in: *Wspólnoty małe i duże w społeczeństwach Czech i Polski w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych*, Wojciech Iwańczak – Janusz Smołucha (ed.), Kraków 2010, s. 285–314. Účty pro mladší období zpřístupnili: *Rachunki królewskie z lat 1471–1472 i 1476–1478*, Stanisław Gawęda – Zbigniew Perzanowski – Anna Strzelecka (ed.), Wrocław – Kraków 1960; *Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského, vévody hlohovského a opavského, nejvyššího hejtmana Slezska a Lužic z let (1493) 1500–1507*, Petr Kozák (ed.), Praha 2014. K jejich využití také pro zkoumání fungování dvora Jagellonce vládnoucího v českých zemích srov. pozn. 14.

³ Rudolf URBÁNEK, *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého*, in: Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 5/2, 1932, s. 593–766; Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*, in: Lenka Bobková – Mlada Holá (ed.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, Praha – Litomyšl 2005, s. 99–122, o volbě a korunovaci Jiřího s. 106–109. Srov. dále pozn. 53.

doval svoji pozici opíraje se o řadu osob, které také samy profitovaly z Jiřího schopností.⁴

Stav bádání

Podívejme se nejdříve na stav zpracování našeho tématu. Pominu již zmíněnou literaturu čistě životopisnou a zabývající se různými aktivitami Jiřího. Jmenovitě mohu uvést jen práce zaměřené skutečně na problematiku dvora. Na prvním místě je třeba připomenout příspěvky Ivana Hlaváčka, který vykonal pro 15. století obdobnou základní práci jako František Kavka pro dobu Karla IV.⁵ Hlaváček rozšířil svůj původní zájem o dvůr a kancelář Václava IV.⁶ na celé následující století a podal základní informaci o tom, co víme o dvorech posledních Lucemburků, prvního Jagellonce na českém trůnu (Zikmunda Korybutoviče), krátce vládnoucích Habsburků a hlavně Jiřího z Poděbrad. Svůj přehled publikoval ve vzdálené

⁴ K době poděbradské a Poděbradům obecně: Rudolf URBÁNEK, *České dějiny III. Věk poděbradský 1–4*, Praha 1915–1930, 1962; Petr ČORNEJ, *Velké dějiny Zemí Koruny české VI, 1437–1526*, Praha – Litomyšl 2007; František ŠMAHEL, *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002; Otakar ODLOŽILÍK, *The Hussite King. Bohemia in European Affairs 1440–1471*, New Brunswick – New Jersey 1965; Frederick G. HEYMANN, *George of Bohemia King of Heretics*, Princeton – New Jersey 1965; Josef MACEK, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967; Miroslav PLAČEK – Peter FUTÁK, *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*, Praha 2006; Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA a kol., *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008.

⁵ František KAVKA, *Am Hofe Karls IV.*, Leipzig 1989, česky IDEM, *Život na dvoře Karla IV.*, Praha 1993. Přehled dalších prací s tematikou dvora pozdního středověku v českých zemích uvádí I. Hlaváček citovaný v pozn. 7.

⁶ Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzels (IV.) 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie* (Schriften der MGH 23), Stuttgart 1970; IDEM, *Hof und Hofführung Wenzels IV. (1376–1419)*, in: Deutscher Königshof, Hoftag und Reichstag im späteren Mittelalter, Peter Moraw (ed.), Stuttgart 2002, s. 101–132. Soustavnost zájmu I. Hlaváčka o problematiku panovnického dvora dokazuje jeho tematická bibliografie publikovaná in: Ivan HLAVÁČEK, *Höfe – Residenzen – Itinerare*, Mlada Holá – Martina Jeránková – Klára Woitschová (ed.), Prag 2001, s. 13–23, kde je přetištěna i druhá výše uvedená studie (s. 233–259).

Trnavě v roce 2003.⁷ Náš zájem o Jiříkův dvůr byl časově paralelní, tematiku jsem prezentovala bez publikačního výstupu jen na specializačních přednáškách FF UK právě před deseti lety, a nyní se k ní vracím, abych bilancovala i na tomto místě.

Po faktografické stránce přinesl nejrozsáhlejší informaci o Jiříkově dvoře Rudolf Urbánek v rámci své monumentální práce o věku poděbradském.⁸ Ke dvoru Jiřího pak nedávno obrátil svoji pozornost také Václav Ledvinka na druhém jednání v rámci cyklu „dvorských konferencí“ Historického ústavu – jeho stručná úvaha byla publikována v roce 2008.⁹ Mohli bychom konstatovat, že tím je specializovaná literatura k našemu tématu vyčerpána. Nemohu připomínat jednotlivé biografické črty osob na dvoře působících, ani tak Jiřímu blízkých, jako byl Zdeněk Kostka z Postupic.¹⁰ Co však nelze opominout, je tematika blízká a bezprostředně související s dvorem, totiž zpracování chodu a obsazení královské kanceláře. Ta byla za posledních šedesát let zpracovávána především v kvalifikačních pracích studentů historických kateder FF UK, bohužel až na výjimky zůstala nepublikována a musíme doufat, že práce vznikající aktuálně (například o dvoře Ladislava Pohrobka)¹¹ budou mít lepší, pro historiografii příznivější osud. Ke královským kancelářím pohusitského období je k dispozici studie o kanceláři Ladislava Pohrobka,¹² samotného Jiřího jako správce i krále¹³ a Vladislava Jagellon-

⁷ Ivan HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof im 15. Jahrhundert, besonders unter Georg von Podiebrad (1458 – 1471)*, *Studia historica Tyrnaviensia* 3, 2003 (K životnému jubileu dr. h. c., univ. prof. PhDr. Richarda Marsinu, DrSc.), s. 205–224.

⁸ R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, 15–62.

⁹ Václav LEDVINKA, *Kráľův dvůr a královský dvůr v Praze 1436–1490. Poznámka k tématu dvora a dvorské kultury v pohusitském království*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti* (MHB 11, Supplementum 2), Praha 2008, s. 245–256.

¹⁰ Martin ŠANDERA, *Zdeněk Kostka z Postupic – přítel krále, nepřítel církve*, in: *Evropa a Čechy na konci středověku*, Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup (ed.), Praha 2004, s. 323–336.

¹¹ Jan KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, diplomní práce ÚČD FF UK Praha 2014.

¹² Eva BOHÁČKOVÁ, *O listinách a listech Ladislava Pohrobka*, disertační práce FF UK, Praha 1950; Václav RAMEŠ, *Listiny, listy a kancelář Ladislava Pohrobka (1452–1457)*, diplomová práce katedry PVHaAS FF UK, Praha 1982. Srov. také Karel BERÁNEK, *Listiny a listy z české královské moci v dolnorakouských registrech krále Ladislava*, AČ 18, 1968, s. 34–39.

ského.¹⁴ To už je materiál, který přímo volá po souborném vyhodnocení a komparaci. Obhájena byla také bakalářská práce k významné postavě několika královských kancelářů a dvorů – Prokopu z Rabštejna.¹⁵ Poznání provozu v kanceláři a shromáždění její listinné produkce umožňuje vypracování itineráře příslušného krále. Místa pobytů Jiřího z Poděbrad vyhodnotil I. Hlaváček.¹⁶ Historiografickou pasáž bych uzavřela zmínkou o dílech Paula Joachima Heiniga, jehož objemná monografie o dvoru Fridricha III. může být nejen vzorem, nýbrž i zdrojem mnohých informací pro dvorské prostředí české.¹⁷

Mezi prameny využitelnými pro poznání dvora Jiřího z Poděbrad nenacházíme nic speciálního, jako jsou dvorské řády, seznamy dvořanů nebo účty z dvorského provozu. Odkázání jsme na obvyklý materiál, především listiny.¹⁸ Důležitá je sbírka

¹³ Milan VONDRÁČEK, *Písemnosti Jiřího z Poděbrad do roku 1458*, dipl. pr. kat. PVHaAS FF UK, Praha 1979; část otiskl IDEM, *Cancellaria regis Georgii a písemnosti Jiřího z Poděbrad do roku 1458*, in: Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. R. Nového, Praha 1992, s. 127–135; Václava VOPATOVÁ, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad 1445–1471*, dipl. pr. kat. PVHaAS FF UK, Praha 1978; Václava KALVASOVÁ-VOPATOVÁ, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad (1458–1471)*, diss. pr. kat. PVHaAS FF UK, Praha 1979; František BENEŠ, *Dodatky k publikovaným listům krále Jiřího Poděbradského*, SAP 16, 1966, s. 198–203; Jan SKUTIL, *Torzo listinného bohatství archivu krále Jiřího a knížat minsterberských ve Vratislavi*, Časopis Slezského muzea, Reihe B, 39, 1990, s. 172–186.

¹⁴ Josef MACEK, *O listinách a kanceláři Vladislava Jagellonského (1471–1490)*, SAP 2/1, 1952, s. 45–122. K poznání samotného Vladislavova dvora přispěl vedle J. Macka nověji Pavel TRNKA, *Výdaje dvora Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, in: Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech (MHB 12, Supplementum 3), Praha 2009, s. 271–292, s odkazy na další literaturu. Pro dvůr posledního Jagellonce na českém trůnu uveďme práci Zuzana ŽÁČKOVÁ, *Dvůr Ludvíka Jagellonského*, dipl. pr. ÚČD FF UK Praha 1988.

¹⁵ David KOZLER, *Prokop z Rabštejna – český diplomat pozdního středověku*, bc. práce ÚČD FF UK Praha 2014.

¹⁶ Ivan HLAVÁČEK, *Itinerarium Georgii regis Bohemiae. Stručný souhrn problematiky*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 5, Z PVH XIV, 1996, s. 53–61 (pouze vyhodnocuje itinerářové soupisy, které jsou k dispozici v diplomních pracích M. Vondráčka /s. 137/ a V. Vopatové /s. 129nn./).

¹⁷ Paul Joachim HEINIG, *Kaiser Friedrich III. (1440–1493): Hof, Regierung und Politik I–III*, Köln – Weimar – Wien 1997.

¹⁸ Obecně k pramenům pro zkoumání panovnického dvora např. Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské. Stručný přehled vývoje a lite-*

listin známá pod označením *Cancellaria Georgii regis*, kterou analyzoval R. Urbánek.¹⁹ Zbytky královských register vydal August Sedláček.²⁰ Z řečeného je patrné, že absence pramene postihujícího dvůr plošně (snad jediné desky dvorské²¹ by za něj mohly být považovány), nutí badatele k mravenčí práci ať v okruhu pramenů úředního, právního charakteru, nebo na poli písemností osobnější povahy, jakou je korespondence. Mnoho informačního bohatství neobsahují ani prameny narativní, které jsou ostatně pro Jiřího dobu více než chudé: Jiří nemá svého kronikáře, svého dvorního historiografa. Malou péči Jiřího o historiografické zachycení vlastních činů vyčítá svému králi Pavel Žídek, který sám slibuje, ale nesplní sepsání české kroniky.²² Jiný náznak poděbradského kronikářství je spojen se jménem M. Šimona ze Slaného, nejstaršího českého utrakvisticky orientovaného humanisty, z jehož díla však známe pouze citáty u mladších autorů.²³

ratury pro dobu do roku 1346, in: Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, *Opera historica* 7, Václav Bůžek – Pavel Král (ed.), 1999, s. 29–70, zde s. 33–34; T. BALETKA, *Dvůr, rezidence*, s. 286; František ŠMAHEL, *Die königlichen Feste im mittelalterlichen Böhmen, Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder* 37, 1996, s. 271–290, zde s. 273–279.

¹⁹ Rudolf URBÁNEK, „Kancelář“ krále Jiřího, ČČH 17, 1911, s. 13–27, přetisk in: IDEM, *Z husitského věku*, Praha 1957, s. 216–229. Měl k dispozici jen opis této sbírky listin, s originálem pracovala až V. Vopatová. Srov. I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 215, pozn. 37.

²⁰ August SEDLÁČEK, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914, s. 239–279. Není originál, jen opisy a zprávy.

²¹ *Desky dvorské Království českého*, I–IV, ...*knihy provolací...*, Gustav Friedrich (ed.), AČ 31, 35–37, 1921, 1935, 1941, 1941–1944; VII–VIII, ...*knihy pŕhonné...*, Praha 1929, 1944.

²² *M. Pavla Žídka Jiří(ho) Spravovna*, Zdeněk V. Tobolka (ed.), Praha 1908, s. 181. K dispozici je jen sice zajímavá, ale tendenční zahraniční kronika, viz *Enea Silvio, Historie česká*, Dana Martínková et al. (ed.), Praha 1998. Domácí historické vyprávění nabízejí letopisy: František PALACKÝ, *Starí letopisové čeští*, Praha 1829; reed. in: Dílo F. Palackého II, Jaroslav Charvát (ed.), Praha 1940; *Staré letopisy české. Z vratislavského rukopisu*, František Šimek – František Michálek Bartoš (ed.), Praha 1937; *Staré letopisy české z rukopisu křižovnického*, František Šimek – Miloslav Kaňák (ed.), Praha 1959. Marginální pokus Prokopa pisaře hodnotí Marie BLÁHOVÁ, *Nové Město pražské ve středověké historiografii*, DP 17, 1998, s. 123–133; Silvia PAVLICOVÁ, *Prokop, pisař Nového Města pražského*, IBIDEM, s. 135–143; Kateřina JÍŠOVÁ, *Novoměstský pisař Prokop*, *Historia Slavorum Occidentis: czasopismo historyczne* 2/1, 2012, s. 143–150.

²³ Rudolf URBÁNEK, *První utrakvistický humanista M. Šimon ze Slaného*, LF 65, 1938, s. 200–228, 335–347, přetisk in: IDEM, *Z husitského věku: výbor historických úvah a studií*, Praha 1957, s. 249–261.

Jediné, co je poněkud specifictější a početnější pro námi sledované období, je publicistika – polemické spisy různého charakteru, které se vyjadřují i k provozu dvora. Jmenujme z nich alespoň nejšťavnatější zdroj – Pavla Žídka, ale také Jana Rokycanu nebo Tůmu Přeloučského s jejich kritikami,²⁴ nebo Ctibora Tovačovského, který ve svém *Hádání* zachytil různé dvorské typy, bohužel jmenovitě neidentifikovatelné.²⁵ Publicistika je problematická svojí neobjektivností a tendencí, nicméně nám zprostředkovává soudobé názory a dojem, jaký králův dvůr vyvolával ve veřejnosti.²⁶ Zvláštní místo pak mají cestopisy, které se jako domácí produkce objevují v českém prostředí právě až za Jiřího vlády.²⁷ Lze v nich vystopovat jako v „negativním otisku“, jak asi dvůr v Praze fungoval: co cestovatele

²⁴ Gustav GELLNER, *Jan Černý a jiní lékaři do konce doby jagellovské*, Praha 1935 (zvl. otisk z VKČSN, tř. I, 1934, č. III), o Žídkovi s. 163–172, a srov. i pozn. 22, 26, 76; Pavek Židek, *Liber viginti arcium (ff. 185ra–190rb)*, Alena Hadravová (ed.), Praha 1997; EADEM, *Knihy dvacatera umění mistra Pavla Žídka. Část přírodovědná*, Praha 2008; Anežka VIDMANOVÁ, *Poznámky k životopisu M. Pavla z Prahy, řečeného Židek*, in: V zajetí středověkého obrazu. Kniha studií k jubileu Karla Stejskala, Klára Benešová – Jan Chlíbaec (ed.), Praha 2011, s. 164–170; k Rokycanovi I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 211; k Tůmovi viz pozn. 75.

²⁵ Ctibor TOVAČOVSKÝ Z CIMBURKA, *Hádání Pravdy a Lži o kněžské zboží a panování jich* (1467), není jako celek vydáno, tisk u Pavla Severína ml. roku 1539, ukázky in: *Výbor z české literatury husitské doby II*, Bohuslav Havránek – Josef Hrabák – Jiří Daňhelka (ed.), Praha 1964, s. 351–368, obr. 22–23; dřevořezy ze starého tisku otiskla a analyzovala Mirjam BOHATCOVÁ, *Pravda a lež v rukou právníka*, Píerov 1995, s. 20–35; k autorovi viz Eduard PETRŮ, *Paradox Hádání Pravdy a Lži Ctibora Tovačovského z Cimburka*, LF 95, 1972, s. 221–228.

²⁶ Z domácích autorů by mohl být dále uveden Hilarius Litoměřický, Jošt Rožmberský, z cizích např. Peter Eschenloer a Mikuláš Tempelfeld z Vratislavi nebo polský kronikář Jan Dlugoš, ale i z cizích rádců Martin Mair a Řehoř z Heimburku, kteří byli také literárně činní. Literární produkci a ohlasům v literárních dílech věnoval pozornost František ŠMAHEL, *Jiří z Poděbrad*, in: *Čeští králové*, Marie Ryantová – Petr Vorel (ed.), Praha – Litomyšl 2008, s. 263–271; IDEM, *Königlichen Feste*, s. 274–275; Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury I*, Praha 1951, s. 172–186 (Tovačovský), 190–197 (Židek, Marini, Jošt z Rožmberka).

²⁷ *Ve službách Jiříka krále*, Rudolf Urbánek (ed.), Praha 1940, obsahuje jak relaci panoše Jaroslava, tak deník Václava Šaška z Bírškova; samostatně vydala záznam zážitků třetího z cestovatelů Lenka Líbalová, viz GABRIEL TETZEL, *Cestovní deník Lva z Rožmitálu a na Blatné 1465–1467*, Lenka Líbalová (ed.), Olomouc 2003. Reflexi burgundského dvora Šaškem z Bírškova zpracovala Jutta M. HUESMANN, *Über einige Aspekte des Aufenthaltes Leos von Rožmitál am Hof Philipps des Guten von Burgund (1466)*, SSH 25, 1999, s. 49–61.

překvapilo jinde, čím naopak ohromili Češi Evropu, tedy především čím se české prostředí odlišovalo od toho západoevropského.

Potěšení nemůžeme být ani ikonografickým materiálem, který se k dvorské problematice nabízí. Vesměs fiktivní portréty ústřední postavy královského dvora – samotného Jiřího – mají prakticky nulovou vypovídací hodnotu.²⁸ Jedinou dvorskou scénu ukazuje pozdní dřevořez zobrazující předání Tovačovského literárního díla králi: o schematičnosti vyobrazení zde není pochyb.²⁹

Jiříkův dvůr ve světle výzkumu

Pojmem dvůr označujeme jak místo panovníkova působení, tak společenství osob, které jej obklopují. Dvůr plnil několikerou funkci, počínaje obsluhou panovníka, přes správní, soudní a politické úkony až po reprezentaci a kulturní podněty. Se dvorem je spojeno i ekonomické zázemí a existence řady úřadů a kanceláře.³⁰ V druhé části svého příspěvku se pokusím naznačit, co víme o jednotlivých oblastech fungování dvora Jiřího z Poděbrad. Přes všechna specifika Jiří byl jedním z uznávaných evropských vládců. Taková osobnost musela samozřejmě dbát na reprezentaci, přijímat posly, organizovat svoji korespondenci atd. Jak tedy fungoval dvůr Jiřího z Poděbrad?

Prvním bodem, který musí být řešen při výzkumu dvora, je jeho vymezení, stanovení, koho tento pojem zahrnuje, ať obecně (které kategorie osob), nebo ještě spíše konkrétně pro daný zkoumaný dvůr: vystopování osob, které dvůr tvořily. Tady musíme konstatovat, že známe řadu jmen s Jiřím spojených, jím dosazených do úřadů,³¹ ale nemáme k dispozici cíleně zpracovanou prosopografii Jiříkova

²⁸ R. URBÁNEK, *K ikonografii Jiřího krále*, Věstník České akademie věd a umění 61, 1952, s. 50–62.

²⁹ Ctibor TOVAČOVSKÝ, *Hádání Pravdy a Lži*, 1539; repro M. BOHATCOVÁ, *Pravda a lež*, s. 22; *Výbor z české literatury II*, obr. 22 za s. 360.

³⁰ K definici dvora vedle literatury uvedené v pozn. 1 např. I. HLAVÁČEK, *Dvůr a rezidence*, s. 30–33.

³¹ Seznam úředníků zemských i dvorských a dalších dvořanů vč. řemeslníků a umělců zpracoval již Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 253–264. Výčet

dvora jako celku. Z toho pak plyne, že odpovědi na další otázky odvíjející se od personálního složení dvora mohou být jen odhady a přibližné soudy.

Nejsystematičtěji byla dosud zkoumána Jiřího kancelář, v jejímž čele stál Prokop z Rabštejna a jemu sekundoval Mikuláš Liscius. Jmenujme i protonotáře Hilaria Litoměřického (utrakvistu, konvertitu a později katolického administrátora) a na druhé straně významného utrakvistického pána Ctibora Tovačovského. Ti všichni vytvářeli profil kanceláře, která byla vedena jako jeden celek (i pro písemnosti do Slezska a Lužic). Její produkci, tedy diplomacie Jiřího, věnoval vedle již uvedených autorů nejvíce pozornosti I. Hlaváček.³²

Druhým personálním celkem, kterému byla věnována pozornost, i když jen v nepublikované diplomní práci, je královská rada.³³ Širší kolegium složené ze zemských úředníků a soudců tvořilo stavovskou reprezentaci, užší („tajnou“) radu si volil král sám, a proto v ní převažovali utrakvisté a objevovali se i lidé „lehcí“, tedy nedostatečně urození, jak vyčítaly králi dobové kritiky. Stalo se to i jedním z bodů sporu s opozicí organizované v Zelenohorské jednotě.³⁴

Prostředí Jiříkova dvora tvořila ve velké míře válečnická aristokracie, tedy osoby vzešlé z nižší šlechty, které se povznesly díky válečným aktivitám, husitští hejtmani, ambiciózní rytíři, kteří ještě nestačili přijmout kurtoazní zvyky, kultivovat své potřeby, zjemnit své zvyky a nasytit ducha učenostmi. Jen málokdo z domácího prostředí poděbradské éry navštívil evropské univerzity (jako Jan z Rabštejna), jen užší skupina osob, spíše kněží a mistři než dvořané, nanejvýše členové královské kanceláře; ti pak udržovali kontakty s italskými humanisty. Jiří sám neprošel

osob neobsahuje odkazy na prameny, jen data výskytu v dané funkci. Komentář viz R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 32.

³² I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 214–215; IDEM, *Itinerarium Georgii regis*, passim.

³³ Dotkla se jí už V. KALVASOVÁ-VOPATOVÁ, *O listinách a kanceláři*; speciálně Hynek PREISLER, *Královská rada Jiřího z Poděbrad*, dipl. pr. ÚČD FF UK, Praha 2006; srov. také R. URBÁNEK, *Husitský král*, s. 203. Poznámky ohledně vlivu Jana Rokycany, ale jeho nezařazení do rady viz I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 216.

³⁴ R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 52–55; Jaroslav BOUBÍN, *Nižší šlechta a vznik Zelenohorské jednoty*, ČČH 88, 1990, s. 351–355; Jiří JUROK, *Zápas o zemský soud – jedna z příčin vzniku Zelenohorské jednoty roku 1465*, HT 6–7, 1983–1984, s. 181–192.

pěcí učitelů, neznal latinu a němčinu jen velmi omezeně.³⁵ Jeho úspěchy plynuly z přirozené inteligence a schopností (podle Ctibora Tovačovského byl „*mudřec přirozený, bez písemného ostření smysla*“).³⁶ V předních úřadech se v době poděbradské střídají příslušníci zhruba deseti rodů: Lvové z Rožmitálu, páni ze Stráže, z Lipého, ze Šternberka, z Michalovic, Švihovští z Ryžmberka, Tovačovští z Cimburka, Zajícové z Hazmburka, z Janovic a z Rabštejna.³⁷

Vedle domácích osobností je třeba připomenout i rádce povolané ze zahraničí – Martina Maira, Antonia Mariniho a Řehoře Heimburského, u nichž můžeme důvodně předpokládat, že Jiřímu nahrazovali deficit právně vzdělaných diplomatů domácího původu.³⁸ K bližším charakteristikám nám nezbyvá prostor.

Připomeňme ještě další osoby u dvora, na něž dosud nepřišla řeč. Zahraniční politiku realizoval Jiří prostřednictvím vyslanců, pověřovaných ad hoc – nezřizoval stálá zastoupení (jak v té době začíná být zvykem u vyspělých dvorů) – jen v Římě byly dlouhodobější prokurace; jeho diplomaté byli jak cizinci, tak osoby z řad domácí šlechty, ale také církevní činitelé, zvláště biskupové Jošt a Tas, opati nebo jiní řádoví preláti jako zderazský probošt Pavel, nebo cisterciáci Jan Staruostek a Gosvin Špán z Nové Celly v Dolní Lužici.³⁹

V souvislosti s přibližným výčtem jmen předních dvořanů se pak můžeme ptát, jak vypadal Jiříkův dvůr konfesně. Po této stránce nemůžeme podat jednoznačnou charakteristiku. Ačkoli vlastenecky uvědomělá historiografie vždycky zdůrazňovala, že Jiří byl oddaný kališník, jeho manželky byly husitské královny a dvůr

³⁵ R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 42.

³⁶ *Výbor z české literatury* II, s. 352.

³⁷ Základní představu dávají seznamy V. V. TOMKA, *Dějepis města Prahy* IX, s. 253–260.

³⁸ František ŠMAHEL, *Antoine Marini de Grenoble et son Mémoire sur la nécessité d'une alliance anti-turque*, in: *La noblesse et la croisade à la fin du Moyen Âge*, Toulouse 2009, s. 205–231; Rainer HANSEN, *Martin Mair. Ein gelehrter Rat in fürstlichem und städtischem Dienst in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, Kiel 1992; Paul JOACHIMSON, *Gregor Heimburg*, Bamberg 1891, reprint Aalen 1983; Peter JOHANEK, *Georg Heimburg*, in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon* III, 1981, Sp. 629–642; B. ZILYNSKÁ, *Zahraniční rádci krále Jiřího z Poděbrad*, v tisku.

³⁹ R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 24–28, s výčtem osob užitých v poselstvech. O Špánovi také Josef MACEK, *K zahraniční politice krále Jiřího*, ČsČH 13, 1965, s. 19–48; Petr RAK, *Kadaňský incident z roku 1467*, in: *Víra nebo vlast?*, Ústí nad Labem 2001, s. 20–43, zde s. 34–36.

byl nábožensky utrakvistický (Urbánek), snad nepochybíme, když i bez detailního zkoumání zkonstatujeme, že Jiří byl králem dvojího lidu i na svém dvoře. Nevybíral své rádce a ostatní dvořany podle konfesního klíče, ale nejspíše podle odborných schopností nebo významu mocenského. Nehleděl přednostně ani na stupeň urozenosti, ani národnost, a tedy ani na vyznání. V jeho blízkosti se vedle osob utrakvistického vyznání pohybují významní katolíci jako Zdeněk ze Šternberka, Lev z Rožmitálu, biskupové Jošt a Tas, synové Oldřicha z Rožmberka a řada dalších. Až od r. 1465 se situace pozvolna mění. Zostření vztahů s kurií nutí stávkové představitelé k zaujetí jednoznačného postoje a katolíci se pomalu ze dvora vytrácejí.

Jako rezidenci krále Jiřího můžeme označit jedinou lokalitu, a to Prahu, kde strávil nejvíce času, kde fungovaly správní instituce a kde měl Jiří své hlavní, reprezentační sídlo, vedle něhož měl ovšem k dispozici i další hrady nebo města.⁴⁰ Nevíme, jak vypadal provoz na jeho rodovém sídle – Poděbradech, teprve po ovládnutí Prahy v září 1448 můžeme stopovat sídelní poměry Jiřího. V Praze měl k dispozici především rodový „palác“ pánů z Kunštátu, tzv. „dvůr Bočkův“ na rohu Liliové a Řetězové (č. 222 a 946).⁴¹ Před svojí korunovací zakoupil ještě další tři domy.⁴² Po nástupu Ladislava Pohrobka na trůn byl pro krále rekonstruován Králův dvůr, kde s ním pobýval i Jiří.⁴³ Po jeho vlastní volbě se Králův dvůr mezi branou sv. Benedikta a branou Odranou stává Jiříkovým hlavním sídlem. V areálu se nacházely královské komnaty, velká síň označovaná jako „*commune*

⁴⁰ Na prvním místě je nutno připomenout Kutnou Horu a zde královské sídlo ve Vlašském dvoře, kde Jiří pobýval nejméně 16x (I. HLAVÁČEK, *Itinerarium Georgii regis*, s. 58). Srov. také stať Františka Musila v tomto svazku.

⁴¹ O domech R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 31 (má tam omylem i tvrz Hvězda), s. 37–38 (o Králově dvoře).

⁴² Dům U pelikána, který koupil 23. 1. 1448, na rohu Jilské a Jalovcové (č. 234), kde bydlel po přesunu do Prahy až do r. 1453 (tehdy prodej); dům Markrabin (dříve markraběte Jošta) na Staroměstském nám., který mu patřil od r. 1455 (č. 930), r. 1462 ho už má jeho syn Viktorin (kdysi královny Žofie darovaný jí Václavem r. 1413, za Zikmunda sídlo královny Barbory); dům Míšeňský, později „U Štupartů“ v ulici Štupartské naproti sv. Jakubu (č. 647), který vlastní od 2. 8. 1455 (R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 31).

⁴³ Otázku soustavné přítomnosti Jiřího v blízkosti Ladislava zpochybnil I. HLAVÁČEK, *Itinerarium*, s. 57 (itineráře obou mají málo styčných bodů).

aestarium“ (kde byly konány i sjezdy), víme o sklepích, lázni, maštalích, a místo zbylo i na zahrady, odkud vedla menší fortna na Nové Město.⁴⁴ Králův dvůr byl sídlem panovníka od časů Václava IV. a poměry se nezměnily až do r. 1483. Prostor byl však celkově těsný, proto byly pro příslušníky dvora užívány i další objekty. Královna Johana bydlela v Celetné v domě kdysi Hankově,⁴⁵ k němuž byl roku 1461 přikoupen i sousední dům (č. 586). Pražský Hrad, nedostatečně udržovaný, sloužil jen jako místo státní reprezentace – proběhly zde korunovace, konaly se soudy a úřadoval zde nejvyšší pražský purkrabí. Sídlem dvora ale bylo Staré Město pražské.

Po ekonomické stránce známe spíše rodové zázemí Poděbradů a državy získané Jiřím na cestě za korunou, než hospodářské fungování dvora. Klíčem ke královské pokladně byla nepochybně Kutná Hora a její mincovna.⁴⁶ K úvahám o ekonomice Jiřího jsou zde stížnosti na jeho lakotu (od Žídka, Heimburka, Tovačovského i Bonfiniho), ale také zprávy o darech a zápisech zboží různým dvořanům.⁴⁷

Život na dvoře

Jiří měl několik příležitostí ukázat mohutnost lesku svého dvora ve srovnání s okolními panovníky. Poprvé v Chebu 1459 při jednáních se saskými a bavorskými sousedy za zprostředkování braniborského kurfiřta Albrechta Achilla.⁴⁸ Jiří přijel

⁴⁴ O Králově dvoře Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy VIII*, Praha 1891, s. 80–83; podle něho také R. URBÁNEK, *České dějiny III/4*, s. 37–38.

⁴⁵ Nárožní dům č. 587, kde v r. 1436 přebýval zpočátku císař Zikmund. Navíc koupil Jiří v r. 1463 dům v ulici „Na dláždění“ (dnes Hybernská), tedy naproti Královu dvoru, ale již na Novém Městě (Tomek a Urbánek jako v pozn. 44).

⁴⁶ Emanuel LEMINGER, *Královská mincovna v Kutné Hoře*, Kutná Hora 2003; Helena ŠTROBLOVÁ, *Královská mincovna v Kutné Hoře (1. etapa rekonstrukce expozice)*, Numismatické listy 53/4, 1998, s. 124–125.

⁴⁷ R. URBÁNEK, *České dějiny III/4*, s. 47–49; úvahu o příjmech z královského korunního zboží viz I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 219–220.

⁴⁸ *Eger 1459. Fürstentreffen zwischen Sachsen, Böhmen und ihren Nachbarn: dynastische Politik, fürstliche Representation und kulturelle Verflechtung* (Saxonia. Schriften des Vereins für sächsische

s královnou i dětmi, s doprovodem celkem 3000 koní. V r. 1462 se předváděla panovnická nádhera pro změnu v Hlohově.⁴⁹ Jiří přijel s mohutným doprovodem, jako na vojenské tažení, a přece reprezentace Kazimíra IV. vyzněla ještě mohutněji: s 5000 jezdci a při pestrosti oděvů a drahých zbraní působil okázaleji. V jeho průvodu se nalézali nejen Poláci, ale i Litvané, Rusové a Tataři, což dodávalo doprovodu na rozmanitosti – a na to si středověk potrpěl. Jiříka předčil i uherský král Matyáš, když na sjezdu v Olomouci r. 1469 oslňoval na volební hostině zlatým a stříbrným náčiním. Českomoravská šlechta jistě nebyla na takové stolování z Jiřího dvora zvyklá.⁵⁰

Jiným způsobem, jak dát na odiv svoji mimořádnost, byl chov neobvyklého „domácího mazlíčka“. Jiří měl v pražském Královském dvoře lva a lvici – zda to měl být oživlý symbol ze zemského erbu, jak soudil Urbánek, nebo jen exotika podobná té v Budíně, nechme v tuto chvíli stranou.⁵¹

Součástí dvorského života byly rozmanité slavnosti, které nebyly jen zábavou a výrazem marnotratnosti, nýbrž především prvkem plnícím důležité společenské funkce.⁵² Nejvýznamnější slavností v Jiříkově životě, o které jsme také nejlépe informováni, byla bezpochyby jeho korunovace. Odehrála se 7. května 1458 v metropolitním chrámu sv. Víta v Praze a znamenala oficiální vstup Jiřího mezi křesťanská knížata, neboť teprve posvěcený král byl považován za pravého krále. Toto středověké pojetí bylo sice postupně nahrazováno modernější teorií vládní moci svěřené volbou (smlouvou se stavy), ale Jiří musel dbát na všechny tradiční zvyklosti. Jeho pozice byla totiž sporná – nebyl z královského rodu a byl utrakvista (pro některé přímo kacír). Proto se snažil co nejdříve a se zachováním domácího

Landesgeschichte, Bd. 13), André Thieme – Uwe Tresp (ed.), Dössel 2011; Rudolf URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929, s. 344–383.

⁴⁹ Roman HECK, *Zjazd glogowski w 1462 r.*, Warszawa – Wrocław 1962 (Acta Universitatis Wratislaviensis 7, Historia 7); Jaroslav POŠVÁŘ, *Spojenecká smlouva česko-polská z roku 1462 a mírový plán Jiřího z Poděbrad v letech 1462–1464*, Zprávy Slezského ústavu ČSAV v Opavě 132, 1964, s. 1–9.

⁵⁰ R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 38–39; A. KALOUS, *Matyáš Korvín*, s. 136–137.

⁵¹ R. URBÁNEK, *Husitský král*, s. 204; IDEM, *České dějiny* III/4, s. 39.

⁵² K festivitám Jiří PEŠEK, *Slavnost jako téma dějepisného zkoumání*, Documenta Pragensia 12, 1995, s. 7–27; F. ŠMAHEL, *Die königlichen Feste im mittelalterlichen Böhmen*; Josef VÁLKA, *Homo festivans*, Opera historica 8, 2000, s. 5–19.

korunovačního ceremoniálu stvrdit svoji volbu korunovací. Splnit tuto podmínku nebylo však pro něho jednoduché, protože ve své zemi neměl aktuálně řádně vysvěceného biskupa. Rozhodl se proto obrátit o pomoc do Uher, kde sice našel své světitele, ale pouze pod podmínkou přísahy poslušnosti papeži. Není třeba zde zacházet do politických podrobností, neboť detailní popis podal již R. Urbánek a nově se k analýze událostí vrátil P. Čornej.⁵³ Z hlediska dvorského provozu nás musí zajímat především průběh korunovace a její doznívání ve veřejném prostoru. Korunovační ceremoniál se řídil Řádem Karla IV., čímž Jiří vědomě navázal na domácí tradici a hlásil se ke kontinuitě královského majestátu v Čechách. Karlův Řád⁵⁴ byl v 15. století znám – máme dochován jeho opis z té doby,⁵⁵ a *Ritus coronationis regis Georgii*⁵⁶ vykazuje přímý vliv Karlova Řádu. Při vlastním obřadu slyšíme od různých zpravodajů o řadě zajímavých detailů, ať je to rozdělení úloh při korunovací, o něž se podělili předáci domácího panstva a budoucí královští dvořané,⁵⁷ nebo jednu a půl hodiny trvající vyčkávání na hvězdami a astrology určenou vhodnou chvíli pro nasazení koruny. Otevřenou otázkou zůstává, kdo korunu na Jiříkovu hlavu vložil – bylo to právem pražského arcibiskupa, zprávy ale naznačují, že akt provedli spolu s uherským biskupem právě domácí páni. V rovině dodatečných interpretací se pohybuje sdělení vratslavského Petra Eschenloera, že při obřadu vypadl z koruny jeden drahokam jako předzvěst toho, že se Vratislav nepodřídí poslušnosti českého krále.⁵⁸

⁵³ R. URBÁNEK, *Husitský král*, Praha 1926, s. 140–145; podrobněji IDEM, *České dějiny* III/3, s. 345–365; nověji P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovnického majestátu*, s. 107–109. Text přísahy otiskl Zdeněk V. TOBOLKA, *O volbě a korunování Jiřího z Poděbrad*, Praha 1896, s. 28.

⁵⁴ Václav ŽŮREK, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, ČNM řada hist., 176/3–4, 2007, s. 105–143.

⁵⁵ Státní oblastní archiv Třeboň, Historica 498c.

⁵⁶ *Ritus coronationis regis Georgii a.d. 1458*, rukopis Knihovny Národního muzea V E 13, f. 127 (sborník zemských práv z 15. stol.); přepis z počátku 19. stol. in: KNM I E 3, 438–440.

⁵⁷ Královské insignie nesli představitelé předních panských rodů, viz P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovnického majestátu*, s. 108, s úvahou o výběru osob a významu jejich účasti.

⁵⁸ Reprodukce vyprávění R. URBÁNEK, *České dějiny* III/3, s. 361.

Druhý den došlo na korunovaci královny Johany, po níž se konala veliká hostina v hradním sále s tanci, kolbami⁵⁹ a další zábavou. Slavnost snad byla spojena také se svatbou jedné z Jiříkových dcer, Barbory. Po hostině jel průvod do města, na prvním voze Jiří, na druhém královna s rozpuštěnými vlasy. Komorníci nejspíš sypali mince mezi davy a hudba vyhrávala. Průvod směřoval do městského sídla – Králova dvora. Korunovace se vydařila, účast byla přiměřená – včetně opatů katolických klášterů, zástupců Chebu a Moravy. Jiří to zdůraznil a využil ke své propagaci: „*po svorné volbě následovala pokojná korunovace se zachováním způsobu předků i králů, předchůdců našich*“.⁶⁰

Vedle slavností může být dvorské prostředí charakterizováno vztahem ke kultuře – především knihám, výtvarnému umění, hudebním a literárním projevům.⁶¹ V Jiřího vlastnictví máme doloženo několik knih, některé měl jen zapůjčeny. Nej osobnější knihou byla jistě modlitební knížka, kterou dostal darem od své druhé ženy.⁶² Obsahuje modlitby k Panně Marii a naznačuje malinko něco o osobní zbožnosti českého krále – husity (nebo o vkusu Johany?). Ke zbožnosti Jiřího a celého prostředí dvora dokážeme říci velmi málo. Jaké složení měla dvorská kaple? Jan Rokycana, ač do jisté míry králův důvěrník, v závěru života králem odehnaný, do ní nepatřil. Zato ještě v roce 1469 je jako kaplan krále doložen cisterciák Gosvin

⁵⁹ Na rozdíl od mladého krále Ladislava starší Jiří nebyl velkým vyznavačem turnajů. V Praze se konal jediný, právě o korunovaci Johany, další proběhly v Chebu a Brně při významných diplomatických jednáních (1459). Srov. Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, zvl. s. 114–133, což je český přetisk práce: IDEM, *Das Turnier im mittelalterlichen Böhmen*, in: *Das ritterliche Turnier im Mittelalter. Beiträge zu einer vergleichenden Formen- und Verhaltensgeschichte des Rittertums*, Josef Fleckenstein (ed.), Göttingen 1985, s. 371–389; k rytířské a dvorské kultuře dále Wojciech IWAŃCZAK, *Tropem rycerskiej przygody*, Warszawa 1985, česky IDEM, *Po stopách rytířských příběhů*, Praha 2001.

⁶⁰ R. URBÁNEK, *České dějiny* III/3, s. 365.

⁶¹ Wojciech IWAŃCZAK, *Dwór jako centrum kultury w Czechach luksemburskich*, MHB 1, 1991, s. 145–184. Srov. I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 218–219, 220–221.

⁶² K tomu Jaroslav PEŠINA, *Modlitební kniha Jiřího z Poděbrad*, in: *Sborník k sedmdesátinám Jana Květa*, AUC 1965, *Philosophica et Historica* 1, Praha 1965, s. 133–146; R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 42–43; o knihách celkově I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 220–222.

Špán, který byl zároveň farářem v (katolické) Kadani.⁶³ Přes Rokycanu může vést cesta k pražské univerzitě. Vztahy k ní nedokládá jen potvrzení jejích privilegií Jiřím, ale především účast jeho synů na některých promociích (1458 a 1462).⁶⁴

V souvislosti s učeným světem bychom mohli připomenout také učitele králových synů,⁶⁵ dvorské lékaře (Mistr Zikmund, Mistr Augustin od sv. Apolináře, Jan Krčín, Jan Černý zvaný Čejkeřík, Pavel Žídek),⁶⁶ a také zálibu Jiřího ve službách astrologů nebo alchymistů.⁶⁷ Na rozdíl od knih, vztah k výtvarným projevům a mecenášství je velmi slabý. Kromě přestavby Litic, výstavby Malostranské mostecké věže a pořízení reprezentační sochy krále na Týnu a na mostě nelze celkem o ničem hovořit.⁶⁸

Královo okolí a součást dvora tvoří také jeho rodina, jejíž příslušníci ale provozují od let dospělosti také vlastní dvůr.⁶⁹ To ponechám samozřejmě stranou, zmíním jen kratičce Jiříkovu domácnost. Vytvářely ji postupně dvě ženy. První byla Kunhuta ze Šternberka, dcera Smila z holičské větve. Její strýc Aleš i Zdeněk zůstali katolíky, ale Smil a jeho rodina se drželi podobojích. Kunhuta a Jiří spolu

⁶³ P. RAK, *Kadaňský incident*, s. 35 (srov. pozn. 39); I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 222, ale soudí, že členy královské kaple byli utrakvisté.

⁶⁴ R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 42. Skeptičtěji vidí vztah Jiřího k univerzitě I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 218–219.

⁶⁵ R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 42.

⁶⁶ IBIDEM, s. 44–45; G. GELLNER, *Jan Černý a jiní lékaři do konce doby jagellonské*.

⁶⁷ R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 46.

⁶⁸ K Liticím Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999, s. 339; k mostecké věži Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK, *Praha* (Dějiny českých měst), Praha 2000, s. 271; o sochách Milena BARTLOVÁ, *Vlastní cestou. Výtvarné umění ve službách vladařské reprezentace Jiřího z Poděbrad a českých stavů v době jagellonské*, in: Lenka Bobková – Mlada Holá (ed.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, Praha – Litomyšl 2005, s. 243–257; P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovnického majestátu*, s. 109–111; Jiří KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců, I, Král a šlechta*, Praha 2010, s. 41–55; I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 220. Jiřího snad zobrazuje socha z Pražské brány ve Slaném, viz J. PEŠINA, *Modlitební kniha*, s. 135–136; podle něho, s. 137, „nelze jistě mluvit o nějaké dvorské kultuře a dvorském umění doby poděbradské“.

⁶⁹ Ke dvoru syna Jindřicha (Münsterberského) viz studie Martina Šandery v tomto svazku; obecně O. FELCMAN – R. FUKALA a kol., *Poděbradové*, s. 72nn.

žili jedno desetiletí, během něhož Kunhuta přivedla na svět sedm dětí.⁷⁰ Druhou ženou Jiřího byla Johana z Rožmitálu. Její otec Jan i jeho bratři Zdeněk a Jaroslav byli katolíci, i když v r. 1415 zpečetili stížný list proti Husovu upálení.⁷¹ Otázka konfese Johany je sporná. Mezi roky 1452–1456 porodila Johana tři děti. Na rozdíl od první ženy Jiřího, Johana nezůstala v pozadí jeho domácnosti jako Kunhuta. Vstoupila výrazně do veřejného života. Byla králi rádcem a pomocnicí. Proto náleží nejen ke králově domácnosti, ale i k jeho dvoru v politickém smyslu slova.⁷²

Jen připomenout můžeme, že lze v pramenech zachytit osoby, které poskytovaly králi obsluhu a zábavu. Tady odkážu na detailní práci Tomka a Urbánka, kteří je podchytili ve svých soupisech a výkladech – známe například vrátného, kuchaře, krejčího, přísežného posla, svícníka. Zpěváky, hudce, kejklíře a šašky máme doloženy kupříkladu v Chebu r. 1459.⁷³ Z šašků je nejznámější Jan Paleček, který v literární i lidové tradici vystupuje spíše jako vtipný moudrý karatel a „svědomí Jiříkova dvora“, jak napsal R. Urbánek.⁷⁴

Tůma Přeloučský tvrdí o Jiřím z Poděbrad, že „žádný král před ním ani po něm, ani císař Zikmund, ani císař Karel, žádný z nich nevedl tak slavného dvoru jako on“.⁷⁵ Cítíme, že hodně přehání. Je to způsobeno nikoli snahou vynést Jiříka nad

⁷⁰ Sedm dětí se dožilo dospělosti. Rudolf URBÁNEK, *Ženy husitského krále: Kunhuta ze Šternberka a Johana z Rožmitálu*, in: *Královnny, kněžny a velké ženy české*, Karel Stloukal (red.), Praha 1941, s. 175–186; Jaroslav ČECHURA, *Dvě ženy husitského krále*, in: *Ženy a milenky českých králů*, Jaroslav Čechura – Milan Hlavačka – Eduard Maur (ed.), Praha 1994, s. 94–98. Ke Šternberkům OSN XXIV, 1906, s. 777–788 (EBr = Edvin BAYER).

⁷¹ Simona KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008.

⁷² František BENEŠ, *Johana z Rožmitálu a královna Johana*, Vlastivědný sborník Podbrdská 7, 1973, s. 155–255.

⁷³ Seznam Tomkův viz pozn. 31; srov. výklad R. URBÁNEK, *České dějiny III/4*, s. 39–40; IDEM, *Dvě studie*, s. 361; I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 222–223; srov. i pozn. 48.

⁷⁴ R. URBÁNEK, *České dějiny III/4*, s. 40; IDEM, *Jan Paleček, šašek krále Jiřího, a jeho předchůdci v zemích českých*, in: *Príspevky k dějinám starší české literatury*, Praha 1958, s. 5–89, kde na s. 38–39 uvádí vedle Palečka i další doložené šašky z doby gubernátorství a kralování Jiřího, k Palečkovi samému od s. 40.

⁷⁵ R. URBÁNEK, *České dějiny III/4*, s. 16, 30; Tůma PŘELOUČSKÝ, *Spis o původu Jednoty bratrské a o chudých lidech*, Vojtěch Sokol (ed.), Praha 1947, s. 51; Karolina JUSTOVÁ, *Tůma Přeloučský*, Praha 2011.

ostatní panovníky, nýbrž naopak kritickým pohledem příslušníka pronásledované Jednoty bratrské a moralizátora, který odsuzuje každou světskou okázalost. Kritika dvorského života zaznívá i ze strany katolické, například od Pavla Žídka, učenice, který se marně snažil prosadit plně do služeb Jiříkových. Ten vyčítá králi pravý opak: že se neobklopuje dostatečně urozenými a učenými lidmi, že jeho dvůr není dost pestrý a reprezentativní. Kritizuje jeho výběr rádců, diplomatů a dalších dvořanů. I tady neodráží kritika jen realitu, ale má účelové vyhocení. Tušíme i osobní závist, osobní ješitnost „zneuznaného“ adepta dvorských služeb.⁷⁶ Také na hlavu královny Johany padala kritika za rozmařilost, nadměrné množství dvorského personálu a příliš bohatý oděv. Jeden z kritických hlasů náleží vratslavskému biskupovi Joštu z Rožmberka, který zaměřil svůj šleh proti ženskému, ale i kněžskému vměšování do veřejných záležitostí a odvolává se na přísloví: „*Nebývaj tu hostem, kdež pleš a vrkoč vládne mostem*“.⁷⁷ Kritici tedy náležejí vesměs k nepřátelské straně (ať je to Jednota bratrská, nebo zhrzený Žídek, nebo misogynicky upjatý biskup Jošt) a jejich soudy můžeme přijímat pouze s rezervou.

Shrnutí

Při střízlivém pohledu můžeme konstatovat, že nečetné doklady, vypovídající o Jiříkově dvoře, svědčí pro poměrně jednoduché prostředí. To si libovalo v reprezentativnosti jen potud, pokud stačily ztenčené příjmy a pokud bylo nutné nahradit nedostatek Jiříkovy urozenosti okázalejším vystupováním před světem. Dvorské prostředí nedeterminovaly jen finance. Roli hrály i faktory ideové – prostota a chu-

⁷⁶ František ŠMAHEL, *Praha minulosti a současnosti očima Pavla Žídka*, in: Kateřina Jíšová a kol. (ed.), *V komnatách paláců – v ulicích měst. Sborník příspěvků věnovaných V. Ledvinkovi k 60. narozeninám*, Praha 2007, s. 79–86; Petr HLAVÁČEK, *Praha jako centrum Evropy a křesťanstva? M. Pavel Žídek († 1471) a jeho představy o obnově rezidenční funkce hlavního města Českého království*, in: Lenka Bobková – Jana Konvičná (ed.), *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století (Korunní země v dějinách českého státu III)*, Praha 2007, s. 113–125.

⁷⁷ „*Staré přísloví*“ zapracoval Jošt do 12. výroku svých Šprochů vagoevských, viz *Výbor z české literatury II*, s. 142; méně osobní kritiku obsahuje Joštův *List královně Johaně*, vydán IBIDEM, s. 172–174.

doba (zvláště kněží) byla součástí husitského programu. Rozdíl vynikne zvláště při srovnání uměřeného, jednoduchého českého prostředí s rafinovaností dvorského života burgundských vévodů nebo francouzských králů, ale i s dvorem budínským.⁷⁸ Dvůr Jiřího byl evidentně skromný, o mecenášství v utrakvistické Praze nelze mluvit, ani o „renesančnosti“ Jiřího, jak naznačili někteří autoři.⁷⁹ Nehodoval ani lovu, ani boji, ale byl podle řady svědectví moudrý, pracovitý a hlavně cílevědomý.

Z naší bilance vyplynulo jednoznačně, že předním úkolem studia Jiříkova dvora je zpracování jeho prosopografie – personálního složení, včetně konfesních otázek. Teprve splnění tohoto základního požadavku dovolí zamýšlet se nad otázkami fungování, komunikace a interakce, nebo modelovat určité situace, jak naznačila pro zpracovanější období D. Dvořáčková-Malá.⁸⁰ Z dalších úkolů by bylo žádoucí realizovat edici *Cancellaria Georgii*.⁸¹ Z dílčích témat se nabízí studium dvora na cestách,⁸² systému legací a způsobu realizace zahraniční politiky, detailnější prozkoumání učenců, příp. dalších profesí na Jiříkově dvoře. Určité výhledy a slibné příklady možného výzkumu přinesly příspěvky I. kulatého stolu Výzkumného centra Dvory a rezidence ve středověku Historického ústavu AV ČR, věnovaného dvoru Jiřího z Poděbrad.

⁷⁸ Srov. pozn. 2 a 27.

⁷⁹ Josef POLIŠENSKÝ, *Doba Jiřího z Poděbrad*, Praha 1940, s. 30.

⁸⁰ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K modelu středověkého panovnického dvora*, passim.

⁸¹ Plán edice naznačil již R. URBÁNEK, „Kancelář“ krále Jiřího, s. 25–27.

⁸² Topografický základ k tomu představuje přehled o pohybu panovníka: I. HLAVÁČEK, *Itinerarium Georgii regis*.

The Court of King George in Light of the Current Knowledge

The paper considers the specific nature of the court of the freely elected sovereign George of Poděbrady, a court in the situation of the Czech lands of the post-Compactate period with its ecclesiastical-religious situations and subsiding “post-revolutionary syndrome”. It first recapitulates the state of the treatment of the given theme and states the lack of prosopographic research. The level of work on George’s chancellery is somewhat more favourable. In the area of the sources, the courtly theme of the given period does not offer any especially abundant sources, perhaps except for the colourful period journalism. The second part of the paper attempts to indicate what we know about the individual areas of the functioning of the court of George of Poděbrady. It touches on the persons who surrounded the king, his chancellery, royal councils, occupation of the highest offices, foreign counsellors and diplomacy. It mentions also the confessional issue at the court of the king of a dual people. The residential city of George was Prague; several houses that he had available can be traced. It outlines the representative side using the example of important diplomatic meetings and George’s coronation. Only a little can be said about George’s cultural interests and commissioning or patronage activities. George’s family household was numerous. Besides two wives and ten children, a number of servants flash by in the sources, who took care of the king’s conveniences, comforts and entertainment.

The overall period evaluation of George’s court sounds quite critical, which is given rather by the nature and focus of the reporters than the realities that George’s court in some way exceptionally deviated from the norm. Only the fulfilment of the basic requirement of an analysis of the personnel composition will allow a consideration of the questions of its functioning, communication and interaction.

KATOLICKÉ PANSTVO NA DVOŘE JIŘÍHO Z PODĚBRAD

Procesy vzájemné konvergence a divergence

Zdeněk BERAN

Catholic Lords at the Court of George of Poděbrady: A Mutual Process of Convergence and Divergence: The basic power centre was the sovereign court in the Poděbradian kingdom just like in the other medieval and modern monarchies. The court of George of Poděbrady in this study is seen from the structural-personnel perspective as the mutual ties of an arranged network of persons sharing along with the sovereign in the policy and administration of the land. The aim of the study is to capture the bilateral activity of George of Poděbrady with a group of upper aristocrats actively demonstrating their allegiance to the Roman Catholic Standard receiving Holy Communion under one species within the so-defined sovereign court. The mechanisms, which brought Catholics fully devoted to his political programme and person to the Poděbrady court, are examined in detail as well as the hidden pitfalls contained in the support of the Catholic nobility, who later abandoned George and formed a domestic opposition known as the Zelená Hora Unity. The work is structured into several mutually related levels analysing gradually the relation of estatism and confession in the Poděbrady period, the representation of the Catholics in the highest offices, their property situations, kinship ties, representation in the royal council and confrontation of the imperative of loyalty to the king and obedience to the pope. In this questioning, it is necessary to shift to the period before the royal election from March 1458 and note the early ties of George of Poděbrady with the Catholic nobility, remove the habitual evaluation leading to a condemnation of the “treacherous” Catholic nobility and simply not glorify those who remained with George of Poděbrady.

Key words: George of Poděbrady, nobility, catholic lords, princely court, 15th century, Bohemia

Úvod

Základním mocenským centrem byl v poděbradském království stejně jako v ostatních středověkých i novověkých monarchiích panovnický dvůr. Dvůr Jiřího z Poděbrad je v této studii nahlížen ze strukturálně-personálního hlediska jako vzájemnými vztahy uspořádaná síť osob podílejících se spolu s panovníkem na politice

a správě země.¹ Cílem studie je zachytit oboustranné působení Jiřího z Poděbrad se skupinou vyšší šlechty aktivně demonstrující svoji příslušnost k římsko-katolické normě přijímání svátosti oltářní pod jednou způsobou v rámci takto definovaného panovnického dvora.

Kariéra Jiřího z Poděbrad začala záhy po dosažení plnoletosti účastí na zemském soudu za vlády císaře Zikmunda Lucemburského.² K mimořádnému postavení jej předurčoval původ i bohaté dědictví, v němž spojil otcovské majetky s majetky svých bezdětných příbuzných. Při odboji proti Albrechtu Habsburskému prokázal rovněž vojenské schopnosti, a tak mu mohla být v pouhých dvaceti letech svěřena správa Boleslavského kraje. Do pozice krajského hejtmana jej tehdy prosadila skupina utrakvistů vedených Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna, přestože bylo rozhodně možné volit i osoby zkušenější (například Petra ze Zvířetic).³ Za čtyři roky správy Boleslavska a aktivní účastí na zemských fórech si Jiří vydobyl dostatečné renomé k tomu, aby byl po Ptáčkově smrti zvolen jeho nástupcem v čele čtyř východočeských krajů sdružených ve společném landfrýdu.⁴ Od poloviny čtyřicátých let se k němu začíná přiklánět část katolického panstva z různých oblastí Čech.

Jiří z Poděbrad, jehož svědectví přátel i nepřátel bez výjimky označují za mimořádně pracovitého a obratného politika,⁵ nevstoupil do politiky v nějakém nulovém bodě, ale od počátku mu náleželo privilegované postavení ve spletité síti osobních vztahů nejvýznamnější české a moravské nobility. Je se proto třeba ptát,

¹ O problematice dvorského bádání přehledně Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Panovnický dvůr ve středověku. Struktura, prostor a reprezentace*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, MHB 11, Supplementum 2, Dana Dvořáková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008, s. 11–37; IBIDEM, s. 15, s vymezením metodických východisek k pojetí panovnického dvora.

² Podle Josef MACEK, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967, s. 32.

³ AČ I, František Palacký (ed.), Praha 1840, č. 2, s. 251. Přehled pozemkové držby Jiřího z Poděbrad zpracoval Martin ŠANDERA, *Jiří z Poděbrad a jeho snahy o založení nové dynastie*, in: Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA a kol., *Poděbradové, rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008, s. 62–72.

⁴ *Staré letopisy české. Z rukopisu křížovnického*, František Šimek – Miloslav Kaňák (edd.), Praha 1959, s. 175. K úspěchům Poděbradovy politiky na Boleslavsku srov. Zdeněk BERAN, *Boleslavský landfrýd 1440–1453. Krajský landfrýdní spolek v pohusitských Čechách*, České Budějovice 2011, zvl. s. 75–82.

⁵ Podle J. MACEK, *Jiří z Poděbrad*, s. 11.

kdo jej v začátcích (i v dalších fázích) kariéry podporoval. Ještě v polovině čtyřicátých let, když se ujímal hejtmanského úřadu nad čtyřmi východočeskými kraji nebylo zřejmé, že se právě jeho politická skupina dokáže nejefektivněji prosadit v rámci celého království. Jaká vlastně byla podstata jeho přitažlivosti pro různé frakce politicky roztržštěných pohusitských Čech? Jakým způsobem si získával pány katolického vyznání? Ukázalo se, že některé katolické rody a jednotlivce se mu podařilo získat trvale, jiní jej v době zesíleného zahraničního politického tlaku opouštěli a zformovali domácí opozici známou jako Zelenohorská jednota.

Součástí probíhající revize a rozšíření výkladového pole dějin šlechty v 15. století je oživený zájem o roli stavovské příslušnosti a šlechtického étosu spojených s kategoriemi rodové tradice, rodinných vazeb, cti a věrnosti. Bude proto užitečné znovu prozkoumat mechanismy, které přivedly na Poděbradův dvůr katolíky plně oddané jeho politickému programu a osobě, jako i skrytá (někdy prameny jen málo reflektovaná) úskalí obsažená v podpoře katolické šlechty, která Jiřího později opustila. V tomto tázání se je třeba přenést do doby před královskou volbu z března 1458 a všimnout si raných vazeb Jiřího z Poděbrad s katolickým panstvem, zbavit se zažitých hodnocení vedoucích k odsuzování „věrolomného“ katolického panstva i jednoduše neglorifikovat ty, kteří s Poděbradem setrvali.

Stavovství a konfese v království „dvojího lidu“

Za jednu nejvýmluvnějších charakteristik krále Jiřího z Poděbrad a jeho životní krédo je považován obraz „krále dvojího lidu“ zdůrazňující jeho programovou nadkonfesionalitu.⁶ Zároveň však nelze opomíjet ani Poděbradovu existenční spjatost s husitstvím, revolučnost doby i samotné Poděbradovy královské volby. „Král dvojího lidu“ byl ze samé podstaty králem „husitským“ a z vnějšího pohledu krá-

⁶ Tento program poprvé explicitně formuloval v březnu 1462 nejvyšší kancléř a královský vyslanec Prokop z Rabštejna v řeči k papeži Piu II. „*že dvój jest lid v Čechách, a král náš jest pán obého lida*“ (AČ VIII, Josef Kalousek (ed.), Praha 1888, s. 324).

lem „kacířským“.⁷ Zažitý koncept konfesionalizované společnosti husitských a pohusitských Čech, s konfesní příslušností, coby základním identifikačním znakem, je však zvláště pro vrstvu urozených v poslední době oslabován.⁸ Ač tím v názvu použité označení „katolické panstvo“ poněkud ztrácí na váze, je nesporné, že deklarovaná příslušnost k přijímání podobojí, či „pod jednou“ představuje důležité, byť poněkud problematizované hodnotící hledisko ve vztahu k utváření mocenského centra spjatého s osobou kališnického pána Jiřího z Poděbrad.

Oproti katolíkům spojila kališnická šlechta svá očekávání i ambice s „národním králem“ přijímajícím pod obojí zcela přirozeným způsobem. Problémy uvnitř skupiny kališnické šlechty z let interregna, které byl Poděbrad nucen řešit v roli významného exponenta a následně vůdce mocenského bloku konfesně středového, politicky však radikálního proudu utrakvismu (a v tom ideového dědice koncepce sirotčího bratrstva) spočívaly na rozdílných názorech na sjednocení českého utrakvismu v jednolitý politický a konfesní blok, v důsledku čehož došlo k nevyhnutelnému střetu s odlišně smýšlejícími skupinami kališnické šlechty a královských měst. V době Poděbradovy královské vlády (a z velké části i jeho přičiněním) však již vystupuje utrakvismus jako více méně jednotný proud.⁹ Zisk a udržení podpory katolické šlechty tak nutně probíhalo od počátku odlišným způsobem a bylo jej nutné budovat na jiných základech. Nešlo přitom primárně o vyhraněnou konfesní polarizaci, ale sama deklarovaná konfese odrážela další faktory, jakými byly stu-

⁷ Tak jej s oblibou označuje i odborná historická literatura – srov. název hlavy „Husitský král“ v knize Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI*, Praha – Litomyšl 2007; dále např. Otakar ODLOŽILÍK, *The Hussite King (Bohemia in European Affairs 1440–1471)*, New Jersey 1965; Frederick Gotthold HEYMANN, *George of Bohemia. King of Heretics*, New Jersey 1965; Rudolf URBÁNEK, *Husitský král*, Praha 1926.

⁸ Srov. Robert NOVOTNÝ, *Konfesionalizace před konfesionalizací? Víra a společnost v husitské epoše*, in: Heresis seminária. Pojmy a koncepty v bádání o husitství, Pavlína Rychterová – Pavel Soukup (edd.), Praha 2013, s. 233–266, např. v opozici vůči tvrzení Petra Čorneje, že „většina obyvatelstva [...] konfesionalní příslušnost vnímala jako nespornou hodnotu“ (P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 124).

⁹ Přestože v utrakvismu nadále přežívalo rozdělení na radikální a konzervativní proud, bylo výsledkem Ptáčkových a Poděbradových snah jeho institucionální a politické sjednocení, v jehož důsledku mohl Jiří z Poděbrad od padesátých let ze strany utrakvistů počítat prakticky s naprostou podporou – srov. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 101.

peň urozenosti, rodové vazby, postavení v předrevolučním království, vazba k zemským či dvorským úřadům, vazba k zahraničním spojencům (či příbuzným) atp.

Snahy o nalezení dohody mezi zástupci panstva obou konfesních skupin vznikly hned na samém počátku bouřlivých událostí dvacátých let. Známa je snaha Zikmundových pánů pod Vyšehradem nalézt útočiště u svých urozených druhů před cepy táboritů.¹⁰ Jako pozoruhodný pokus o dosažení stavovského *statu quo* je možno hodnotit sněmovní jednání z podzimu 1423.¹¹ Vedle probíhajících vojenských akcí docházelo ve dvacátých i třicátých letech k uzavírání konfesně smíšených sňatků sjednávaných pod vlivem dlouhodobé perspektivy po generace se tvořících sňatkových strategií i ve vztahu k momentální síti sociálních vazeb.¹² Předpoklady k utvoření dvojkonfesionální monarchie poděbradské doby tak vznikaly od samých počátků husitské revoluce a zdá se, že podpora či odpor katolického panstva z konce šedesátých let měly většinou veskrze nekonfesní příčiny.

Již v době bojů o uznání Jiříkova zemského správcovství dali jemu naklonění katoličtí páni najevo odhodlání hájit jeho zájmy i před misijním úsilím italského minority Jana Kapistrána i před tlakem papežské kurie.¹³ Přelom čtyřicátých a padesátých let byl nakloněn konfesně smíšeným politickým blokům. V šedesátých letech však byla utrakvistická šlechta plně odkázána na svého krále a k opozici se proto neměla důvod připojit. Osoby zastoupené v Zelenohorské jednotě tak na rozdíl od stoupenců jednoty Strakonické charakterizuje konfesní (a s malou výjim-

¹⁰ *Vavřince z Březové Kronika husitská*, FRB V, Josef Emler – Jan Gebauer – Jaroslav Goll (edd.), Praha 1893, s. 440.

¹¹ AČ III, František Palacký (ed.), Praha 1844, č. 31, s. 240–245.

¹² Ke zrodu náboženské snášenlivosti v husitských a pohusitských Čechách srov. František ŠMAHEL, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001, s. 429–466; Winfried EBERHARD, *Das Problem der Toleranz und die Entwicklung der hussitisch-katholischen Koexistenz im 15. Jahrhundert*, in: *Die hussitische Revolution. Religiöse, politische und regionale Aspekte*, ed. Franz Machilek, Köln – Weimar – Wien 2012, s. 93–105; v rovině praktického soužití provedl dílčí mikrosondy R. NOVOTNÝ, *Konfessionalizace*; Martin ŠANDERA, *Konfrontace i soulad – stavovský a náboženský princip rozdělení české šlechty v 15. století*, HT 18, 2013, s. 208–212.

¹³ F. G. HEYMANN, *George of Bohemia*, s. 75; Rudolf URBÁNEK, *České dějiny III. Věk Poděbradský 2*, Praha 1918, s. 576. Na únorovém sjezdu Poděbradské jednoty roku 1452 se přidal k listu odsuzujícímu Kapistránovu činnost i papežské buly označující přijímání pod obojí způsobou za heretické Zdeněk ze Šternberka, Jindřich Berka z Dubé a Jindřich z Michalovic.

kou i stavovská) homogenita. Snad jen na jediné je ještě třeba upozornit: téměř výhradně panský ráz zelenohorských signatářů je nutno doplnit o jejich četnou klientelu z řad nižší šlechty, bez níž by vůbec nebylo možné na vedení vojenských operací pomyslet. Hovoří-li se o střetu vyšší a nižší složky šlechtického stavu, míní se tím vždy jen střet politicky aktivních jedinců daného stavu. Masa drobné šlechty byla zcela vázána na zájmy svého panského či rytířského patrona a vlastní politickou aktivitu nevyvíjela.

Katoličtí úředníci kališnického krále

Mezi nejvyššími zemskými a dvorskými úředníky krále Jiřího z Poděbrad získalo zpočátku personální převahu katolické panstvo. Přední úřad nejvyššího purkrabí zastával až do konečné roztržky s králem Zdeněk Konopištský ze Šternberka, nahrazený roku 1467 utrakvistou Zdeňkem Kostkou z Postupic († 1468), po jehož smrti svěřil Poděbrad tento úřad dalšímu kališníkovi Janu (Jenci) z Janovic.¹⁴ Úřad nejvyššího sudího držel od doby vlády císaře Zikmunda Lucemburského Mikuláš Zajíc z Házmburka († 1459) a rod, jenž prvně spojil s nejvyšší zemskou soudní instancí již Karel IV. tento úřad podržel i po Mikulášově smrti v osobě jeho synovce Zbyňka Zajíce z Házmburka († 1463). Teprve po jeho smrti úřad přešel na králova švagra Jaroslava Lva z Rožmitálu a po jeho odjezdu v čele poselstva k evropským dvorům na Poděbradova dlouholetého spojence, zkušeného válečníka a utrakvistu Dětricha z Janovic.¹⁵ Lev z Rožmitálu vystupuje po svém návratu

¹⁴ Podle August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 14. Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923, s. 345, bylo Jan (Jenec) tradiční jméno Janoviců erbu orlice sídlících na Petrohradu (Petršpurku).

¹⁵ Podle August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 15. Kouřimsko, Vltavsko a J.–Z. Boleslavsko, Praha 1927, s. 135, sídlil Dětrich z Janovic na Vysokém Chlumci. Podle: R. URBÁNEK, *České dějiny* III/1, s. 151, tvořili Aleš Holický s Jencem a Dětrichem z Janovic a královským městem Berounem blok rozhodných utrakvistů západně od Prahy. Ještě roku 1449 náleželi Jenec a Dětrich z Janovic mezi neutrály (R. URBÁNEK, *České dějiny* III/2, s. 379), v roce 1450 však již táhl Dětrich s Jiřím z Poděbrad do Míšeňska (IBIDEM, s. 467) a v roce 1452 bojoval v Poděbradově vojsku i na domácí půdě (IBIDEM, s. 663).

do Čech v prestižním úřadu nejvyššího hofmistra.¹⁶ Házmburkové však dál představovali uznávané znalce práva a své znalosti i sebranné písemnosti se rozhodli použít jménem protikrálovské opozice.¹⁷ V ní připadla významná role Mikulášovu synu Janu Zajíci z Házmburka, kterého v polovině padesátých let Jiří z Poděbrad jmenoval do komise pro revizi pozemkové držby a který dlouhodobě zastával úřad dvorského sudího. Po zahájení konfliktu jej král vyměnil za syna svého švagra a někdejšího karlštejnského purkrabího Jindřicha Berky z Dubé Jaroslava.¹⁸ Úřad nejvyššího komorníka získal po smrti dávného Ptáčkova spojence Aleše Holického ze Šternberka († 1455) Jindřich z Michalovic († 1468), manžel Ptáčkovy vdovy Anny z Hradce a po něm další katolík Vilém mladší Švihovský z Rýzmburka.

Úmrtí Ladislava Pohrobka a volba Jiřího z Poděbrad přitom nepředstavují významný předěl v personálním složení sboru nejvyšších zemských a dvorských úředníků. Kontinuita této části Pohrobkova dvora s dvorem krále Jiřího je zcela patrná. V některých případech se Poděbradovi patrně podařilo získat respektované představitele rodů spojených s důležitými úřady na svoji stranu (Aleš Holický ze Šternberka, Mikuláš Zajíc z Házmburka), čímž jasně demonstroval svoji vůli po konsensu. V jiných případech stál v pozadí jejich vzestupu v letech interregna (Zdeněk Konopištský ze Šternberka), v době vlády Ladislava Pohrobka (Jindřich z Michalovic, Jan a Zbyněk Zajícové z Házmburka) nebo v letech svého panování (Jaroslav Lev z Rožmitálu, Vilém z Rýzmburka, Jaroslav Berka z Dubé). V případě Šternberků a Zajíců z Házmburka však patrně nikdy nedošlo k zásadnímu ztotožnění

¹⁶ GABRIEL TETZEL, *Cestovní deník Lva z Rožmitálu a na Blatné 1465–1467*, Lenka Líbalová (ed.), Olomouc 2003, s. 59, nový úřad (mylně označený za nejvyšší komornictví) komentoval slovy: „Do tohoto velmi výnosného úřadu byl tedy zvolen pan Lev. Přijal tuto poctu a musel pánům přísahat, že neučiní nic proti králi a české Koruně, ani proti stavům“.

¹⁷ Srov. Jiří JUROK, *Edice nových pramenů z neznámého právního rukopisu doby poděbradské*, PHS 28, 1987, s. 75–77.

¹⁸ *Cronica domus Sarensis. Kronika kláštera Žďárského – Cronica domus Sarensis minor. Kronika kláštera Žďárského menší*, Luisa Nováková (ed.), Třebíč 2003, s. 93. Srov. Petr ČORNEJ, *Klíče ke Karlštejnu*, SMB 1, 2009, s. 54; Miroslav PLAČEK – Peter FUTÁK, *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*, Praha 2006, s. 376, 547.

s politikou Jiřího z Poděbrad, spíše lze hovořit o určité koexistenci dané a limitované dočasnými společnými zájmy.¹⁹

Dvorský okruh nejbližších osob si Poděbrad utvářel již od počátků své politické kariéry, přičemž se mu do něj dařilo zahrnovat stále významnější spojence. Naprostou většinu nejmocnějších mužů polipanských Čech charakterizovalo vojenské podnikání, a proto vedla Poděbradova neoddiskutovatelná schopnost zajistit svým spojencům odměnu, či chceme-li kořist, k obroušení dávných antipatií a rivalit. Vazba s katolickými pány Jindřichem Berkou z Dubé na Lipém, Jindřichem z Michalovic či Janem mladším z Vartenberka, kteří Jiřího z Poděbrad podpořili při dobytí Prahy v roce 1448, získala od té doby trvalý ráz. Přízeň jiných vůdců z tohoto zlomového roku (Šternberkova, Gutštejnova či Ilburkova) se ukázala jako dočasná.²⁰

S růstem Poděbradovy moci rezignovala na jaře roku 1452 kromě nejzdatvrzejších jihočeských a západočeských pánů většina dosud odporující šlechty a vyjádřila souhlas s jeho správcovstvím. Spojenectví z této doby proto nelze považovat za upřímné ztotožnění s ideou kališnického zemského správce. Zvolená dvanáctičlenná rada, těleso suplující dočasně nefunkční sbor nejvyšších zemských úředníků a přísedících zemského soudu, byla sestavena ze čtyř pánů, pěti rytířů a dvou zástupců měst s dvanáctým místem rezervovaným Rožmberkovi. Vyšší šlechta se v ní musela spokojit s paritním postavením se šlechtou nižší a připustit podíl na správě země zástupců měst. Spolupráci s Jiřím z Poděbrad tehdy v osobě Zbyňka Zajíce prohloubili Házmburkové, kteří se již v minulých letech osvědčili ze své neutrální pozice jako zprostředkovatelé se Strakonickou jednotou. Skupinu pánů dále tvořili katolíci Zdeněk ze Šternberka a Jindřich z Michalovic, vedle nichž byl dosazen

¹⁹ Srov. František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška*, Praha 1882, in: Dílo Františka Palackého I, Jaroslav Charvát (ed.), Praha 1941, s. 359–360; Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy IX* Praha 1893, s. 253–263.

²⁰ Srov. František PALACKÝ, *Vlastenecké dějiny I. Dobyť Prahy skrze p. Jiřího z Poděbrad léta 1448, a příčiny jeho*, ČČM 1, 1827, s. 78–79. Zdeňka ze Šternberka přítom jen měsíc před obsazením Prahy zval do Českého Krumlova Oldřich z Rožmberka (AČ III, č. 70, s. 46).

k Poděbradovi ostražitý kališník Aleš Holický ze Šternberka.²¹ Při podzimní válečné kampani za uznáním ve zbytku země však nikdo z panských rádců kromě Zdeňka ze Šternberka nedorazil. Sám Šternberk tak podle názorů literatury činil nikoli z osobního ztotožnění se s podnikem, ale v zájmu vlastních politických ambicí.²² Poté našli cestu k dohodě s panem správcem také zadlužení synové Oldřicha z Rožmberka a nejstarší Jindřich z Rožmberka usedl přes otcův nesouhlas v Poděbradově radě.²³

Po nástupu Ladislava Pohrobka prosadil Jiří své zájmy ve formě pokračujícího správcovství země a úřadu nejvyššího hofmistra, zároveň však podpořil i mocného Zdeňka ze Šternberka v druhém klíčovém úřadu nejvyššího purkrabího.²⁴ Úřad zemského gubernátora spojený v osobě Jiřího z Poděbrad s funkcí královského hofmistra přitom působil jako cizorodý prvek v právním řádu Českého království a omezení kompetencí nejvyššího purkrabího jistě Zdeňku ze Šternberka nijak nekonvenovalo.²⁵ Poděbrad pravděpodobně vedl královu ruku i při výběru nových úředníků, jimiž se stal z řad katolického panstva nejvyšší dvorský sudí Jan Zajíc z Házmburka, mistr královské komory Zbyněk Zajíc z Házmburka, karlstějnský purkrabí Jindřich Berka z Dubé i nový nejvyšší komorník Jindřich z Michalovic. Rovnováhu mezi ambicemi nejvyššího hofmistra a tradičním postavením panských rodů odráží také jmenování přisedících zemského soudu. Nebylo v něm pochopitelně možné opomenout Jindřicha z Rožmberka, Zbyňka Zajíce z Házmburka,

²¹ AČ II, František Palacký (ed.), Praha 1842, č. 56, s. 309, 311. R. URBÁNEK, *České dějiny* III/2, s. 633–634.

²² Srov. R. URBÁNEK, *České dějiny* III/2, s. 663–664. U Jindřicha z Michalovic, jemuž právě umírala manželka, se však na rozdíl od ostatních nezúčastněných nezdá, že by to byl projev nějaké názorové neshody s Jiřím z Poděbrad – srov. Zdeněk BERAN, *Poslední páni z Michalovic. Jan IV. († 1435/1436) a Jindřich II. († 1468)*, České Budějovice 2010, s. 88.

²³ O letitém sporu Oldřicha z Rožmberka se syny Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004, s. 140–146.

²⁴ O Jiříkových obavách z přijetí prodlouženého správcovského mandátu mezi panstvem svědčí jeho váhavé zvěřejnění – srov. R. URBÁNEK, *České dějiny* III/2, s. 796.

²⁵ V době nepřítomnosti krále předsedal Jiří z Poděbrad místo nejvyššího purkrabího zemskému soudu a od roku 1456 prosadil zásadu, že „nemají páni výnosou činiti ani rytieřstvo do svrchu psaného času, než pan Jiřík, jakožto správce a hofmistr království Českého, má výnosy činiti na králově místě JMti slovem“ (AČ VII, Josef Kalousek (ed.), Praha 1887, č. 14, s. 212–213).

do soudu se však dostal i Jiříkův tchán Zdeněk z Rožmitálu, pokrevně spříznění páni „pod jednou“ Jindřich Berka z Dubé, Jan Děčínský z Vartenberka či Jindřich z Michalovic a dále většinou opět katolíci a zároveň dlouhodobě loajální osoby jako Jaroslav Plichta ze Žerotína, Jindřich ze Stráže, Vilém Švihovský z Rýzmburka a Jan Bezdrůžický z Kolovrat.²⁶ Zcela tu ustupují ambice rodů jako byli Švambergové či páni z Plavna. Na druhou stranu získalo katolické panstvo jako celek (zvláště jeho Poděbradovi plně nakloněná část) větší podíl na správě země, než by odpovídalo skutečnému rozložení sil. V průběhu padesátých let, jak je níže patrné, svoji politickou převahu podpořili i majetkovým vzestupem. Poděbrad tak postupoval s jasným cílem, jímž bylo prosadit v daném manévrovacím prostoru do úřadů spolehlivé katolíky, či se je snažit různými způsoby pevněji připoutat.

Vůči Rožmberkům, s nimiž se vítězně utkal v polovině 15. století v boji s tzv. Strakonickou jednotou zvolil Jiří z Poděbrad zcela specifický postup a snažil se je připoutat ke dvoru významnými úřady ve Slezsku (hornolužické fojtství, vratislavské hejtmanství a biskupství), což mělo posloužit několika účelům zároveň – Rožmberky saturovat, vzdálit od dvorského centra a zároveň postavit do role exponentů českého krále v nepřátelsky naladěné zemi.²⁷ Přesně tato konstelace se však mohla proti Poděbradovi velice nebezpečným způsobem obrátit, což se později také skutečně stalo. Dodejme, že Rožmberkové byli kromě vratislavského biskupa Jošta z vrchních úřadů v Horní Lužici a ve Slezsku do konce padesátých let staženi.

Královská volba z roku 1458 by bez podpory českého katolického panstva nemohla proběhnout. Teprve, když se podařilo na separátní schůzce a z valné části přispěním Zdeňka ze Šternberka přimět nejdéle vzdorující legitimisty v čele s Janem z Rožmberka, bylo možné přistoupit k revoluční volbě českého pána králem.²⁸ „*Mnozí tehdejší katolíci reptali proti tomu, ale vidouce jejich obou moc [Jiřího z Poděbrad a Zdeňka ze Šternberka – pozn. autora], museli mlčeti.*“²⁹ Potom, co Podě-

²⁶ AČ III, č. 182, s. 310–311.

²⁷ Srov. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 145; Lenka BOBKOVÁ – Luděk BŘEZINA – Jan ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008, s. 76.

²⁸ FRA II/20, František Palacký (ed.), Wien 1860, s. 129–133. Srov. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 156–159; Jaroslav BOUBÍN, *Česká „národní“ monarchie*, Praha 1992, s. 82–83.

²⁹ *Jana z Rabštejna Dialogus*, Bohumil Ryba (ed.), Praha 1946, s. 23.

brada proti sobě vlastnímu principu legitimacy podpořili, přirozeně očekávali čelná místa na královském dvoře i v jeho vládním aparátu, neboť v první řadě oni jej „za pána a krále sobě vyzdvihli a zvolili“.³⁰ Dobře si přitom uvědomovali, že „mnozí jsou z nich vyšší z slavnější a vyšší krve“.³¹

Zpočátku se Jiří z pozice gubernátora, nejvyššího hofmistra a důvěrníka krále Ladislava Pohrobka a následně z vlastní královské autority snažil získat a udržet náklonnost mocných pánů, později se mu dařilo rostoucí měrou prosazovat do úřadů osoby podle vlastního výběru.³² Výrazným se zdá zejména přerušení držby úřadu nejvyššího zemského sudího v rodu Zajíců z Házmburka, které bylo reakcí na jejich rostoucí nespokojenost s Poděbradovou vládou, a jistě se též stalo jedním z důvodů, který je později přiměl k otevřenému opozičnímu jednání.³³

Nenaplněné ambice některých členů Zelenohorské jednoty ilustrují úřady, které jim po olomoucké volbě udělil Matyáš Korvín. Zdeněk ze Šternberka zůstal v úřadu nejvyššího purkrabí, ovšem v roli nejvýznamnější postavy Korvínem ovládané části zemí České koruny, titulovaný jako jejich hejtman. Jan z Rožmberka se stal nejvyšším komorníkem, Oldřich Zajíc z Házmburka nejvyšším zemským sudím, jeho bratr Jan nejvyšším kancléřem, Bohuslav ze Švamberka nejvyšším hofmistrem (a po smrti Zdeňka ze Šternberka novou hlavou celé jednoty) a Burian mladší z Gutštejna nejvyšším dvorským sudím.³⁴ Poděbradem udílené úřady ve vedlejších zemích či pouhá místa v lavicích zemského či dvorského soudu této skupině nedostačovala a její příslušníci usilovali o zastoupení v nejvyšších patrech domácí stavovské exekutivy.

Také svým pokusem o sjednání kompromisu mezi oběma stavy o místa přisedících na zemském soudu v roce 1460, když „do lavic“ (podobně jako jeho královští předchůdci v letech 1437 a 1454) jmenoval dvanáct pánů a osm rytířů, se panstvu

³⁰ J. JUROK, *Edice*, s. 95.

³¹ M. Pavla *Židka Spravovna*, Zdeněk Tobolka (ed.), Praha 1908, s. 11.

³² Král měl z právního hlediska svázané ruce dědičností zemských úřadů – srov. Karel MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1999, s. 67.

³³ Takto již František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 4. Epilog bouřlivého věku*, Praha 1996, s. 92.

³⁴ Podle P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 262.

příliš nezavdělil.³⁵ Je však třeba upozornit, že se nejednalo v první řadě o konflikt stavovských korporací, ale o střet politických bloků, kde se do opozice vydělovala jen dílčí skupina několika katolických magnátů panského stavu.³⁶

Prestižní postavení u zemského či dvorského soudu a nejvyšší zemské úřady nutně negarantovaly privilegovaný přístup ke „královu uchu“, čili místo v jeho nejvyšší radě. Skupina držitelů nejvyšších úředníků a soudců a králi nejbližších rádců byla bezesporu odlišná. Přestože se v případě soukromé královské rady jednalo o neformální orgán, jehož personální zastoupení bylo v čase proměnlivé, o němž postrádáme plně spolehlivé pramenné svědectví, lze z různých indicií usuzovat, že zde byl podíl katolíků mnohem menší.³⁷ Složení této užší, tajné, či dvorské rady bude náplní kapitoly *Královští rádcí*. V následujícím oddílu bude analyzována spojitost mezi přízní Jiřího z Poděbrad, zastoupením v nejvyšších úřadech a majetkovým vzestupem předních katolických rodů.

Cesty k majetkovému vzestupu

Vrátíme-li se k původní skupině katolického panstva v nejvyšších zemských a dvorských úřadech a institucích, lze se ptát, zda to byly zároveň i nejmajetnější osoby poděbradských Čech. Určitou orientaci k tomu poskytuje analýza majetkových proměn v periodě 1450–1465, v níž Jaroslav Boubín určil magnátské rody defi-

³⁵ RT II, Josef Emler (ed.), Praha 1872, s. 296; panstvo požadovalo výhradní právo k zasedání na zemském soudu „*ačkoli Pán Buoh nynějšie rytierstvo a panoše bohatstvím ráčil povýšiti*“ (J. JUROK, *Edice*, s. 77, 90–95); dále srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* 4, s. 86–87.

³⁶ Je zajímavé, že pánům mnohem méně nakloněné rozložení sil v radě zemského správce z roku 1452 bylo akceptováno jako realistický výsledek stávajícího rozložení sil – srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* 4, s. 85. Přísednictví u zemského soudu v sobě zahrnovalo i značný symbolický kapitál – více o tom Robert NOVOTNÝ, *Šlechta*, in: *Husitské století*, Pavlína Cermánová – Robert Novotný – Pavel Soukup (edd.), Praha 2014, s. 292.

³⁷ Na příkladu relátorů královské kanceláře toto prokázala Václava KALVASOVÁ-VOPATOVÁ, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad (1458–1471)*, rigorózní práce, FF UK v Praze, Praha 1979, zvl. s. 131–144, která vycházela ze své rozsáhlé a precizně zpracované práce diplomové (EADEM, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad (1458–1471)*, diplomová práce, FF UK v Praze, Praha 1978). Z poznatků V. Kalvasové-Vopatové později vycházel Hynek PREISLER, *Královská rada Jiřího z Poděbrad*, diplomová práce, FF UK v Praze, Praha 2006.

nované majetkem nad pět hradních sídel. V roce 1450 se jednalo o Rožmberky, Gutštejny, Kostky z Postupic, Holické ze Šternberka, Smiřické, rytíře z Vřesovic, Jiřího z Poděbrad a Ptáčkovu dědičku Markétu z Pirkštejna (jejímž poručníkem byl ustanoven Ptáčkův nejbližší pobočník Jan Čabelický ze Soutic, jejímž otčímem se v roce 1446 stal Jindřich z Michalovic a která se někdy na konci padesátých nebo počátkem šedesátých let provdala za králova syna Viktorina). Nalézáme zde pouhé dva katolické rody: Rožmberky a Gutštejny.

Do roku 1465 se situace změnila ve prospěch panstva a ještě výrazněji směrem k majetkové dominanci skupiny nejbohatších rodů. První místo zaujal královský rod Poděbradů, za ním následovali Rožmberkové, Zajícové z Házmburka, Konopišští ze Šternberka, Rožmitálové, Děčínští z Vartneberka, Michalovici a Gutštejnové.³⁸ Šest z osmi nejbohatších rodů již tedy bylo katolických (Rožmberkové, Zajícové z Házmburka, Konopišští ze Šternberka, Rožmitálové, Michalovici i do panského stavu nově proniknuvší Gutštejnové). Skupina katolického panstva tak v letech Poděbradova správcovství a královské vlády zaznamenala jednoznačně největší majetkový vzestup.³⁹

Vzestup Poděbradů a Rožmitálů je snadno vysvětlitelný rodovým spojením s královským titulem. Výrazně si však polepšili také s královnou politikou stále více nespokojení Házmburkové se Šternberky. Také ostatní zástupci nejvyšších úřadů získali své majetky spíše jako výsledek, než předpoklad svého dvorského působení. Pouhý nedostatek majetkových zisků, tak zřejmě k opozičnímu chování nevedl. Spíše by se při pohledu na nejbohatší rody z roku 1465 nabízela úvaha o chybném Poděbradově kalkulu, když nechal volnou ruku k nekontrolovanému růstu moci nespolehlivým rodům a osobám... Rabštejn přímo Šternberka osočuje z pokryteckého prospěchářství a poněkud nadneseně i z touhy po královské koruně: „nabyv již velikého bohatství, když předvídal si rozbroje domácí, an odboj u jedněch již počínal, u druhých počínati chtěl, položil si sobě klamlivé naděje v to, co neslušno jest [...] po královském důstojenství zabažil si se“.⁴⁰ Domnívám se ovšem,

³⁸ Podle J. BOUBÍN, *Česká „národní“ monarchie*, s. 100–109.

³⁹ Obdobný proces s méně zřetelným vyhraněním šlechtických frakcí sledoval v Uhrách Antoin KALOUS, *Matyáš Korvín (1443–1490). Uherský a český král*, České Budějovice 2009, s. 81.

⁴⁰ *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 31.

že z poznatků předestřených v této studii plyne, nakolik byla Poděbradova možnost volby omezená.

O tom, že jediným kritériem pro politický vzestup nebyl jen majetek, svědčí podrobnější rozbor Miloše Prokopa týkající se držby hradů v počtu větším než tři v letech 1418, 1438 a 1478.⁴¹ Jakoby bez královy podpory si budovali majetky zejména západočeští magnáti páni z Kolovrat, Gutštejnové,⁴² Švambergové⁴³ a Plavenští, kteří většinou zamířili do řad opozičního panstva. Naopak by se jistě našly rody a osoby vyššího původu i bohatství než byli Rožmitálové či Vilém Rábský z Rýzumberka, kterým byly otevřeny dveře do nejbližší panovníkovy blízkosti, a tím následně k rodovému obohacení. Rožmitály si Poděbrad zavázal příbuzensky, Viléma z Rýzumberka (blízkého Šternberkova příbuzného) přístupem do úzké královy rady. Obě spojenectví se ukázala jako zásadní pro udržení královských pozic na jihozápadě země v závěru šedesátých let.⁴⁴

Házmburkům a zejména Šternberkovi Jiří z Poděbrad umožnil využít k majetkovému vzestupu poručnických pravomocí, což však nebylo v rámci dobových zvyklostí žádnou výjimkou.⁴⁵ Šternberkovy aktivity spojené s údajnou exploatací smiřických a hradeckých majetků stejně jako majetků holické větve Šternberků jsou obecně známy i to, že si za ně vysloužil od Jana mladšího z Rabštejna výtku (nezapomínejme, že vztaženou též na Jiřího z Poděbrad), že „s volí Jiřího [...] obloupil si dědictví pánův Hradeckých, tvých strýcův Šternberkův i Smiřických“.⁴⁶ Otázka, zda

⁴¹ Srov. Miloš PROKOP, *Držba hradů v Čechách v letech 1418–1478 jako zdroj poznání majetkových poměrů české šlechty, panovníka a církve*, HT 14, Tábor 2004, s. 147–219.

⁴² Srov. Jiří JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, Domažlice 2009, s. 491.

⁴³ Srov. Jiří JÁNSKÝ, *Páni ze Švamberka. Pětisetletá saga rodu s erbem labutě*, Domažlice 2006, s. 113–114.

⁴⁴ AČ IV, František Palacký (ed.), Praha 1846, č. 21, s. 78. Simona KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008, s. 36, 145.

⁴⁵ AČ III, s. 334, č. 225; RT I, Josef Emler (ed.), Praha 1870, s. 122. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 10. Boleslavsko, Praha 1895, s. 259–260, 329, 388. Jana Zajíce z Házmburka ustanovil poručníkem svých dětí soused na severočeském Frýdštejně, katolík Bohuš z Kováně († 1460) v době bezproblémového vztahu Zajíců s králem, vědom si zřejmě výhod majetkového dozoru vysoce postavené osoby. Házmburkové hrad podrželi a využili jako opěrný bod v boji proti Jiřímu z Poděbrad.

⁴⁶ *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 29.

zavdal Šternberkův postup příčinu k jeho sporu s králem, či spíše vedl prohlubující se rozpor obou mužů k roztržce nad Šternberkovými poručnickými pravomocemi, tak zůstává otevřená.

Dílčí sporný moment přineslo poručnictví po popraveném Janu ze Smiřic († 1453), který poručníky svých potomků vybral z okruhu osob tolerantních, byť nikoli nekritických k Poděbradovu počínání. Jan Smiřický se v závěti nejen jasně přihlásil k „víře podobojí“, ale opomenul při poručenské správě k Poděbradovi plně loajálního švagra Jindřicha z Michalovic a svěřil ji raději Zdeňkovi ze Šternberka a Janovi staršímu z Rabštejna († 1457).⁴⁷ V následném sporu vdovy po Janu Smiřickém Markéty z Michalovic se Zdeňkem ze Šternberka se Jiří z Poděbrad postavil na Markétinu stranu.⁴⁸ Z materiálů komise ustavené k revizi zastavených majetků navíc plyne, že se tehdy Šternberkové ocitli na druhém místě restitucemi nejvíce postižených šlechtických rodů.⁴⁹ Patrně z obou důvodů tak v polovině padesátých let došlo k ostré roztržce mezi Poděbradem a Zdeňkem ze Šternberka. Teprve vidina zisku královské koruny pro domácího šlechtického kandidáta paradoxně znovu upevnila Poděbradovy vazby ke katolickému panstvu.⁵⁰

Další možnost k posílení vlivu i cestu k trvalým ziskům přinesla Zdeňkovi ze Šternberka po smrti Aleše Holického († 1455) poručnická správa nad majetky jeho nezletilého vnuka Petra mladšího Holického ze Šternberka, jehož hradů později využil v bojích s královským vojskem. Na počátku své vlády schálil Jiří z Poděbrad také rozhodnutí nezletilých bratří z Hradce „*zezřice na jich sirobu*“ a umožnil jim „*urozeného Zdeňka ze Šternberka, purkrabí našeho Pražského, ujce jich vlastního za mocného poručníka k spravování statku jich dáti*“. Šternberky i pány z Hradce se

⁴⁷ AČ XXVI, Josef Kalousek (ed.), Praha 1909, s. 203–206.

⁴⁸ V listu krále Ladislava z 2. července 1457 určeném Jiřímu z Poděbrad je zmíněna „*ruoznice, kteráž jest nyní mezi vámi a urozeným Zdeňkem z Šternberka, purkrabí pražským*“ (AČ V, František Palacký (ed.), Praha 1862, č. 14, s. 271).

⁴⁹ Podle Bohuslava ROTTEROVÁ, *Revize feudálního majetku v Čechách v polovině 15. století*, in: Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu, Praha 1976 (= AUC, Philosophica et Historica 1, Studia historica XIV), s. 264.

⁵⁰ SOA Třeboň, pracoviště Třeboň, fond Cizí rody I, ze Smiřic, inv. č. 173; AČ III, č. 304, s. 367; AČ XIX, Josef Kalousek (ed.), Praha 1901, s. 539; RT I, s. 130.

však Zdeňkovi i přes některé sporné majetkové transakce ve svém okruhu udržet podařilo.⁵¹

Méně známý je případ nehorázného obohacení obou Šternberků, kteří si na králi (!) vyprosili odúmrtí po Anežce ze Šternberka, manželce Zikmunda z Vartenberka, kterou v roce 1454 výhodně prodali jejímu synovi Janu mladšímu z Vartenberka nazpět.⁵² V témže roce „shrábl“ podle očitého svědka „*tlustý starý pán* [Aleš Holický – pozn. autora] *ze Šternberka*“ velikou hromadu peněz za vyplacení královské zástavy Křivoklátu a spolu se Zdeňkem získal lenní právo na polovinu dolnolužické Chotěbuze.⁵³ Šternberkové tedy představovali pro Jiřího z Poděbrad, který za těmito transakcemi bezpochyby stál, respektované a poněkud obávané soky, které bylo vhodné zaměstnat a uspokojit nejlépe mimo vlastní Čechy.

Zdeněk ze Šternberka dále díky přízni Jiřího z Poděbrad připojil Kostelec nad Sázavou (1450), Kašperk (1454), Zelenou Horu (po 1454) a další majetky. Šternberk také očividně disponoval značnou finanční hotovostí, díky které byl schopen většinu nově nabytých majetků zakupovat. Největší část jeho zisků spadá do padesátých let, když se podílel na politickém vzestupu Jiřího z Poděbrad. Koncem padesátých a od šedesátých let již není příliv akvizic směřujících od krále tolik patrný.⁵⁴

V letech, kdy vysychal pramen zisků pro Šternberka, došlo k hlavnímu přílivu pozemkového majetku bratřím z Rožmitálu. O přízeň svých nových švagrů musel

⁵¹ Faktem je, že u předluženého dominia pánů z Hradce byl odprodej statků jediným řešením. RT II, s. 230, 291–292. Věra KOSINOVÁ, *Zdeněk ze Šternberka a jeho královské ambice (Studie k portrétu z dějin české šlechty předrenesanční)*, in: Sborník prací k 60. narozeninám J. B. Nováka, Praha 1932, s. 209; Jakub Jiří JUKL, *Jan Smiřický ze Smiřic † 1453. Vzestup a pád zakladatele rodu*, České Budějovice 2012, s. 190–197; František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce. Díl 1, svazek 2. Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké (1453–1604)*, Jindřichův Hradec 1927, s. 19–26; August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 4. Vysočina Táborská*, Praha 1885, s. 41–42.

⁵² AČ I, s. 436. A. SEDLÁČEK, *Hrady* 14, s. 83, 244, 255, 375.

⁵³ Podle August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 8. Rakovnicko a Slansko*, Praha 1891, s. 26–27; R. URBÁNEK, *České dějiny* III/2, s. 866; TÝŽ, *České dějiny* III/3, s. 112.

⁵⁴ Šternberkovy zisky zachytil Josef PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: *Proměny feudální třídy*, s. 26–27.

Poděbrad pečovat, navíc tím hodlal posílit jejich vliv v problematické jihočeské oblasti.⁵⁵

Sám Jiří z Poděbrad zahájil na počátku padesátých let sérii každoročních zisků, které ho povznesly vysoko nad jeho stavovské druhy. Vedle jeho držav ztrácely nově nabyté majetky Šternberků a Házmburků na lesku a svým majitelům tak nutně značně zhořkly.⁵⁶

V kontrastu k pokladně Jiřího z Poděbrad či Zdeňka ze Šternberka svědčí prameny u mnoha předních feudálů o silném zadlužení. Namátkou lze jmenovat Aleše Holického ze Šternberka, Jindřicha z Michalovic, pány z Hradce a především samotné Rožmberky. Nedostatek finanční hotovosti tak je nutno považovat za důležitý faktor vedoucí tyto rody na cestu někdy trvalé, jindy dočasné spolupráce s Poděbradem.⁵⁷ Poděbrad získával nové spojence díky peněžní hotovosti, kterou byl schopen na rozdíl od většiny svých čelných soků neustále doplňovat a z níž byl ochoten svým spojencům bohatě vyplácet.⁵⁸ Za Poděbradovými financemi můžeme tušit silnou moc v jím ovládnutých regionech, příliv hotovosti z úspěšných vojenských podniků a rozšiřování sféry vlivu i finanční podporu loajálních královských měst. V případě jeho královské volby pak lze snad přímo hovořit o „ku-

⁵⁵ Podrobně viz Vladimír HOLÝ, *Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzmburka a pánů z Rožmitálu. (Příspěvek k poznání vývoje feudální koncentrace pozemkového majetku v jihozápadních Čechách)*, in: *Minulost Plzně a Plzeňska 3*, Plzeň 1960, s. 61.

⁵⁶ V souhrnu pojednal o Poděbradových ziscích J. PETRÁŇ, *Skladba*, s. 61; podrobně M. ŠANDERA, *Jiří z Poděbrad*, s. 62–72.

⁵⁷ Podle R. URBÁNEK, *České dějiny III/2*, s. 195, převzal Jiří z Poděbrad v roce 1454 od císaře Fridricha III. směnku na 10 666 kgč rožmberského dluhu (A. KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, s. 139); IBIDEM, s. 143, usuzuje na výměnu podpory při královské volbě za prominutí dluhů; EADEM, *Dcery Oldřicha II. z Rožmberka*, in: *Archivum Trebonense, Třeboň 2006*, s. 15, hodnotí program Jana z Rožmberka za plně podřízený zoufalé snaze vybědnout z neúnosných dluhů. K Rožmberkově odměně za hlas Poděbradovi též srov. František BENEŠ, *Zradil Jan z Rožmberka krále Jiřího Poděbradského?*, JSH 35, 1960, s. 115. O obnoveném vzeštnosti rodu z Michalovic v souvislosti s podporou Jiřího z Poděbrad Zdeněk BERAN, *Vývoj pozemkové držby rodu pánů z Michalovic. Historické, sociální a geografické souvislosti*, HG 36, 2010, s. 175–195.

⁵⁸ O financích, coby základním předpokladu vymanění váhající šlechty z okruhu Oldřicha z Rožmberka F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 4*, s. 83–84, 87.

pování hlasů“, což ovšem nebylo v dobové politické praxi ničím neobyčejným a diskvalifikujícím. Také mu to jeho oponenti později nikdy nevyčetli.⁵⁹

Někteří páni se však v podpoře „národního“ krále evidentně osobně zklamali. Příkladem je přední západočeský pán Bohuslav ze Švamberka, který za svůj hlas v březnové volbě jistě očekával větší majetkové i politické zisky. Zkušeného hejmana král sice pověřil vedením vojska určeného k pacifikaci Moravy, ale neobdařil ho žádným z předních úřadů a ani později ho již do čela českého vojska nepovolal. Za života Bohuslavova otce Hynka Krušiny přitom oba Švamberkové zasedali u dvorského soudu. K nespokojenosti jistě přispěla i nepříznivá finanční situace, v níž se rod Švamberků ocitl.⁶⁰ Nepřekonatelné rozhořčení mu král způsobil postoupením poručnictví nad nedospělým příbuzným z přimdecké větve Švamberků vlastním švagrům Lvovi a Protivovi z Rožmitálu.⁶¹

Podobné vysvětlení za přítomnosti v řadách Zelenohorské jednoty lze hledat i v případě se Švamberky jindy zneprátelených Gutštejnů. Jejich majetkový vzestup nebyl přímo vázán na podporu Jiřího z Poděbrad a vycházel především z vlastní válečnické praxe, zpočátku se však opíral o spolupráci s Poděbradovským blokem.⁶² Burian starší z Gutštejna usedl nejpozději v roce 1457 v lavicích zemského soudu, při královské volbě Jiřího z Poděbrad je jeho jméno zapsáno mezi příslušníky rytířského stavu a zřejmě i proto nezískal žádný z nejvyšších zemských či dvorských úřadů a realizoval se dál jako vyhledávaný vůdce nájemných oddílů.⁶³ Po smrti Buriana staršího v roce 1462 získal postavení hlavy rodu jeho stejnojmenný syn, který je v roce 1464 dosvědčen jako přísedící dvorského soudu. V témže roce strávili na jeho Tachově noc členové královského poselstva vysla-

⁵⁹ K čerpání finančních prostředků srov. J. PETRÁŇ, *Skladba*, s. 61.

⁶⁰ Podle J. JÁNSKÝ, *Páni ze Švamberka*, s. 112–118, byl před rokem 1464 nucen k prodeji zelenohorsko-nepomuckého panství Zdeňkovi ze Šternberka.

⁶¹ IBIDEM, s. 119.

⁶² Podle J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 97–98, snad užil podobně jako Oldřich z Rožmberka k zisku a pojištění majetků také cestu falšování listin. Přízeň důležitého spojence se zemský správce snažil udržet podporou jeho nároků na odúmrť u krále Ladislava.

⁶³ IBIDEM, s. 103–104.

ného k evropským dvorům „*ctěni [...] od pana Buriana počestně*“.⁶⁴ Poté se však jeho vztah ke králi zakalil. Západočeský magnát totiž musel v králových plánech ustoupit za možnost sjednání dohody s Otou II. z Mosbachu a zapomenout na očekávaný zisk Pernova. Podobně musel být rozladěn i čelný představitel panské opozice Zdeněk ze Šternberka, když mu v roce 1461 za sjednání králova kompromisu s braniborským kurfiřtem unikla držba chotěbuzského léna v Dolní Lužici.⁶⁵ Pokud měl král volit mezi domácími pány a sousedními knížaty, nezbývalo než odsunout zájmy panstva na druhou kolej. Oleje do ohně potom přilil ještě spor o poručnictví nad nezletilými dcerami králova příbuzného Jana Caltý z Kamenné Hory. Zřejmě potom, co zemský soud 3. října 1465 Burianovi nařídil vydat plnoleté Bohuši Caltové otcovské dědictví, rozhodl se pro veřejný vstup do řad opozice. Burianova pře o hrad Rabštejn se poté dostala přímo do zakládacího dokumentu panské jednoty, kde se jednotníci zavázali Burianovi pomáhat v případě napadení hradu.⁶⁶

Možnosti využití osudů Buriana z Gutštejna k ilustrování majetkových motivů nespokojené šlechty tím však ještě nejsou vyčerpány. Burian z Gutštejna, který zpočátku patřil mezi pilíře opoziční jednoty a odhodlaně sliboval papežskému legátovi plné nasazení v probíhající válce až do ztráty hrdel a statků, totiž zakrátko otočil. V okamžiku, když mu obdobně jako dalším západočeským šlechticům zastínila konflikt s českým králem obnovená válka bavorské šlechty proti vévodovi Albrechtu IV. neváhal a začal se od konce roku 1469 pokoušet o navázání kontaktů s královskými diplomaty. Po svém přestupu do královského tábora Gutštejnové zvýšili svoji cenu a vytvořili předpoklady pro svůj další politický vzestup v jagellonské době.⁶⁷

Přestože obecně – slovy Františka Šmahela – neměli katoličtí velmoži vůči Jiřímu z Poděbrad „*důvodu žehrat na jeho nevděčnost*“, stála otázka majetku hned u prvního otevřeného štěpení na nespokojené a loajální panstvo na sněmu v květ-

⁶⁴ *Ve službách Jiříka krále. Deníky panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bírškova*, Rudolf Urbánek (ed.), Praha 1940, s. 3.

⁶⁵ Více o tom P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 177.

⁶⁶ Více o tom J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 113–115.

⁶⁷ IBIDEM, s. 122–139.

nu 1461, kde se jednalo o králem (snad jen formálně) navrhovanou revizi sekularizovaného majetku, jež měla u papežské kurie podpořit kýžené potvrzení kompaktát. Mezi touto ranou opozicí bychom našli patnáct ze šestnácti signatářů zelenohorského dokumentu, v nichž rostly pochyby o přínosnosti soužití s jimi zvoleným králem. Pokud by král odstoupil od garance sekularizovaných majetků, ztráceli by katoličtí magnáti základní důvod jeho podpory ... naopak, pokud by se jim podařilo získat v papeži bezvýhradnou oporu proti králi, došlo by vlastně k vyřešení obou palčivých problémů zároveň: papež by panstvo podpořil proti příliš dominantnímu králi a zároveň by upustil od myšlenek na návrat k předrevolučním poměrům v majetkové sféře.⁶⁸ Otázka, nakolik obě skupiny a v nich zastoupení jednotlivci jednali v první řadě ve vlastním zájmu a nakolik svým postupem hájili hodnotu „obecného dobrého“, kterou proti sobě s oblibou používali jako zbraň, však zůstává otevřená.⁶⁹

Příbuzenské vazby

Pokrevní vztahy představovaly ve středověké společnosti vysokou hodnotu a Jiří z Poděbrad na nich coby prozíravý politik založil své nejpevnější svazky.⁷⁰ Příbuzenství jej pojilo s nejspolehlivější skupinou vlastního panovnického dvora. Majetkový a mocenský vzestup dvou panských rodů – Šternberků a Rožmitálů – lze spojit především se dvěma manželstvími Jiřího z Poděbrad. Sňatkem s Kunhutou

⁶⁸ Personální složení členů první panské opozice proti Jiřímu z Poděbrad uvádí R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 468–469, se jmény Ilburka, Gutštejna a Rýzemberka. Později se připojil Šternberk, Rožmberk, Švamberk a jiní páni v celkovém počtu 24. Souhrnně o tom F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* 4, s. 91–92. Porovnáme-li seznam nejvyšších úředníků s nejbohatší šlechtou v zemi nalezneme právě v případě jmenovaných Gutštejnů, Švamberků, ale vlastně i od centra odstavených Rožmberků a po roce 1463 nedostatečně zapojených Házmburků odlišnost od stavu v jagellonské době, kdy se soubor nejbohatších aristokratů důsledně střídal v držbě nejvyšších úřadů – srov. J. PETRÁŇ, *Skladba*, s. 21. Petr ČORNEJ, *Království dvojího lidu (1437–1485)*, in: *Husitské století*, s. 557, 563.

⁶⁹ Srov. Winfried EBERHARD, „*Bonum commune*“ v konkurenci mezi monarchistickou vládou a stavovskou společností, *ČČH* 102, 2004, č. 3 s. 449–472, zvl. s. 469.

⁷⁰ Více o tom P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 217.

ze Šternberka došlo k těsnému propojení obou rodů, které však oslabila Kunhutina smrt na konci roku 1449. Poté došlo k odklonu nejvýznamnějšího představitele rodu Aleše Holického ze Šternberka, jenž se začal obávat přílišného růstu moci zemského správce.

Zdá se, že právě osobnost Aleše Holického ze Šternberka stála u počátků Jiříkovy politické kariéry a je tak pochopitelné, že muž o více než generaci starší a ještě v letech 1446–1448 vystupující v oficiální titulatuře před ním, těžce nesl Poděbradův bezpříkladný vzestup. Aleš byl mladším bratrem kališníka Smila Holického ze Šternberka, jehož dceru Kunku (Kunhutu) později vedl k oltáři, kde se provdala ze Jiřího z Poděbrad. Je znám jako muž opakovaných konverzí, který teprve v závěru života setrval u podobojí i jako zbohatlík a úspěšný válečník. Poté co u Vyšehradu padl jeho příbuzný z konopištské větve Petr ze Šternberka, stal se Aleš poručníkem sirotek Petra a Elišky (neznámo proč pramen neuvádí Zdeňka, jehož vztah k Petrovi Konopištskému tak není zcela jednoznačně prokázán) a v roce 1424 se pod jeho ochranu svěřila spolu se správou Konopiště a Šternberku i vdova Perchta z Kravař (spolehlivě určená jako Zdeňkova matka).⁷¹ Připomeňme, že Perchta byla sestrou matky Oldřicha z Rožmberka. Zikmund Lucemburský jmenoval Aleše Holického ze Šternberka v roce 1437 nejvyšším komorníkem a Šternberk poté zaujal jedno z předních míst na domácí politické scéně.⁷² Po Zikmundově smrti v letech odporu proti Albrechtu Habsburskému vzniklo jeho pouto s mladým Poděbradem dovršené na začátku let interregna uzavřením příbuzenského svazku.⁷³ V létě 1448 pomohl Aleš Holický ze Šternberka uklidnit Oldřicha z Rožmberka před tajně plánovaným dobytím Prahy a umožnil tak realizovat velkolepou vojenskou lest, po níž padlo hlavní město do Poděbradových rukou.⁷⁴ V závěru roku 1449 však Kunhuta zemřela a na svatokateřinském sněmu na přelomu let 1450 a 1451, kde se Poděbrad snažil posílením postavení panstva při-

⁷¹ AČ I, č. 16, s. 152. František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3. Kronika válečných let*, Praha 1996, s. 126.

⁷² Srov. František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně (králem uprostřed revoluce)*, Praha 1998, s. 230.

⁷³ Zikmund mu údajně vyhrožoval ztrátou hrdla (AČ II, č. 5, s. 7; LOR II, Blažena Rynešová (ed.), Praha 1932, č. 7, s. 9).

⁷⁴ AČ II, s. 25; LOR III, Blažena Rynešová (ed.), Praha 1937, č. 485, s. 342–343.

poutat nové zástupce vyšší nobility, již Aleš Holický svorně se Zdeňkem Konopištským ze Šternberka tlumočili obavy z dalšího posilování jeho vlivu.⁷⁵ 29. září 1451 varoval Rožmberka před Poděbradovým záměrem zakoupit častolovické dědictví („*ruš to, jakž muožeš*“),⁷⁶ ale roku 1452 Jiřího z Poděbrad za zemského správce volil.⁷⁷ Tehdy již hrál podle všeho „dvojí hru“: zemského správce udržoval svým vlivem a oficiálně deklarovanou loajalitou v šachu a zároveň se snažil všemi způsoby omezit možnosti dalšího růstu jeho moci.⁷⁸ Kampaň proti zemskému správci eskalovala následujícího roku napojením na vlivné pražské měšťany a spoluprací s Janem ze Smiřic.⁷⁹ Poté, co vzaly i tyto plány za své a Ladislav Pohrobek potvrdil Poděbradovi správcovství i rozhodující vliv na pražském dvoře spolu s úřadem nejvyššího hofmistra, se Šternberkové dočasně stáhli a přistoupili na vzájemnou spolupráci.

Aleš Holický ze Šternberka, který stál u vstupu Jiřího z Poděbrad do vysoké politiky a jehož lze považovat za vlastního architekta poděbradsko-šternberské kooperace, připravoval pro spolupráci s ním svého syna Petra i příbuzného z konopištské větve rodu a dřívějšího poručenice Zdeňka. O cestě mladého katolického feudála ke shodě s vůdcem východočeských utrakvistů svědčí zpráva v psaní Jana z Hradce z 5. října 1446, kde se Jiří nabízel „*panu Zdeňkowi raden a pomocen býti*“ v jeho sporu o čest po údajné nevěře jeho manželky Anežky z Janovic.⁸⁰ Když ve druhé polovině čtyřicátých let vykryštovala Poděbradova představa zemského správcovství za nedospělého krále, pro níž bylo nutné získat podporu katolického panstva, měl Zdeněk ještě plně korektní vztah s Oldřichem z Rožmberka. Rožmberk se na něj ještě počátkem srpna 1448 obracel a rozmlouval mu účast na plánovaném tažení Poděbradské jednoty proti Míšeňsku. Pro přízeň ambiciózního pána tak musel Jiří z Poděbrad očividně vynaložit určité úsilí. Josef Petrůň zde

⁷⁵ Srov. J. MACEK, *Jiří z Poděbrad*, s. 79.

⁷⁶ LOR IV, Blažena Rynešová – Josef Pelikán (edd.), Praha 1954, č. 461, s. 322–323.

⁷⁷ AČ II, č. 56, s. 309, 311.

⁷⁸ LOR IV, č. 487, s. 346–348, Oldřicha z Rožmberka v podstatě varoval před podzimním tažením zemské hotovosti na jih.

⁷⁹ Srov. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 113–114; J. MACEK, *Jiří z Poděbrad*, s. 85.

⁸⁰ AČ IV, č. 16, s. 10.

upozornil na prostý fakt, že silně zadlužený Rožmberk nemohl dlouhodobě působit jako důvěryhodný garant úspěšného politického programu a pragmatický Šternberk tak podobně jako další rožmberští věřitelé přešel od jeho podpory k nezaštrněnému úsilí zmocnit se náhradou části rožmberského dominia.⁸¹ Nakolik si Jiří Zdeňkovi prokázané podpory vážil odráží jeho jmenování nejvyšším zemským purkrabím po dobytí Prahy.⁸² Nikdo tehdy netušil, jak brzy vystřídají Šternberky v rodové alinanci s Poděbrady dosud mnohem méně známí Rožmitálové.

Zatímco Šternberkům omezil nový Poděbradův sňatek cestu do jeho nejbližšího okolí, otevřel se přístup rodu Rožmitálů, který nebyl svým vlivem Poděbradovi roven, a tím spíše od něho bylo možné očekávat plnou loajalitu při hájení Poděbradových zájmu. Za rodinnou aliancí Poděbradů s Rožmitály je třeba hledat strategické motivy v situaci z počátku padesátých let, kdy ještě nebyla plně prosazena Poděbradova autorita v samotných Čechách a kdy bylo před očekávaným střetem důležité posílit spojenecké svazky na českém jihozápadě.⁸³ Z hlediska dlouhodobé strategie mohl Poděbrad čerpat z posílení pozic v jihozápadních Čechách za obdobné mocenské konstelace i o dvacet let později.

Rožmitálové se ve čtyřicátých letech dostali prostřednictvím svazku Anny a Jana Smila z Křemže do sporu s Rožmberky, což je nepochybně zájmově svedlo s Poděbradskou jednotou.⁸⁴ Poděbradův švagr Jaroslav Lev z Rožmitálu byl ženat s blíže neurčenou Machnou (Markétou) z Valdštejna, původem rovněž z Poděbradovi loajálního rodu. Jeho bratr Protiva sídlil na východočeské Pecce na dohled poděbradských panství. Lev později působil podobně jako další příslušníci panstva v roli prostředníka mezi králem a opoziční jednotou. Roku 1461 byl vybrán za

⁸¹ Podle J. PETRÁŇ, *Skladba*, s. 38, 58.

⁸² Ivana NOHOVÁ, *Příbuzenské vztahy členů Zelenohorské jednoty*, rigorózní práce, PdF UK v Praze, Praha 2008, s. 58, upozornila na dočasné zakalení vztahů mezi holickou a konopišťskou větví Šternberků, jež Zdeňka dočasně vehnalo do okruhu přátel Oldřicha z Rožmberka. Jeho následný přechod k poděbradskému bloku byl patrně určován jak pragmaticky, tak úsilím příbuzného Aleše Holického ze Šternberka.

⁸³ Na politické okolnosti sňatku upozornil M. ŠANDERA, *Konfrontace*, s. 219.

⁸⁴ Srov. S. KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, s. 21; František BENEŠ, *Johana z Rožmitálu a královna Johana*, Vlastivědný sborník Podbrdská 7, 1973, s. 175–182, se podrobně zabývá královninou osobní konfesí. Johana ač původem z katolické rodiny, stála pevně na kompaktech stírajících mezi katolictvím a utrakvismem nepřekonatelnou hranici.

svědka svatební smlouvy samotného Zdeňka ze Šternberka,⁸⁵ po návratu z cesty po západní Evropě se však ocitl s představiteli Zelenohorské jednoty v permanentní válce.⁸⁶ Jeho sestru Johanu z Rožmitálu vedlo manželské pouto s Poděbradem až k podstoupení papežské exkomunikace.

Z dalších mužů blízkých Jiřímu z Poděbrad nacházíme ve vysokém postavení v zemských úřadech i u dvora manžela Poděbradovy sestry Alžběty, severočeského katolíka Jindřicha Berku z Dubé. Život na politickém výsluní umožnilo příbuzenství s Jiřím z Poděbrad i hornolužickému fojtovi Janovi mladšímu z Vartenberka, který roku 1460 nahradil v úřadu Jana z Rožmberka, Janu Caltovi z Kamenné Hory či manželu Janovy dcery Bonuše z Kamenné Hory, karlštejnskému purkrabímu Benešovi z Weitmile.⁸⁷

Do širšího příbuzenského okruhu Jiřího z Poděbrad náležel Jindřich z Michalovic, ženatý od roku 1446 s Annou z Hradce, vdovou po Hynce Ptáčkovi z Pirkštejna. Manželstvím s Annou získal bezdětný Jindřich nevlastní dceru Markétu z Pirkštejna, později provdanou za králova syna Viktorina.⁸⁸ Zřejmě někdy koncem padesátých nebo během šedesátých let se pak uskutečnil dvojí sňatek mezi příslušníky katolického rodu z Michalovic a moravskými kališníky Tovačovskými z Cimburka vedoucí k posílení konfesně snášenlivé šlechty, za níž můžeme tušit královu režii. Vdovec Jindřich z Michalovic si vzal Magdalenu, sestru Bernarta z Cimburka na Brumově. Jindřichova sestra Magdalena z Michalovic se vdala za Jana Tovačovského z Cimburka. Sňatky byly bezesporu ve společném zájmu krále

⁸⁵ AČ III, č. 710, s. 569. S. KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, s. 24–25.

⁸⁶ Díky korespondenci Rožmberka s jeho klienty se dozvídáme o jihočeských spojencích Rožmitálů. Důležitá byla zejména podpora strakonického převora johanitů Jana ze Švamberka. Podporu Rožmitálové získávali zejména mezi okolní nižší šlechtou (AČ VIII, č. 385, s. 7; IBIDEM, č. 446, s. 38; IBIDEM, č. 566, s. 92; IBIDEM, č. 569, s. 93). Srov. S. KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, s. 29.

⁸⁷ Srov. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 176, 217; R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 102. Samozřejmě nelze zapomínat ani na králova švagra, kališníka Bohuslava ze Žeberka na Plané.

⁸⁸ Srov. Martin ŠANDERA, *Markéta z Pirkštejna. Dcera „východočeského krále“*, in: *Dissertationes historicae* 7, Hradec Králové 2002, s. 354–355, který datuje sňatek mezi roky 1459 a 1463. Odlišnou dataci podal Petr Čornej (P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 90), podle něhož se Markéta vdala asi ještě před rokem 1458.

i Cimburků a pomohly upevnit rodové vazby pánů z Michalovic k nejvyšším kruhům Poděbradovi nakloněné moravské aristokracie.⁸⁹

S Poděbradem a Kunštáty byli vzdáleně příbuzní i Házmburkové, a to osobou Škonky z Kunštátu, první manželky Mikuláše Zajíce z Házmburka († 1459) a Jiříkovy sestřence. V dalších generacích však již rodová aliance oživena nebyla a sňatky Mikulášových synů narozených pravděpodobně až v druhém manželství s Eliškou z Koldic směřovaly zcela jinam. Oldřich Zajíc z Házmburka se oženil s Annou z Častolovic a dvojnásobnou rodovou vazbu upevnil někdy před rokem 1447 jeho bratr Jan sňatkem s Anninou mladší sestrou Kateřinou, vdovou po Heraldovi z Kunštátu. Kateřina z Častolovic zemřela ještě v době pokojného soužití svého manžela s Poděbradem roku 1457. To již Poděbrad ovládal někdejší častolovická panství v Čechách i ve Slezsku, což jistě budilo u Házmburků nelibost. Rozšíření vlivu do Slezska měl Házmburkům přinést druhý Janův sňatek s kněžnou Annou (1461), dcerou opavského a hlubčického knížete Václava († 1446). Jejich mladičká dcera Anežka se později na ztvrzení rodových vazeb provdala za Zdeňka Konopištského ze Šternberka.⁹⁰

Proti Poděbradovu okruhu přátel a příbuzných se tak postupně začala formovat konkurenční skupina příslušníků starobylých katolických panských rodů kolem Zdeňka ze Šternberka a Jana Zajíce z Házmburka. Také tito páni byli někdy spjati příbuzenskými pouty, v jiných případech se však jednalo teprve o nově dohodnutá spojení.⁹¹ Zmíněn byl sňatek Šternberka s dcerou Jana Zajíce z Házmburka uzavřený podle všeho krátce před rokem 1465 za účelem upevnění spojení proti králi. Starší bylo pouto Šternberků s pány z Hradce, jež v roce 1466 upevnil sň-

⁸⁹ Srov. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 1. Jižní Morava, Ladislav Hosák – Metoděj Zemek (edd.), Praha 1981, s. 209. O výhodnosti sňatku pro obě strany R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 140. O osobě Jindřicha z Michalovic Z. BĚRAN, *Poslední páni z Michalovic*, s. 68–123.

⁹⁰ AČ XIV, Josef Kalousek (ed.), Praha 1895, č. 1477, s. 3. Jiří HÁS, *Zajícové z Házmburka*, HaG 26, 1993, č. 2, s. 82, 88; A. SEDLÁČEK, *Hrady* 10, s. 86–87. O posledních příslušnících hlubčické větve opavských Přemyslovců Radek FUKALA, *Slezsko. Neznámá země Koruny české. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*, České Budějovice 2007, s. 225. Václavův syn a Annin bratr Jan Pius prodal v roce 1464 svůj díl Opavska i se třetinou Opavy Jiřímu z Poděbrad.

⁹¹ Srov. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 216–218.

tek Jindřicha z Hradce s vlastní sestřenicí, dcerou Zdeňka ze Šternberka, Eliškou. Mnohagenerační byly vazby Rožmberků na Švamberky, posílené počátkem roku 1452 svazkem Bohuslava ze Švamberka s dcerou Oldřicha z Rožmberka Ludmilou.⁹² Švamberkové byli dále rodově spojeni s pány z Plavna.⁹³

V principu příbuzenství však vždy hrály největší roli aktuální příbuzenské konstelace, po jejichž zániku docházelo k hledání nových rodových aliancí, které nad těmi starými obvykle převážily. Příklady z panovnických rodin nás navíc nenechávají na pochybách, že se mnohdy nejhorší nepřátelé nacházeli uvnitř jednoho rodinného kruhu. Nakonec, královi starší synové, tolik nenávidění Zelenohorskou jednotou, byli po matce šternberské krve. Pokud zůstaneme u poděbradského rodu a je-li správná hypotéza o Anně z Vartenberka, coby Jiříkově matce, pak byl Jiří z Poděbrad synovcem svého úhlavního nepřítele Oldřicha z Rožmberka.⁹⁴ V čase konfliktu se proti sobě postavili příslušníci rodu Rýzmbeků (dodejme, že osobou králi oddaného Viléma příbuzní s pány z Hradce i ze Šternberka), Berků z Dubé, Švamberků či pokrevně spřízněných pánů z Michalovic s Házmurky. Význam příbuzenských vazeb a sňatkových aliancí u opoziční šlechty, kde se mimo Plavenko-Švamborskou, Švamborsko-Rožmberskou a Šternbersko-Hradeckou osu jednalo spíše o volnější či teprve pod tlakem aktuální politické situace uzavíraná pokrevní spojenectví tak nelze zobecňovat. Prim před dávným příbuzenstvím patřil rozhodně politice.⁹⁵

⁹² Srov. Martin ŠANDERA, *Zelenohorská jednota a synové krále Jiřího*, in: *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy. K počtě Petra Čorneje*, Praha 2011, s. 158–168; J. JÁNSKÝ, *Páni ze Švamberka*, s. 82, 97, 221; snad koncem třicátých let se dcera Hynka Krušiny ze Švamberka Eliška vdala za Oldřicha z Rožmberka. Tento svazek hodnotí jako málo pravděpodobný I. NOHOVÁ, *Příbuzenské vztahy*, zde s. 25, 28.

⁹³ Srov. A. KUBÍKOVÁ, *Dcery*, s. 23; J. JÁNSKÝ, *Páni ze Švamberka*, s. 97. Opět nelze zapomínat, že se spřízněné rody Švamberků a Plavenských mnohdy dostávaly do velice vyostřených konfliktů.

⁹⁴ Srov. I. NOHOVÁ, *Příbuzenské vztahy*, s. 24.

⁹⁵ Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* 4, s. 93; J. PETRÁŇ, *Skladba*, s. 25, upozornil na relativitu příbuzenských vazeb v případě rodinného konfliktu Šternberků a Kolovratů; o porušení rodových vazeb v husitské době M. ŠANDERA, *Konfrontace*, s. 206.

Královi rádci

Podle zisku prestižních úřadů, růstu majetku i příbuzenských pout udrželi panští spojenci Jiřího z Poděbrad katolického vyznání z let jeho správcovství své postavení i v letech Poděbradova kralování. Po celou dobu se však jednalo o skupinu, kterou k němu vázal ambivalentní vztah závislý především na pevnosti osobních vazeb. Koho vlastně Poděbrad povolal do své blízkosti a komu nejvíce naslouchal? Byla situace tradičním panským rodům natolik nepřátelská, jak uvádí Pavel Žídek, který údajně „*viděl pana Roznberského v radě pod pana Zdeňka Kostku sediecieho daleko, a pan Kostka, an řidie, a páni vyší amen riekajú, potice se na své tvári*“?⁹⁶

Rudolf Urbánek soudil na návaznost Poděbradova královského dvora s jeho šlechtickým dvorem, který se v září 1448 usídlil na Starém městě pražském.⁹⁷ Některé ze svých „favoritů“ se Poděbradovi podařilo prosadit ke dvoru Ladislava Pohrobka a další po svém nástupu na královský trůn. Podobně jako v okolních zemích zjišťujeme v mechanismech vlády Jiřího z Poděbrad oddělení tradičně zformované a stavy více méně kontrolované královské rady, kterou v Čechách představoval sbor nejvyšších zemských úředníků a přisedících u zemského soudu a užšího okruhu osobních rádců. Sporný bod je tak třeba hledat především v poměru mezi politickým vlivem této preferované skupiny a ve stavovské hierarchii nejvýše stojících rodů.⁹⁸ Královská rada není v poděbradské době ještě pevně organizovaným společenstvím osob s jasně vymezenými kompetencemi a vykazuje znaky řídicí se personálními kvalitami jednotlivých členů. Při nedostatku dalších zpráv lze jako určité vodítko při vymezení skupiny osob podílejících se na králově každodenním rozhodování využít dat personálního zastoupení relátorů královské kanceláře.⁹⁹

⁹⁶ M. Pavla Žídka *Spravovna*, s. 12.

⁹⁷ Podle R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 30–32.

⁹⁸ Podle A. KALOUS, *Matyáš Korvín*, s. 76, 81, byla v Uhrách královská rada více než v Čechách úřadem stavovským. Za jejího člena se mohl automaticky považovat každý prelát a baron království. Obdobná rodová dědičnost zastoupení v nejvyšším vládním kolegiu země byla patrně jedním z dlouhodobých cílů politiky nejbohatší vrstvy českého panstva.

⁹⁹ Jde samozřejmě o metodologické východisko s omezenou vypovídající hodnotou, jak upozornila sama V. KALVASOVÁ-VOPATOVÁ, *O listinách*, zvl. s. 131, 134; dále srov. H. PREISLER, *Královská rada*, s. 50–54, 74. Podle listiny krále Vladislava II. ze 14. března 1487 mohl

Mezi relátory se pravidelně objevuje sedm osob, které lze považovat za muže králi nejbližší. Nejčastěji se objevuje nejvyšší kancléř, katolík povýšený do panského stavu Prokop z Rabštejna. Téměř kontinuálně od roku 1460 tu nacházíme nejvyššího mincmistra Zdeňka Kostku z Postupic. Po celá šedesátá léta působil jako relátor čelný utrakvista, purkrabí Pražského hradu a později rovněž obávaný královský prokurátor Čeněk z Klinštejna.¹⁰⁰ V radě vystupovali též dva muži měšťanského původu: podkomoří Vaněk z Valečova a jeho zeť a nástupce v úřadu Samuel Velvar (z Hrádku). Dále tu zasedal původem slezský měšťan a katolík, královský sekretář a osvědčený tlumočník do němčiny Jošt z Einsiedlu, jenž přešel po smrti Aleše Holického ze Šternberka do služeb zemského správce a posléze krále Jiřího z Poděbrad a svoji kariéru završil na dvoře Vladislava Jagellonského. Přesně tedy chápeme, kam mířila Starým letopisem tlumočená výtka, král „*panuov žeby do rady nepojímal, ale měšťany*“.¹⁰¹ Většinou se tak jednalo o muže kvalifikované k postavení rádců svými úřady, jichž se týkala většina agendy, v níž vystupují jako relátoři. Dvorský ráz tak lze do jisté míry přiznat i všem výše jmenovaným úřadům. Jediného stálého relátora ze starobylého panského rodu představoval Vilém z Rýzemberka a Rábí, jehož si Jan z Rabštejna vybral za zosobnění králi věrné katolické šlechty.

Srovnáme-li výše uvedená jména nejčastějších relátorů listin krále Jiřího z Poděbrad s klíčovými členy užší rady Vladislava Jagellonského z první dekády jeho vlády můžeme rozpoznat určitou personální návaznost v osobě Samuela Valečovského z Hrádku, Čenka z Klinštejna či Viléma z Rýzemberka. V radě Poděbradova nástupce však ve větší míře nalézáme i panské zástupce, zejména držitele zemských úřadů. Nabízí se tak domněnka, zda do nejbližšího okruhu Poděbradova

být relátorem k zemským deskám pán i rytíř, ovšem pouze za předpokladu, že byl členem královské rady (AKČ VI, Antonín Haas (ed.), Praha 1958, č. 249, s. 132). Možnost komparace s jagellonským obdobím nabídl J. MACEK, *Jagellonský věk* 1–2, s. 242–250. Je však třeba obezřetnosti, neboť na rozdíl od jagellonského období nese v poděbradské době jen menší část listin královské kanceláře poznámku typu „ad relacionem“.

¹⁰⁰ Byla to funkce pány velmi neoblíbená, jejíž zrušení žádali po novém králi v roce 1471 (AČ IV, č. 10, s. 445) – srov. Jiří JUROK, *Zápas o zemský soud – jedna z příčin vzniku Zelenohorské jednoty roku 1465*, HT 6–7, 1983–1984, s. 187.

¹⁰¹ *Starší letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*, František Palacký (ed.), Praha 1829, s. 182.

dvora též nespadaly i některé plně oddané osoby, byť s menší intenzitou zastoupení v roli relátorů jako byl Jindřich z Michalovic, Jindřich Berka z Dubé, alespoň zpočátku též Zbyněk Zajíc z Házmburka, Zdeněk ze Šternberka či Jan mladší z Rabštejna nebo mezi relátory vůbec neuváděný králův švagr Lev z Rožmitálu a Jindřich ze Stráže.¹⁰² Stálé členství v královské radě se dále předpokládá u královy manželky Johany z Rožmitálu, které král opakovaně svěřoval vrchní moc v zemi a jež se účastnila i mnohých jednání nejvyšší úrovně.¹⁰³ Čteme o ní například, že při návratu Lvova poselstva se její bratr dostavil se svými druhy nejprve „na dvůr ke králi a královně“.¹⁰⁴ Volného přístupu do královy přítomnosti mohli zajisté užívat i královi synové.¹⁰⁵

Nezapomínejme ani na reprezentativní rovinu panovnického dvora, která hrála roli při setkáních s okolními vládci, na která bylo třeba zvát především nejvyšší zemské velmože. Z čestného místa se v této skupině těšil Jan z Rožmberka, Šternberk, Házmburkové i další opoziční páni. Od počátku šedesátých let však lze hovořit o postupné personální proměně širší královské rady, z níž po roce 1462 odchází Zdeněk ze Šternberka s Joštem z Rožmberka a v níž proto hráli stále větší roli královi oblíbenci.¹⁰⁶ Personální rozbor dvorského okruhu doprovázejícího zemského správce a posléze krále Jiřího z Poděbrad na schůzkách s okolními knížaty a panovníky a osob pověřovaných diplomatickými úkoly by však samostatnou prosopografickou analýzu teprve zasluhoval.¹⁰⁷

¹⁰² Podobně soudí V. KALVASOVÁ-VOPATOVÁ, *O listinách*, s. 134–135. K poměrům na dvoře Vladislava Jagellonského srov. J. MACEK, *Jagellonský věk* 1–2, s. 330–331.

¹⁰³ Např. podle F. BENEŠ, *Johana z Rožmitálu*, s. 163–174.

¹⁰⁴ GABRIEL TETZEL, *Cestovní deník Lva z Rožmitálu*, s. 59.

¹⁰⁵ Srov. M. ŠANDERA, *Zelenohorská jednota*, s. 158–159.

¹⁰⁶ Podle J. JUROK, *Zápas*, s. 185.

¹⁰⁷ Jen letmý přehled svědčí o katolickém panstvu v blízkosti Jiřího z Poděbrad, stejně jako o pozvolném prosazování nových osob. Uvedme např., že v roce 1454 byli na diplomatickou misi do Vratislavi vysláni Zdeněk ze Šternberka, Oldřich Zajíc z Házmburka, Jindřich z Michalovic a Prokop z Rabštejna (F. PALACKÝ, *Dějiny* 4, s. 190). V témže roce doprovázeli krále na holdovací jízdě mj. Zdeněk ze Šternberka, Jindřich z Rožmberka, Jindřich z Michalovic, Bohuslav ze Švamberka, Jindřich Libštejnský z Kolovrat, Václav z Biberštejna a Prokop z Rabštejna (CDLS IV, Richard Jecht (ed.), Görlitz 1911–1927, s. 920–921; AKČ VI, č. 56, s. 51–52). V Čechách byla mezitím svěřena správa země Zbyňku Zajícovi z Házmburka a Jindřichu

Přes četné možnosti dvorského uplatnění vyšší šlechty jsou ze svědectví pramenů různé proveniencí jasně patrné Poděbradovy snahy vzdálit vrtkavé katolické pány od centra panovnického dvora. Pokud porovnáme Poděbradovu královskou kancelář s kanceláří Václava IV. či Jagellonců zjistíme, že se v nich nacházeli mezi relátory v mnohem větší míře členové panského stavu.¹⁰⁸ Stížnost na nepřiměřenou roli královny tajné rady vznesli členové panské opozice hned v prvním bodě svých stížností.

Na zářijovém sněmu roku 1465 vytkl králi jménem opozičních pánů Jan Zajíc z Házmburka, že „*obecně cokoli se vezmete, o to, se s pány prvé neradíte, jakožto tak předci vaši činili; a s několika osobami se uradíte, ježto na nich zemská věc i svobody pánuov a zeman nezáleží, teprv na pány vznesete, a chtěie tak jmiati [...] A ti zvláště, ktož VMti radie, to vždy tak vedú, aby po jich vuoli bylo, a říekají: ,nechceti, ale musíte . Ježto sú to předci jich předkuom našim říekati nesměli, za dřevních králův a předkuov VMti.*“¹⁰⁹ Klíčovým požadavkem panstva byl tedy návrat dominantního postavení v užší králově radě.¹¹⁰ Tuto výtku Jiří z Poděbrad před shromážděnými stavy téhož dne v plném rozsahu odmítl. Neunikne nám však, že se odpovědi do jisté míry vyhnul odkazem na širší královskou radu složenou z nej-

ze Stráže (F. PALACKÝ, *Dějiny* 4, s. 198). Do poselstva vyslaného k francouzskému královskému dvoru v letech 1457–1458 byl z českých pánů jmenován Zdeněk ze Šternberka, Jindřich z Michalovic a Jindřich z Lipé. V Chebu se v roce 1459 účastnil mírových dohod mj. Zdeněk ze Šternberka, Jan z Rožmberka, Zbyněk Zajíc z Házmburka, Jindřich ze Stráže, Jindřich z Lipé, Lev z Rožmitálu, Vilém z Rýzemberka, Jan z Vartenberka, Jindřich z Plavna, Bohuslav ze Švamberka a Jan Zajíc z Házmburka (AKČ VI, č. 82, 88, s. 60–61, 64–65) Na mírových jednáních mezi říšskými knížaty a Jiřím z Poděbrad v roce 1460 se podíleli nejvyšší zemští úředníci a členové zemského soudu (mj. Zdeněk ze Šternberka, Jan z Rožmberka, Jindřich z Michalovic, Jindřich ze Stráže, Vilém z Rýzemberka, Zbyněk Zajíc z Házmburka, Jan Zajíc z Házmburka, Jan z Rožmberka, Jan Calta z Kamenné Hory, Prokop a Jan z Rabštejna) – podle AKČ VI, č. 127, s. 79–80; R. URBÁNEK, *České dějiny* III/4, s. 372. Na smlouvě s Otou II. z Mosbachu z roku 1465 nacházíme jména Jana z Rožmberka, Lva z Rožmitálu, Jindřicha ze Stráže, Jindřicha z Michalovic, Jana Zajíce z Házmburka, Bohuslava ze Švamberka, Kolovratů a Buriana z Gutštejna (AKČ VI, č. 175, s. 97).

¹⁰⁸ Vycházím ze studie Robert NOVOTNÝ, *Ráj milců? Nižší šlechta na dvoře Václava IV.*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II*, s. 215–227, která naznačila podobnost postupu Jiřího z Poděbrad s praxí Karla IV. Obdobně hodnotí J. PETRÁŇ, *Skladba*, s. 10.

¹⁰⁹ AČ IV, č. 4, s. 103.

¹¹⁰ Srov. J. JUROK, *Zápas*, s. 186.

vyšších zemských úředníků a přisedících zemského soudu („*všichni viete, kterak jsú páni, rytíři, zemané i města voleni a vybráni do našie raddy*“) a o své užší radě strategicky pomlčel.¹¹¹ Když koncem listopadu vyzvali páni shromáždění na Šternberkově Zelené Hoře rytířstvo zasedající na sněmu v Praze a pokusili se je získat pro své úsilí poukazem na porušování starodávných svobod, které se od krále děje oběma stavům, opět si stěžovali, že „*rada jeho milosti, na kterýchž nyní jeho královská milost zpolíhá, nepěkné domněnky o ná(s) činíce, jeho milosti na nás ponúkajúce, a nenie div, neb by rádi vstúpili na naše miesta, a protož se nerozpomínajú na jeho milosti čest a na obecné dobré, neb zkázu a záhubu země*“.¹¹² Znovu však není zcela jasné, jakou radu mají pisatelé na mysli. Převahu svých straníků měl touto dobou Poděbrad i na nejvyšších zemských fórech, kde se rovněž mohli opoziční předáci cítit diskvalifikováni. Teprve v novém dokumentu Zelenohorské jednoty z konce roku 1465 vysvítá dualita královského poradního orgánu jasněji. Páni doslova uvádějí „*z vašie nám tajné rady*“.¹¹³

Po odchodu části katolického panstva od královského dvora vzrostl pro obě strany význam loajálních katolíků, kteří byli dál ochotni podporovat krále Jiřího a zároveň udržovali korektní a někdy přímo přátelské styky s osobami z opozice. Předzvěst blížícího se konfliktu a hrozba duchovních trestů doléhajících na všechny neposlušné však českou šlechtu „pod jednou“ postavily před jednoznačnou volbu. Bylo třeba se rozhodnout mezi zachováním věrnosti králi či bezpodmínečnou poslušností papeži.

¹¹¹ AČ IV, č. 5, s. 105. K založení užší královské rady srov. Jan KAPRAS, *Právní dějiny země Koruny české II. Dějiny státního zřízení 1. Doba předbělohorská*, Praha 1913, s. 452–455.

¹¹² Jaroslav BOUBÍN, *Nižší šlechta a vznik Zelenohorské jednoty*, ČČH 88, 1990, s. 354.

¹¹³ J. BOUBÍN, *Česká „národní“ monarchie*, s. 128. Nově vznikající instituce sloužící panovníkové moci byly obecně v pozdně středověkých Čechách podrobovány tlaku šlechtické obce, která si dříve či později osobovala právo je obsazovat. Stačí vzpomenout na pokus o využití dvorského soudu Karlem IV. a obdobný záměr s komorním soudem Jiřího z Poděbrad – srov. Robert NOVOTNÝ, *Stavovství*, in: *Husitské století*, s. 636.

Král nebo papež: otázka víry, či věrnosti?

Testem skutečné loajality se tak stala teprve druhá polovina šedesátých let, kdy byl program nespokojené části šlechty zaštitěn rostoucím tlakem papežské kurie a záhy i vojenskou silou uherského krále Matyáše Korvína. V literárním podání představil základní skupiny katolického panstva Jan mladší z Rabštejna ve svém fiktivním *Dialogu*. V názorech králi plně loajální postavy Viléma mladšího z Rýzemberka na Rábí nastínil smírné stanovisko k rozporu mezi věrností králi a římské církvi, kde se postojem: „*Neviním já papeže, ale vás, kteříž ho zle zpravujete*“,¹¹⁴ distancoval od bezpodmínečného podrobení papežově vůli, což se stalo východiskem pro postup mnoha pánů „pod jednou“. Tato skupina proto zcela důsledně odmítala přiznat konfliktu náboženský charakter.¹¹⁵

Vilém z Rýzemberka byl příbuzným pánů z Hradce a ještě roku 1465 působil jako hejtman na Vitorazi u svého příbuzného Zdeňka ze Šternberka.¹¹⁶ Jeho ústy dokládá Rabštejn nesmyslnost počínání opoziční jednoty, které povede jen ke zkáze celé země, když „*drží Jiří v Čechách 46 dobře opevněných měst; kromě hradu pražského slouží mu 72 hradův pohorných velmi silných, nepočítaje množství tvrzí, chráněných zdmi a příkopy vodními*“ a když „*jeden rok sotva stačí k dobytí jediného hradu*“.¹¹⁷ U mnohých se tak nejednalo o plné ztotožnění s myšlenkou „království dvojího lidu“, ale o akceptaci reálného stavu a odmítání snah o jeho násilnou proměnu.

V postavě váhavějšího Švamberka Rabštejn vystihl ještě další moment odporu některých katolíků vůči Šternberkově neústupnosti, jak „*se vidí při některých katolí-*

¹¹⁴ Jana z Rabštejna *Dialogus*, s. 41.

¹¹⁵ Takto soudil v případě Jana z Rožmberka F. BENEŠ, *Zradil Jan z Rožmberka krále*, s. 120.

¹¹⁶ Podle Martin KOLÁŘ, *Vilém mladší z Risenberka a Rábí*, Otavan 1, 1863, s. 5. V listu panské opozici z 27. května 1463 se na něho spolu se svým bratrem Janem, Šternberkem a Házmburky obrací vratislavský biskup Jošt z Rožmberka ohledně svolání celokorunního sněmu – srov. Bogusław CZECHOWICZ, *Tito všichni, které pozval uvedený Jošt. Znaczenie Wrocławia i biskupa Jodoka z Rožemberka w umacnianiu się katolickiej opozycji wobec króla Jerzego w latach 1465–1466. Studium polemiczne*, *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 34, 2014, s. 187.

¹¹⁷ Jana z Rabštejna *Dialogus*, s. 61.

cích, ježto byvše uraženi od vás, již přídržejí se Jiřího a chrání svého jměnět“.¹¹⁸ Volání po domácí válce skutečně znělo pro mnohé katolické pány nepřijatelně a když byl konflikt nakonec rozpoután, vedla je snaha o ochranu vlastních majetků, odpor k vůdcům Zelenohorské jednoty či politická blízkost k Poděbradovým stoupencům k rozhodnutí setrvat raději v přátelském vztahu s králem než s papežem. Když králi vyčetla opoziční část panstva své upozadění jménem celého stavu: „*Neboť VKMt obecně cožkoli před se vezmete, o to se s pány prvé neradíte, jakožto tak předci vaši činili; a s několika osobami se uradítece [...] teprv na pány vznesete, a chtiece tak jmieti*“, jiní páni nespokojené opozici vytkli opovážlivost mluvit jménem celého stavu.¹¹⁹

Naděje na úspěch protipoděbradské skupiny vzrostla po vstupu uherského krále do konfliktu. Od té doby je nutné uvažovat přímo o osobních důvodech vedoucích k odmítnutí vojenské konfrontace s králem. Vidina zisku mohla skutečně převážit nad vidinou rizika. Lety vybudované sociální a příbuzenské vazby se však nakonec většinou ukázaly silnější než ideologický tlak kurie i přemlouvání či hrozby Zelenohorské jednoty.

Jan z Rožmberka, v němž Šternberk pro jeho zatvrzelý odpor viděl ještě roku 1467 „*zlosyna Rožmberského*“,¹²⁰ se nakonec ocitl pod přílišným tlakem Korvínových spojenců a když se nedočkal účinné královny podpory, přestoupil po dlouhém váhání k opozici. Připomeňme, že ho k tomu nutila tvrdá Šternberkova ruka, která i v časech dočasněho příměří pustošila rožmberská panství. Rožmberk nakonec zůstal v paměti zaznamenán jako ten, kdo „*zastavenú čest a vieru králi i sněmu*

¹¹⁸ IBIDEM, s. 71. J. JÁNSKÝ, *Páni ze Švamberka*, s. 192–199, generální převor řádu johanitů Jan ze Švamberka patřil k méně významné mílkovské větvi rodu. Ač nejspíš prošel řádovou výchovou a zahájil svoji církevní kariéru ve stínu opozičně smýšlejícího Jošta z Rožmberka, dostal se brzy po své investituře pro neochotu k přestupu do Korvínova tábora do papežovy nemilosti. Když byl nad statky strakonických johanitů vyhlášen interdikt, intervenoval za jeho zrušení vzdálený příbuzný Bohuslav ze Švamberka. Jan se tehdy patrně zavázal k papežské poslušnosti, v politické rovině však setrval neutrální.

¹¹⁹ AČ IV, č. 4, s. 102–105.

¹²⁰ AČ VII, č. 151, s. 288.

propadl selhav [...] na obě strany vrtlákem ostal a mantléřem“.¹²¹ S přihlédnutím k jeho osobní konfesi, prázdné kase a tísnivé vojenské situace je však tento postup pochopitelný.

Vývoj dal nakonec obavám o zrušení země za pravdu a v ohrožení holého života se ocitla dokonce samotná vyšší šlechta – smrtelná zranění utrpěl v úspěšné konfrontaci s lužickým vojskem Jindřich z Michalovic († 1468).¹²² Dokumenty spojené se závěrem života posledního pána rodu z Michalovic jsou cenným svědectvím o transkonfesionální solidaritě. Umírající pán z Michalovic si v nich s králem formálně vyměnil svou polovinu bydžovského panství za Poděbradovo panství Veliš, které mělo ovšem v případě očekávané brzké Jindřichovy smrti a chybějících mužských potomků připadnout zpět králi. Umírající katolický magnát zároveň krále podpořil i v přípravě příchodu rodově spřízněného moravského utrakvistického rodu Tovačovských z Cimburka na svá panství a Tovačovští se po jeho smrti dominia skutečně ujali.¹²³

Zvláště silná skupina loajální katolické vyšší šlechty přetrvala v oblasti severních Čech. Vedle Jindřicha z Michalovic do ní patřil jeho soused Felix z Valdštejna, králův švagr Jindřich Berka z Dubé nebo rytíř Jan Hasištejnský z Lobkovic. Byla-li pochopitelná jejich podpora v době konsolidačních snah ve čtyřicátých a padesátých letech, je se třeba podívat těm, kteří se za krále postavili i v letech šedesátých, kdy se dostali do konfliktu jak s velkou částí svých souvěrců v zemi, tak i s duchovní hlavou římsko-katolického křesťanstva.¹²⁴ Tito šlechtici měli čelit slovním útokům označujících je „*ve víře vrtkavými, jakož skutkem ukazujete*“¹²⁵ i Šternber-

¹²¹ *Stáří letopisové čeští*, s. 190–191. F. BENEŠ, *Zradil Jan z Rožmberka krále*, s. 123–131, určitý vliv na katolického feudála mohly samozřejmě mít též hrozby církevních trestů. Nebyl to idealisticky vylíčený osud muže „velké morálky“, ale důsledek osudové slabosti rožmberského rodu.

¹²² Srov. Z. BERAN, *Poslední páni z Michalovic*, s. 120–123.

¹²³ CIM III, Jaromír Čelakovský – Gustav Friedrich (edd.), Praha 1948, č. 152, s. 266, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, August Sedláček (ed.), Praha 1914, č. 96, s. 277; Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle *Diadochos II*, s. 274–275; August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 5. Podkrkonoší, Praha 1887, s. 257, 306.

¹²⁴ Srov. P. ČORNEJ, *Jiří Poděbradský*, s. 48.

¹²⁵ *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 35.

kovu mandátu k postihu v duchu hesla „*kdo není s námi, jest proti nám*“.¹²⁶ Je však zřejmé, že Šternberkovu konfesní argumentaci bral na domácí scéně málokdo vážně.

Závěr

Privilegované postavení na Poděbradově dvoře získaly osoby a rody, které mu prokázaly loajalitu již v době správcovství a pomohly mu dosáhnout královské koruny.¹²⁷ Praxe pozdně středověké politiky se však vzpírá jednoduchému modelu. Ve spojení s Poděbradovým mocenským úsilím nalézáme vzájemnou závislost různých vlivových skupin mezi nimiž tvořilo (katolické) panstvo skupinu zásadní. Později se ukazuje zřetelný nástup „nových lidí“, kteří zejména svým přístupem do nejužší části panovníkova dvora – jeho soukromé rady – zastínili původně dominující a vcelku jednotný okruh katolických magnátů. Skupina katolického panstva se poté více rozdělila.

Typický příklad dočasně vzájemně prospěšného vztahu představuje spolupráce Jiřího z Poděbrad se Zdeňkem ze Šternberka. Jan z Rabštejna později kritizuje Šternberkův vzestup jako pokrytecky servilní, prý, když se něco Poděbradovi jevilo jako bílé, Zdeněk hned přizvukoval, „*že jako sníh*“.¹²⁸ Jednalo se však o závislost oboustrannou, plnou ostražitě nedůvěry i vědomí společného zájmu. Rovinu osobních sympatií a antipatií je obtížné rekonstruovat, každopádně Poděbradův údajně plně harmonický vztah se Zdeňkem ze Šternberka („*tehdaž byli spolu jako jedna duše a jedna ruka*“),¹²⁹ je více než tehdejší realitě poplatný ideové argumentaci závěru šedesátých let 15. století. Zcela bezproblémových momentů ve vztahu obou mužů vlastně příliš nenacházíme.

Jiří z Poděbrad si katolickou nobilitu získával již od poloviny čtyřicátých let programem konsolidace země na bázi kompaktát, který opíral o vojenskou a politic-

¹²⁶ IBIDEM, s. 47, 71.

¹²⁷ Srov. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 216.

¹²⁸ *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 29.

¹²⁹ IBIDEM, s. 21.

kou moc jím ovládaného bloku čtyř z drtivé většiny utrakvistických krajů na východě země. Zároveň prokázal schopnost vést úspěšné vojenské operace a zajistit svým stoupencům hmotné či finanční odměny, čemuž nedokázala soupeřící skupina zaštitěná neformální autoritou Oldřicha z Rožmberka a Menharta z Hradce konkurovat.¹³⁰

Jasného zviditelnění se oboustranná symbióza Jiřího z Poděbrad s katolickým panstvem dočkala při královské korunovaci 7. května 1458. Král si byl dobře vědom svého závazku vůči katolickému panstvu, kterému v rámci korunovačního ceremoniálu propůjčil nejčestnější roli. Podle protokolu získal do opatrování Svatováclavskou korunu nejvyšší purkrabí Zdeněk ze Šternberka, Janu z Rožmberka se dostalo cti nést žezlo, nejvyššímu komorníkovi Jindřichu z Michalovic jablko a nejvyšší maršálek Jindřich z Lipé nesl v souladu se svojí funkcí meč.¹³¹ Také v nejbližších letech následovali katoličtí páni Jiřího z Poděbrad na bojištích i prestižních diplomatických schůzkách, kde tvořili spolu s královskou rodinou a některými slezskými knížaty nejvznešenější součást královského dvora.

V určitém ohledu měl Jiří z Poděbrad hned od samého počátku své vlády svázané ruce. Z dřívějších dob si udržovali postavení Rožmberkové, Zdeněk ze Šternberka i Zajícové z Házmburka. Tyto rody od Poděbrada očekávaly, že se jim vydatně odvděčí majetkem a vážností a Poděbradovi nezbylo než se snažit jejich tužby naplňovat. Také přízeň mnoha dalších nebyla ani tak výsledkem skutečných sympatií, jako spíše síly zbraní použitých v pozdním létě roku 1452, či za ni bylo draze zapláceno penězi. Nechuť některých pramenila ze ztrát, které jim způsobovala králova sílící zahraničněpolitická preference vedoucí k upřednostnění svazků s říšskými knížaty, či jejich druhořadá pozice ve stavovských orgánech a na královském dvoře.

Zachování věrnosti alespoň větší části katolického panstva přitom znamenalo existenční nutnost pro zachování Poděbradovy koruny. Právě od skupiny loajálního katolického panstva se očekávala účast na nejdůležitějších diplomatických jednáních, jí náležel nejvyšší reprezentativní účel i důležité postavení na králov-

¹³⁰ J. PETRÁŇ, *Skladba*, s. 60, upozornil zejména na mimořádnou schopnost Jiřího z Poděbrad postavit v krátké době silnou armádu.

¹³¹ *Království dvojího lidu*, s. 144–145. R. URBÁNEK, *České dějiny* III/3, s. 359, 364.

ském dvoře a v jeho radě. Po vyhocení sporu můžeme sledovat část opozičních pánů jednajících z hlubokého nesouhlasu s královou politikou, jiní ovšem vystoupení Zelenohorské jednoty využili jen jako prostředek k prosazení vlastních zájmů. Odcizení zájmů Jiřího z Poděbrad a části katolického panstva nelze dostatečně vyložit ani bez vědomí komplikující se mezinárodní situace a vytrvalého odporu ohnisek ve vedlejších zemích České koruny – zejména slezské metropole Vratislavi spojené osobou Jošta z Rožmberka s domácí opozicí.¹³² Jiří tak vystupuje nikoli jako suverénní „technik moci“, ale jako jedna, byť mimořádně významná osoba, v široké síti vazeb.¹³³

¹³² Naposledy o tom B. CZECHOWICZ, *Tito všichni*; dále srov. P. ČORNEJ, *Království dvojího lidu*, s. 574, který trefně vykreslil neochotu české panské opozice z nouze přijímající papežskou politiku rozhodnutou zlikvidovat kompaktáta.

¹³³ Tak podle P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 721, představil Poděbrada J. BOUBÍN, *Česká „národní“ monarchie*.

Catholic Lords at the Court of George of Poděbrady: A Mutual Process of Convergence and Divergence

The basic power centre was the sovereign court in the Poděbradian kingdom just like in the other medieval and modern monarchies. The court of George of Poděbrady in this study is seen from the structural-personnel perspective as the mutual ties of an arranged network of persons sharing along with the sovereign in the policy and administration of the land. The aim of the study is to capture the bilateral activity of George of Poděbrady with a group of upper aristocrats actively demonstrating their allegiance to the Roman Catholic Standard receiving Holy Communion under one species within the so-defined sovereign court.

In the work, the mechanisms, which brought Catholics fully devoted to his political programme and person to the Poděbrady court, are examined in detail as well as the hidden pitfalls contained in the support of the Catholic nobility, who later abandoned George and formed a domestic opposition known as the Zelená Hora Unity. The study is structured into several mutually related levels analysing gradually the relation of estatism and confession in the Poděbradian period, the representation of the Catholics in the highest offices, their property situations, kinship ties, representation in the royal council and confrontation of the imperative of loyalty to the king and obedience to the pope. In this questioning, it is necessary to shift to the period before the royal election from March 1458 and note the early ties of George of Poděbrady with the Catholic nobility, remove the habitual evaluation leading to a condemnation of the “treacherous” Catholic nobility and simply not glorify those who remained with Poděbrady.

George of Poděbrady already acquired the Catholic nobility from the middle of the 1540s through a programme of the consolidation of the land on the basis of compactates, which relied on the military and political powers of the block of four of the vast majority of Utraquist regions that they controlled in the east of the land. It also proved the ability to lead a successful military operation and ensure its followers material or financial rewards, with which the rival group backed by the informal authority of Oldřich of Rožmberk (Ulrich von Rosenberg) and Menhart of Hradec were unable to compete. A clear visibility of the bilateral

symbiosis of George of Poděbrady with the Catholic nobility happened at the royal coronation of 7 May 1458. The king was well aware of his obligation to the Catholic nobility, which he bestowed with the most honourable role within the coronation ceremonial. Also in the nearest years, the Catholic lords followed George of Poděbrady on the battlefields and prestigious diplomatic meetings, where along with the royal family and some Silesian princes they formed the most representative component of the royal court. Maintaining loyalty at least for most of the Catholic nobility meant an existential necessity of maintaining the Poděbradian crown.

After the escalation of the dispute, we can observe a part of the opposition lords acting out of deep disagreement with the royal policy, others however used the appearance of the Zelená Hora Unity only as a means to promote their own interests. The alienation of the interests of George of Poděbrady and part of the Catholic nobility cannot be sufficiently explained even without an awareness of the international situation that was becoming more complicated and the persistent resistance of the epicentres in the neighbouring lands of the Bohemian Crown – particularly the person associated with the Silesian metropolis of Vratislav (Breslau) Jošt (Jodocus) of Rožmberk connected with the domestic opposition. George of Poděbrady then appears not as a sovereign “technician of power” but as one, albeit exceptionally important, person in a broad network of personal ties.

DVŮR PODĚBRADOVA SYNA JINDŘICHA MINSTERBERSKÉHO

Stav výzkumu a úkoly bádání

Martin ŠANDERA

The court of Poděbrady's son Heinrich of Münsterberg: State of the research and research tasks: The paper characterizes the source base and summarizes the state of research of the court of Duke Henry of Münsterberg and outlines its future perspectives. Furthermore it describes Henry's residence in Kladsko (Kłodzko, Glatz) and main sources of inspiration. Then it uncovers personal structure of the administrative and representative component of his court. Moreover it addresses the issue of material security of courtiers and servants, cultural level of the court and education provided to Henry's children. The paper also pays attention to a large social and representative events of the spiritual and profane character and to significant participating guests. *Key words:* courts and residences, the late Middle Ages, Prince Henry of Münsterberg, Glatz

Oživený zájem o prostředí dvora krále Jiřího odkryl skutečnost, že i zde stav poznání vykazuje značné rezervy a před historiky navzdory biografiím z pera Rudolfa Urbánka, Frederika G. Heymana, Otakara Odložilíka či Josefa Macka biografiím, výbornému zpracování královské kanceláře z pera Ivana Hlaváčka i statím o předních osobnostech jeho dvora etc. stojí řada nezodpovězených otázek.¹ U tématu reflexe dvora Jiřího třetího syna Jindřicha Minsterberského ve smyslu politického a mocensko-správního celku, jeho skladbě a fungování je v české, německé i polské historiografii stav nesrovnatelně horší a s nadsázkou lze říci, že (s výjimkou

¹ Rudolf URBÁNEK, *Husitský král*, Praha 1926; Frederick G. HEYMANN, *George of Bohemia. King of Heretic*, Princetown – New Jersey 1965, Otakar ODLOŽILÍK, *The Hussite King. Bohemia in Europea Affairs 1441–1471*, New Brunswick – New Jersey 1965, Josef MACEK, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967. Ivan HLAVÁČEK, *Der Böhmische Königshof im 15. Jahrhundert, besonder unter Georg von Podiebrad (1458–1471)*, in: *Studia historica Tyrnaviensia III*, K životnému jubileu dr.h.c. prof. PhDr. R. Marsinu, Trnava 2003, s. 205–224. Celkové shrnutí stavu poznání Poděbradova dvora Václav LEDVINKA, *Králov dvůr a královský dvůr z Praze 1436–1490*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, MHB 11, Supplementum 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008, s. 249–250.

činnosti Jindřichovy kladské kanceláře) stojíme ještě na startovní čáře a místo nového metodického uchopení a úhlů pohledu je prozatím do značné míry úkolem především základní výzkum.

Okruhy pramenů

Hlavní pramenný zdroj, shrnující dokumenty politického významu i majetkově-právního rázu a nabízející v první řadě prostřednictvím svědečných řad poznání osob a úřadů na Jindřichově dvoře, představuje někdejší archiv minsterberských knížat. Badatel bohužel narazí na neradostný fakt, že klíčový pramen k poznání struktury a fungování kladského dvora – dvorský řád, zde ani v jiných archivech není dochován, pokud ovšem vůbec existoval. Stejně tak chybí instrukce úředníkům a personálu, a v neposlední řadě je materiál účetní povahy k dispozici jen v útržkovité, nesystematické formě.

Archiv minsterberských knížat prošel pohnutými osudy, zažil stěhování z Kladska do Minsterberku (Ziębice), poté do Frankenštejna (Ząbkowice Śląskie), opětovný návrat do Minsterberku, nový přesun do Olešnice (Oels), aby nakonec našel trvalé útočistiště v tehdejší pruském královském archivu ve Vratislavi. Postihly ho bohužel i citelné ztráty v důsledku válečných událostí dubna 1945, dochované německé předválečné inventáře nasvědčují, že zmizelo téměř 60 % někdejšího listinného bohatství. Dnešní Archiwum państwowe Wrocław uchovává archiválii rozdělené do tří hlavních fondů: Księstwo ziebickie (1495–1882), Księstwo olesznickie (1324–1886), Hrabstwo Kłodzkie (1397–1501). Pro edice českých pramenů z něj čerpali František Palacký, Josef Emler, August Sedláček, především však Jaromír Čelakovský pro zpracování opisů českých listin z Jindřichovy kladské kanceláře. Přehlednou studii o stavu minsterberského archivu přinesl Jan Skutil v roce 1990, který zachytil i poslední pohyb příslušných archiválií. Zatím posledním uceleným pohledem je kapitola Ondřeje Felcmana, Jaroslava Šuly a Marka Vařeky v kolektivní monografii *Poděbradové*.²

² *Die altböhmischen Bestände des Oelser Archivs*, in: Sitzungsberichten der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, August Sedláček (ed.), Prag 1887, s. 54–71. *Listiny*

Bohatost kladského farního archivu a kladských městských knih (vedle archivu minsterberských knížat) a dochované dokumenty (dnes již z části nedostupné či ztracené) v městských archivech (Habelschwerdt, Landeck), zpřístupnili formou obsáhlých registářů Franz Volkmer, Wilhelm Hohaus a Bertold Bretholz.³

Rovněž české archivní fondy přináší cenné informace (byť nesystematicky a torzovitě), které mohou přispět k poznání jeho dvora, z hlavních jmenujme – Národní archiv Praha, fondy Archiv České koruny a Guberniální listiny; Archivní fond českého velkopřevorství maltézských rytířů (ke kladské komendě johanitů); Moravský zemský archiv Brno, fond: Cisterciáci Žďár; torza listinného materiálu uchovaly Státní okresní archivy Kutná Hora, Kolín, Jičín a Náchod.

K dispozici jsou i výběry z korespondence pána dvora i příslušníků jeho rodiny, vedle listů ze zmiňovaných archivních fondů si pozornost zaslouží především trvalá písemná komunikace knížecího páru s markrabím Albrechtem Achillem a Jindřichova korespondence s jeho syny i provdanými dcerami.⁴

Z narativních pramenů se dění v Jindřichově rezidenci a jeho rodině nejvíce věnovala *Kronika kladských augustiniánů*, která však přes desítky zachycených zpráv o knížeti, jeho rodině a předních hodnotářích dvora (hejtman, maršálek) byla určena jen úzkému okruhu řeholníků a většinu údajů zaznamenala bez patřičného kon-

archivu někdy Olešnického, nyní ve státním archivu Vratislavském chované a Čech a Moravy se týkající, AČ XIV, Josef Emler (ed.), Praha 1895, s. 493–560 a XV, Praha 1896, s. 171–285. 27 listin z Jindřichovy Kladské kanceláře otiskl Jaromír Čelakovský v AČ VIII jako *Výpisy z register kanceláře hrabat Kladských od r. 1472–1505* a dalších 7 z let 1493–1497 připojil jako *Dodatky k výpisům z register kanceláře hrabat Kladských* v AČ IX, 1889, s. 361–36; Jan SKUTIL, *Torzo listinného bohatství archivu krále Jiřího a knížat Münsterberských ve Vratislavi*, Časopis Slezského muzea, B-39, 1990, s. 172–186. Ondřej FELCMAN – Jaroslav ŠŮLA – Marek VAŘEKA, *Rodový archiv dynastie Poděbradů*, in: Ondřej Felcman – Radek Fukala, Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha 2008, s. 459–478.

³ GGG II, Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz von 1401 bis 1500, Franz Volkmer – Wilhelm Hohaus (ed.) Habelschwerdt 1888; GGG VI. H.1. Handschriften des Glatzer Rathsarchives; H.2. Beschreibung der Urkunden im Glatzer Ratsarchiv. H. 3. Die Urkunden der Pfarrarchie in Glatz und Ullersdorf, Bertold Bretholz (ed.), Glatz 1927–1929; *Lehns und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter II*, Colmar Grünhagen – Herman Markgraf (ed.), Leipzig 1881–1883.

⁴ PCKAA, Bd. I–III, Felix Priebatsch (ed.) Leipzig 1894. *Několik dopisů Jindřicha Minsterberského a syna jeho Jiřího k Markétě, provdané kněžně Anhaltské*, Wladyslaw Nehring (ed.), ČČM 56, 1882, s. 525–538.

textu a doplnění vysvětlujících informací.⁵ Pro poznání Jindřichova sídla a poměrů v Kladsku poslouží i dílo „prvního kladského historiografa“ Georgia Aeluria.⁶ Drobnější kronikářská díla, jejichž využití při výzkumu dvora je ovšem dosti mízivé, shromáždil a zpracoval Joseph Kögler.⁷

Zde ani v poznámkovém aparátu nelze podat reprezentativní výčet rozsáhlé české, německé a polské historiografie věnované kladským dějinám. Z hlavních prací zmiňme alespoň Alfons Nowack, *Die Einsiedeleien in Schlesien und der Grafschaft Glatz vom Mittelalter bis zur Gegenwart*; Kazimier Bartkiewicz *Dzieje ziemi kłodzkiej w wiekach średnich*; supplementum Kladského sborníku *550 let Hrabství kladského – 550 lat Hrabstwa Kłodzkiego 1459–2009* a syntézy Arno Herziga a Małgorzaty Ruchniewicz *Geschichte des Glatzer Landes*; či nástin historie sídelního města *Kłodzko – dzieje miasta* a poslední kolektivní práci českých a polských historiků *Kladsko. Dějiny regionu*.⁸

V příspěvku bude shrnut stav výzkumu a nastíněny jeho další perspektivy v těchto hlavních oblastech: 1. Sídla, rezidence, 2. Idea jeho tvůrce, inspirační zdroje a vzory, 3. Personální skladba dvora, 4. Hmotné zabezpečení dvořanů a služebníků, 5. Kulturní úroveň, 6. Velké společenské a reprezentativní akce duchovního i profánního charakteru a významní hosté.

⁵ *Cronica monasterii canonicorum regularium s. Augustini in Glatz*, Wojciech Mrozowicz (ed.), Wrocław 2003.

⁶ Georgius AELURIUS, *Glaciographia oder Glaetzische Chronica*, Leipzig 1625.

⁷ Joseph KÖGLER, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, Bd.1 *Die Stadt und Pfarreichroniken von Lewin – Mittelwalde – Wünschelburg- Neurode – Wilhelmstahl*, Bd. 2 *Die Pfarrei- und Stadchroniken von Glatz – Habelschwerdt – Reinerz mit den dazuhöringen Dörfern*, Bd. 3 *Die Chroniken der Dörfer, Pfarreien und Herrschaften der Kreises Habelschwerdt*, Bd. 5 *Die Chroniken der Dörfer, Pfarreien und Grunderrschaften des Altreises Neurode*, neud. berb. und hrsg. von Dieter Pohl, Köln 1992–2003.

⁸ Arno HERZIG – Małgorzata RUCHNIEWICZ, *Geschichte des Glatzer Landes*, Hamburg – Wrocław 2006; Alfons NOWACK, *Die Einsiedeleien in Schlesien und der Grafschaft Glatz vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Breslau 1939; Kazimier BARTKIEWICZ, *Dzieje ziemi kłodzkiej w wiekach średnich*, Wrocław 1977; Ryszard GLADKIEWICZ a kol., *Kłodzko – dzieje miasta*, Kłodzko 1998; *550 let Hrabství kladského – 550 lat Hrabstwa Kłodzkiego 1459–2009*, Vladimír Wolf (ed.) Kladský sborník, Supplementum 6, 1459–2009, Trutnov 2009; Ondřej FELCMAN – Ryszard GLADKIEWICZ a kol., *Kladsko. Dějiny regionu*, Hradec Králové – Wrocław – Praha – Kłodzko 2012.

Sídla, rezidence

Sídlem Jindřichova dvora byl po většinu jeho života rozlehlý kladský hrad. Pouze na několik měsíců se dvůr či alespoň jeho jádro přemístily do slezského Kozlí, které Jindřich po dva roky ovládal a kde se v srpnu 1473 narodila a o dva měsíce později byla vratislavským biskupem Rudolfem z Rüdeshemu pokřtěna jeho dcera Markéta.⁹ Druhý doložený dlouhodobější přesun dvora či alespoň jeho části byl zapříčiněn morem, který v závěru léta 1483 vypukl v městě Kladsku. Jindřich nechtěl riskovat a s celou rodinou i s částí dvořanů se přesunul na východočeský hrad Litice.¹⁰ Do Kladska se knížecí rodina vrátila až v lednu 1484. V držení měl kníže další dvě významná města, která mohla aspirovat na to stát se rezidenčními – Frankenštejn (dnešní Żąbkowice Śląskie), kde později jeho syn Karel nechal podle návrhu Benedikta Rejta vybudovat raně renesanční zámek a pochopitelně Minsterberk. Frankeštejnskému obyvatelstvu však Jindřich na základě zkušeností z válečných let 1467–1470 nedůvěřoval, sám odsud nechal v srpnu 1469 odvléci jako rukojmí skupinu předních měšťanů (uvěznění byli na Liticích). Minsterberk, ač byl jeho titulární državou, získal z rukou vratislavského biskupa zpět definitivně až po olomouckém míru. Sídlní město nemohlo jeho rodině a dvoru nabídnout důstojné prostory, místní hrad piastovských knížat byl pobořen už v roce 1430 a to, co stačil Jindřich s vypjetím sil zrekonstruovat, zničilo za hlohovské války Korvínovo vojsko.¹¹

Sídlem dvora tedy zůstal kladský hrad, který v sobě spojoval kvalitní pevnost a rezidenci s dostatečnými prostorami (prověřen byl také několikaměsíčními pobyty krále Jiřího a jeho rodiny v šedesátých letech) včetně reprezentativní velké zelené síně – audienčního sálu. Poněkud připomínal náchodský hrad poděbrad-

⁹ O jejím narození GGG II, s. 334. Ke křtu Jindřichovy dcery na zámku v Kozlí O. FELCMAN – R. FUKALA, *Poděbradové*, s. 271. K dočasné držbě Kozelska Jerzy HORWAT, *Kilka uwag na temat dokumentu Henryka I Starszego z dn. 22 stycznia 1475 r.*, *Rocznik Muzeum w Gliwiciach*, t. III, 1987, s. 81–83.

¹⁰ O moru v Kladsku *Cronica monasterii*, s. 259–261, 573, 575–577.

¹¹ Franz HARTMANN, *Geschichte der Stadt Münsterberg in Schlesien von ihren Gründung bis zur Gegenwart*, Münsterberg 1907, s. 97–98. Hieronim SZEGÓLA, *Koniec panowania pisatowskiego nad Środkowa Odra*, Poznań 1968, s. 137–138.

ského rodu, i on se majestátně tyčil nad městskou zástavbou, a byť stál na méně vysoké návršní plošině, prostor k možnému rozšiřování nabízel výrazně větší. Za Jindřichovy vlády byl navíc dále přestavován a především došlo k úpravě jeho interiéru, neboť nároky stoupaly s trvalým pobytem knížete a jeho dvora.¹² Přebudováním Kladského hradu na barokní pevnost však byl obraz někdejšího sídla Poděbradů zcela překryt či spíše zničen a uzavřela se tak možnost přesně poznat a pro popis Jindřichova dvora a jeho jednotlivých složek uplatnit prostorové hledisko.

Velkou devizou pro chod dvora bezsporu bylo dobře opevněné město, spojující kvality pevnosti i důležitého ekonomického centra s desítkami řemeslnických dílen i dobře zásobeným trhem. Se svými cca 4000 obyvateli, několika významnými kláštery a řádovými komendami se bezsporu řadilo do kategorie 10 největších měst Českého království.¹³

Idea tvůrce, inspirační zdroje a vzory

Jindřich chtěl být vnímán jako respektovaný příslušník rodiny evropských křesťanských knížat (v jeho titulatuře vždy kníže svaté říše předcházela vévodu minsterberského). Svého utrakvismu se proto vzdal až příliš snadno, byť s oblibou bývá v české historiografii přebírán motiv, že svou konverzi před veřejností dlouho tajil.¹⁴ K českému původu se vždy hlásil, ale z hlediska společenské prestiže se ne-

¹² Georgius AELURIUS, *Glaciographia oder Glaetzsche Chronica*, Leipzig 1625. Hrad je zde popsán na s. 80–129. Na základě komparace s pozdějším plánem se jeho popis snažil blíže osvětlit Franz ALBERT, *Die Topographie des Glatzer Schlosses*, Glatzer Heimatblätter 13, 1927, č. 1, s. 1–10, popis podoby hradu v časech Jindřicha Minsterberského s.7–9.

¹³ Kazimer BARTKIEWICZ, *Dzieje ziemi kłodzkiej w wiekach średnich*, Wrocław 1977, s. 129–135 a A. HERZIG – M. RUCHNIEWICZ, *Geschichte*, s. 29.

¹⁴ K přestupu Poděbradových synů *Cronica monasterii*, s. 235–236. Zklamany utrakvista blízky Janu Rokycanovi to přičítal v první řadě silnému vlivu katolických manželek – *Staré letopisy české z rukopisu křížovnického*, František Šimek – Miroslav Kaňák (ed.), Praha 1959, s. 228. Ten by ale rozhodně nestačil, kdyby synové krále Jiří viděli v kalichu hodnotu, pro kterou stojí zato riskovat budoucnost. Jindřich ani Hynek nestáli v situaci, kdy by byli vnějšími okolnostmi postaveni před osudovou volbu, nad jejich hlavami nevisela vojenská či právní hrozba, šlo o zřejmý politický kalkul.

chtěl srovnávat s českou šlechtou, ale s říšskými či alespoň slezskými knížaty. Tomu měla odpovídat i podoba jeho dvora.

Snažil se vystupovat jako štědrý fundátor, i zde se měla odrazit jeho společenská prestiž, a pro další generace být vtesána do kamene jeho památka (blíže oddíl *Kulturní úroveň dvora*).¹⁵ Jeho nejvýznamějším zakladatelským počinem se zjevnou symbolikou se stal klášter reformované větve františkánů, pro níž se vžilo označení bernardini. Jindřich ho založil na předměstí Kladska a dal zde vybudovat jednolodní kostel sv. Vojtěcha a sv. Jiří. Po slavnostním vysvěcení vratislavským biskupem Rudolfem v něm nechal zřídit rodovou hrobku.¹⁶ V hrobce byli nejprve uloženi jeho předčasně zemřelí synové Jan a Ludvík i jeho prvorozený vnuk Jindřich. Poté postupně všichni čtyři Poděbradovi synové v pořadí Hynek (1492), Boček (1496), Jindřich (1498) a Viktorín (1500). Roku 1496 zde byla pohřbena i Viktorínova třetí choť Helena Markéta z Montferatu. Jako poslední v rodové hrobce v létě 1522 spočinula Jindřichova nejmladší dcera Zdena-Sidonie.¹⁷

Jaké vzory a inspirace měly vliv na podobu jeho dvora? V prvé řadě tu byl samozřejmě dvůr jeho královského otce. Již jako chlapec a dospívající mladík spatřil okázalou reprezentaci panovnické moci na chebském a hlohovském sjezdu, poznal dvorské rituály, ceremoniál královského dvora, byl účastníkem řady velkolepých slavností. Jako člen královské rady a zemského soudu sám často pobýval u dvora Vladislava Jagellonského. Coby panovníkův vyslanec, diplomat a aktivní účastník jednání vrcholících olomouckými dohodami (1479) poznal mnohé i z okázalosti uherského dvora. Jako vůdce českého poselstva jednajícího o podmínkách sňatku krále Vladislava s Barborou Hlohovskou se důkladně seznámil s berlínskou i frank-

¹⁵ Vladimír HRUBÝ, *Role Poděbradů ve výtvarném umění*, in: O. Felcman – R. Fukala, Poděbradové, s. 510–512.

¹⁶ K bernardinům a kostelu sv. Vojtěcha a sv. Jiří, IBIDEM, s. 511.

¹⁷ „*Lieght mit seinem Better Ludwig, Herzogs Heinrich erstem Sohn, bei den Minoriten zu Glatz in der Vorstadt*“ – GGG II, s. 441. Paradoxně Jindřichova choť Uršula, která zemřela 25. 11. 1508, zde pohřbena nebyla. Opis Uršuliny závěti s přáním být uložena ve vratislavském klášteře klarisek uchovalo Archiwum państwowe Wrocław, fond: *Ksiestwo olesznickie (1324–1886)*, rkp. 132 c, č. 548. Teprve v polovině 16. století, když bernardini z obav před šířením reformace klášter opustili, byla hrobka přemístěna do farního chrámu v Kladsku a z Vratislavi sem byly převezeny i ostatky vévodkyně Uršuly. Stefan GLOGOWSKI, *Potomci krále Jiřího z Poděbrad (Genealogie knížat z Minsterberka)*, Ostrava 1989.

furstkou rezidenci Hohenzollernů. Naproti tomu neslyšíme o delším pobytu na dvoře některého ze spřátelených slezských knížat (Fridrich Lehnický, Jan Stínavský etc.)¹⁸ Do podoby kladského dvora se bezesporu promítl i silný vliv jeho manželky Uršuly a obraz markraběcího dvora jejího otce v Ansbachu, který byl znám patřičným leskem a okázalostí.¹⁹ Snaha či vize mít reprezentativní dvůr, který by vyjadřoval důstojnost knížete, potažmo říšského knížete a královského syna, k čemuž svého chotě doslova tlačila jeho braniborská choť, ale narážela na zásadní limitní faktory – dluhy a přímo chronický nedostatek hotových peněz.

Jindřichova zadluženost byla enormní, často byl nucen brát si půjčky od kladské městské rady i jednotlivých měšťanů, peníze mu poskytla i místní židovská komunita v čele s mistrem zvaným Černý Izák, jíž v listopadu 1490 udělil stejná práva, jakých měli pražští židé,²⁰ půjčky či peníze za zástavy Jindřich často získával i od příslušníků svého dvora.²¹ Dlužník byl opravdu liknavý, velkým problémem se ukázalo vyplatit mimo jiné i slíbené věno sestře Ludmile a zvláště pak později své dceři Markétě.²² Problémy kníže řešil odprodejem nebo dalšími zástavami majetku či přenecháním práva na platy z městeček a na rychtách.²³

¹⁸ O Jindřichově členství v královské radě a na zemském soudu J. MACEK, *Jagelonský věk I*, s. 331. Dne 16. prosince 1485 zasedl Jindřich mezi zemskými kmety na zemském soudu, který po 20 letém přerušení konečně obnovil svou činnost. PDZ, Josef Emler (ed.), Praha 1879, s. 407.

¹⁹ O Jindřichově manželce Walter HOHAUS, *Ursula. Margräfin von Brandenburg. Gräfin von Glatz*, Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz, VIII, Jahrgang 1888/89, s. 239–254. Uršulin obraz je zde však silně přikrášlen, vévodkyně je líčena jako skutečná „Landesmutter“. O ansbašském dvoru Albrechta Braniborského Günther SCHUMANN, *Residenzen der fränkischen Hohenzollern*, BDLG 123, 1987, s. 70–72.

²⁰ Zápis v Kladských regitstrech z 2. listopadu 1490, jímž uděluje kladským Židům stejná práva, jako mají židé v Praze – GGG II, s. 444.

²¹ K půjčkám od kladských měšťanů – v roce 1478 nemá na zaplacení dluhu 223 zlatých dědicům měšťana Reimana a zastavuje jim platy z Eiserdorfu (Želazna), GGG II, s. 369. Náhrada za služby v podobě zástav hraběcího majetku IBIDEM, s. 383–385 a s. 396 o zástavě Broumova dočasně připojeného ke Kladskému hrabství za dluh 1000 uherských zlatých AČ VIII, s. 385–386, č. 17. K 28. 6. 1489 je zmíněn dluh 1500 uherských zlatých u městské rady, GGG II, s. 438.

²² *Několik dopisů Jindřicha Minsterberského*, s. 531–537. Dozvídáme se, že se Jindřich se opožďuje se splátkami věna, opakovaně žádá svého zetě Ernsta o odklad, a když místo slíbené splátky

Z klasických schémat popisu aristokratického dvora – tj. personálního, prostorového a dějového – věnujme nyní pozornost personální skladbě dvora, neboť zvláště svědečné řady při vši své ošidnosti nabízí dostatek informací. Na prvním místě pochopitelně stojí sama početná knížecí rodina. Kníže Jindřich se svou chotí Uršulou Braniborskou splodil osm potomků. V letech 1472 a 1480 však Kladsko zažilo dva dětské pohřby (dvouměsíční Jan a rok a půl starý Ludvík), dospělosti se dožili synové Albrecht (2. září 1468, Kunětická hora – 12. července 1511, Prostějov), Jiří (1. října 1470, Litice – 10. listopadu 1502, Olešnice), Karel I. (1. května 1476, Kladsko – 3. května 1536, Frankenštejn) a dcery Markéta (25. srpna 1473 Kozlí – 28. června 1530, Drážďany) Magdalena (25. ledna 1482, Kladsko – 11. dubna 1513, Olešnice) a Zdena-Sidonie (3. června 1483, Kladsko – 1522, Kladsko).²⁴

Z hlediska prestiže i nároků na péči služebné složky dvora a hmotné zabezpečení se k rodině seniora za svých dlouhodobých pobytů (tj. vždy déle než dva měsíce) na Kladském hradě řadil i starší bratr Viktorín, v roce 1496 i s třetí chotí Helenou z Montferatu. Azyl zde na podzim 1488 po prohrané hlohovské válce našel hlohovsko-zaháňský kníže Jan II. Šílený (podle některých zdrojů sem dorazil těžce nemocný a v Kladsku se dokázal zotavit) a jeho dcery Salome, Hedvika a Anna, provdané či zaslíbené Jindřichových synům. Počátkem roku 1489 přibyla i Janova choť Kateřina,²⁵ a minimálně jeden celý rok tu strávil i Jindřichův mentálně postižený bratr Boček (1491?–1496).²⁶

1000 zlatých sežene s mnohaměsíčním zpožděním 600, považují to on i jeho syn Jiří ještě za úspěch.

²³ Doklady o zástavách a převodech majetku PDZ II, s. 429 (prodej vsí Žehušickému z Nestajova), AČ VIII, s. 383–384, č. 15; AČ VII, s. 385–386, č. 17; AČ IV, s. 189, č. 16 – zástava Bohdanče; AČ IV, s. 197, č. 23; přehledně Martin ŠANDERA, *Jindřich I. Minsterberský – první hrabě kladský a jeho majetková základna*, Kladský sborník VI, 2004, s. 7–21.

²⁴ O Ludvíkově smrti a uložení v hrobce u bernardinů GGG II, s. 380. Z literatury o Jidřichových potomcích a jejich životních datech S. GLOGOWSKI, *Potomci krále Jiřího*, s. 35–46.

²⁵ Její hofmistr Daniel Pogrell v dubnu 1493 prodával dům, který držela na Kladském náměstí za 270 uherských zlatých. Zpráva o tomto prodeji se dochovala v Glatzer Stadbuch 1466–1499 II Fol. 120, GGG II, s. 458.

²⁶ GGG II, s. 427. K Bočkovi a důvodům jeho pobytu v Kladsku naposledy Martin ŠANDERA, *Ač první, přece poslední. Několik úvah nad životem a osudem očka, nestaršího syna krále Jiřího z Poděbrad*, in: *Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Hradec Králové 2013, s. 73–80.

Z příslušníků dvora máme dostatek informací i o kategorii dvořané a úředníci (a je tedy možné prosopografické zpracování), podstatně hůře však budeme moci charakterizovat složku služebníků a čeledi. Bez spolehlivé pramenné základny je obtížné přesně určit hierarchii, kompetence i pravidla „subordinace“.

S Jindřichem po roce 1472 postupně přicházela do Kladska skupina příslušníků nižší šlechty českého a z části i moravského původu.²⁷ U dvora tito lidé dominovali více než místní stará manská šlechta, zastávali nejdůležitější úřady, postupně se tu zakupovali a nebo získávali hraběcí majetek do zástavy (hmotná náhrada za služby nebo finanční půjčky). Staré šlechtické rody se navíc potýkaly s biologickou vyčerpaností, i venkov zasáhla demografická krize, a o to snáze se zde mohla nová šlechta uchytit a podílet se na procesu pozdní kolonizace.²⁸ Ze starobylé hlavní pětice rodů Panwitzů, Glaubitzů, Donínů, Maltitzů a Tšešarů získali významnější roli na jeho dvoře jen Panwitzové, což ale dokázali převést i do podoby významného územního profitu sedmi nových vesnic a řady dalších pozemků a finančních práv.²⁹

Než přejdeme k jednotlivým úředníkům a představitelům správní složky je nezbytné věnovat pozornost kolektivním orgánům. Doložena je existence hraběcí či knížecí rady, Jindřich často uvádí, že konkrétní rozhodnutí činí po poradě s ní nebo přímo na její návrh. Přesné personální složení, které navíc muselo procházet jistými proměnami, neznáme. Jejimi členy byli nepochybně hlavní úředníci kladské hraběcí správy a urození příslušníci dvora, za Jindřichovy nepřítomnosti jí předsedal hejtman hrabství. Rada neřešila jen záležitosti Kladska, Jindřich sem podle potřeby svolával i úředníky ze svých východočeských domínií (Náchod, Kunětická hora a Litice) a později i z Frankensštejnska a Minsterberska.³⁰

²⁷ Artur KWASNIEWSKI, *Slachta na Ziemi Kłodziej 1450–1625. Pochodzenie i własność ziem-ska*. Kladský sborník V, Hradec Králové 2003, s. 59–84.

²⁸ Tereza BOGACZ, *Počátky hrabství za Poděbradů (1459–1501). Hospodářský vývoj a krize konce osmdesátých let*, in: Kladsko. Dějiny regionu, s. 125–125.

²⁹ IBIDEM, s. 125.

³⁰ Např. při řešení sporu mezi soukeníky a kraječi sukna – 8. 4. 1473 AČ VIII, s. 372, č. 4 a s. 374, č. 5. K 17. 11. 1478 „mit Hilfe seiner Rätthe“ GGG II, s. 373. Dne 14. 3. 1491 též ve formě „Amechstleute auf dem Schlose ihr dazu verbelsen sollten“, GGG II, s. 477 a Signaturbuch der Grafschaft Glatz III, s. 19, 29.

Z úřadů spjatých s kladským manským systémem zasedal na Kladském hradě manský soud, který pro šlechtu hrabství plnil stejnou roli jako v Čechách zemský soud, i jeho složení kopírovalo českou předlohu – zasedal tu zemský hejtman adekvátně k roli nejvyššího pukrabího pražského, zemský sudí i sbor kmetů. Manský soud nechci pochopitelně přímo spojit s Jindřichovým dvorem, pozornosti by však neměla uniknout následující informace – při předávání držav v Kladsku jako manství či dědičného manství nově příchozím šlechticům, kteří působili na jeho dvoře, jim Jindřich z titulu Kladského hraběte stanovil povinnost se na výzvu účastnit těchto soudních jednání v roli přísedících.³¹ Výjimku dostal v roce 1495 Jan z Potštejna a na Žampachu, neboť „na zakoupeném Mitwaldě trvalého bytu nemá“.³²

Stěžejní význam měla nově vytvořená kladská kancelář, která fungovala od února 1473. Nebyla velká, s protonotáři, korektory, registrátory etc. bychom se zde ne-setkali, musím ale odporovat závěru, který v předmluvě k vydání *Register kladských* učinil Jaromír Čelakovský, že kancelář měla vždy jen jednoho písaře, minimálně v první polovině osmdesátých let tomu tak nebylo, v roce 1482, 1485–86 a 1488 se střídala tři jména. U počátků kladské kanceláře zřejmě stál Pavel, děkan rati-bořský a kanovník vratislavský, v řadě Jindřichových listin z první poloviny sedm-

³¹ K působení kladského soudu Paul Albert VOLKMER, *Geschichte des Glatzer Mannengericht*, Habelschwerdt 1908, s. 25–34, k jeho roli v manském systému přehledně František MUSIL, *Vznik manského systému v Kladsku a jeho vývoj do doby husitské*, Kladský sborník III, Hradec Králové 1999, s. 37–60 a IDEM, *K formování sociální a správní stránky manského systému v Kladsku*, in: Korunní země v dějinách českého státu I. Integrační a partikulární rysy středověku, Lenka Bobková (ed.), Praha 2003, s. 266–274. Kladská registra připomínají tuto povinnost u Jiřího Štylfrýda z Ratěnic, Jiřího z Bišofsheimu řečeného Latevský (GGG II, s. 507 a IV, s. 311 a 316) a dalších. Podobně i Hildprandovi z Kaufunku při vtělení Homolského panství do Kladského Hrabství a zařazení jeho držitele mezi kladské many stanovil kníže závazek – „byli-li by k tomu (Hildprandt a jeho dědicové) povoláni, s nimi v lavicích na sídu seděti a súditi“, AČ VIII, s. 377.

³² Např. v roce Jindřich z Diednbab, zemský sudí v Klodzku (Glotcz), a kmeti vydali svědectví, že Jindřichův nejstarší syn Albrecht, kníže münsterberský a hrabě kladský, daroval jménem své matky Uršuly, rozené markraběnky braniborské, johanitům v Klodzku (Glatcz) 10 hřiven ročního platu z rychty v Starem Wielislawu (Wilhelmsdorff). NA Praha, fond: Maltézští rytíři – české velkopřevorství (1085–1526), sg. 2919.

desátých let označovaný jako kancléř.³³ Nejdéle v roce 1477 ho však v tomto úřadu vystřídal Kliment z Jakšonova, který poté stál v čele kladské kanceláře po více než dvacet let, a představoval tak nejstabilnější osobnost Jindřichova dvora. Opakovaně knížete doprovázel na jeho cestách a zajišťoval přípravu listin i v Praze, na Poděbradech, Kunětické Hoře, Liticích, Náchodě a dalších místech.³⁴ Převažujícím jazykem kanceláře byla nejprve čeština, v níž byla vedena i Kladská registra, která plnila roli zemských desek a nahradila starší zápisy v manských knihách, od osmdesátých let zažívala jistou „renesanci“ němčina. Písaři kanceláře v Kladsku byli i přesto převážně lidé českého původu – Ambrož Mulfer, Jiří z Chebu,³⁵ Šimon z Nymburka; Havel ze Sedlčan,³⁶ Jan z Lútic, Pavel Červenka a asi nejdéle působícím byl Kašpar Franěk z Freistatu (od roku 1482 až do prodeje hrabství roku 1501), kterému se ještě za svého života kníže Jindřich odvděčil farou v městečku Winzig v nově získaném Olešnicku. Mulfer později přešel do královských služeb a v letech 1487–1509 působil jako jeden z písařů na Vladislavově dvoře.³⁷

Vyšší úředníci

Takřka dvě desetiletí byl symbolem vlády poděbradského rodu v Kladsku železný zemský hejtman Hanuš Welfl z Varnsdorfu. Jindřichovi skvěle posloužil v čase drobných válek a vojenských akcí v roce 1472, v létě následujícího roku však odešel nejen z úřadu, ale i z Kladska.³⁸ Skutečné pozadí této zásadní změny neznáme,

³³ CIM III, s. 163, č. 432.

³⁴ AČ IX, s. 361–369. K jeho pobytům mimo Kladsko – AČ VIII, s. 393, č. 24 a s. 394, č. 25 a GGG II, s. 389–390.

³⁵ K Mulferovi AČ VIII, s. 378, č. 8, Jiří z Chebu (1480, 1481) – GGG II, s. 383, 387.

³⁶ Havel ze Sedlčan AČ VIII, s. 384, č. 15, s. 388, č. 20, s. 390, č. 21; GGG II, s. 387, 389.

³⁷ Jan z Lútic AČ IX, s. 366, č. 31. Ke Kašparu Fraňkovi GGG II, s. 391–397 a AČ IX, s. 367–369. K 16. říjnu 1497 je označen jako „*Kaspar Franke, Pfarrer zu Winzig, unser Schreiber*“ – GGG II, s. 494. O Mulferově přechodu do služeb krále Vladislava J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích I*, s. 329.

³⁸ O této osobnosti naposledy Martin ŠANDERA, *Hanuš Welfl z Varnsdorfu, první zemský hejtman Kladského hrabství*, in: 550 let Hrabství kladského, s. 99–116. V roce 1482 kníže Jindřich Welflovi a jeho zeti Fridrichu ze Šumburka zastavil za 1300 uherských zlatých vízm-

ale lze soudit, že mladý kníže na postu hejtmana mnohem raději viděl spolehlivého služebníka, než rovnocenného partnera, který chtěl dále ovlivňovat chod celého hrabství.

Po něm (zřejmě od roku 1474, kdy byl připomínán jako „amechtmann“ a vedl jménem knížete korespondenci s Vratislaví) zastával tento úřad Jan Špán z Bernštejna, bývalý služebník Jindřichovy nevlastní matky Johany z Rožmitálu, v literatuře omylem často označovaný za přímého příbuzného Viléma z Pernštejna.³⁹ V roce 1478 ho vystřídal Hanuš z Bišofsheimu; strýc pozdějšího hofmistra Jiříka Latevského. Post opustil už o tři léta později, ale jeho kariéra v knížecích službách nekončila, protože jej Jindřich jmenoval hejtmanem ve Frankenštejsku, které mu vzápětí zapsal jako doživotní zástavu a na sklonku života ho ještě čekal úřad zemského hejtmana v Olešnicku.⁴⁰

Otevřela se tak cesta k nástupu příslušníka starobylé manské šlechty Hanuše (Johana) Pannwitze z Regensdorfu, a spolu s Kladskem bylo pod jeho pravomoc opět dáno i nevelké Minsterbersko. Ve svědečných řadách se často objevuje i šest dalších příslušníků tohoto rodu včetně Hanušova otce. Hanuš Panwitz, který se Jindřichovi stal tím, čím byl pro jeho otce Welfl, zemřel v létě 1495 a na jeho místo poprvé za dobu Jindřichovy vlády nastoupil rodilý Čech, Jan Bartošovský z Labouně, který se v Kladsku zakoupil a hejtmanem byl až do Jindřichovy smrti.⁴¹

Vedle zemského hejmana byl stěžejní osobou dvora maršálek, řídící chod reprezentativní složky dvora, do tohoto úřadu kníže Jindřich dosazoval vždy rodilého Čecha. Prvním byl Jan Horušanský z Roztok (v této funkci je připomínán v letech

berské panství, ale při snaze zástavu vyplatit narazil na odpor a spor musel vyřešit komorní soud – August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 5, Praha 1995, s. 20. Obecně téma kladských pukrabí, zemských hejtmanů a hejtmanů hrabství nastínil Ernst MAETSCHKE, *Das Amt der Glatzer Burggrafen bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts*, in: Festschrift zu Dr. Franz Volkmers 75. Geburtstag. Glatzer Heimatschriften, Band 5, Frankes Buchhandlung, Habelschwerdt 1921, s. 9–11.

³⁹ Jindřich ho ale v roce 1477 jasně označuje „statečný a slovný Jan Špán ze Bernštejna, hajtman hrabství našeho kladského“ – AČ VIII, s. 379, č. 10, v dalších listinách je nazýván rytíř GGG II, s. 364. O jeho působení ve službách Johany z Rožmitálu Rudolf URBÁNEK, *České dějiny III. Věk Poděbradský 4*, Praha 1962, s. 27, 309, 583 a 759.

⁴⁰ AČ VIII, s. 390, č. 22.

⁴¹ 1497 – AČ IX, s. 368–369, č. 34. (Hanuš starší, Tyczko, Wolfram, Konrád, Denhart).

1477–1481).⁴² V roce 1484 ho nahradil Zbyněk Buchovec z Buchova a na Skalách, vnuk někdejšího táboorského hejtmána. V listinách se objevuje už od roku 1480, tehdy si i v Kladsku od mincmistra Heinricha koupil dům s dvorem. Dne 27. dubna 1484 byl poprvé označen jako maršálek (*marschall*).⁴³ O dva roky později ho Jindřichem tituloval „*náš nejvyšší maršálek*“. Tehdy již byl zástavním držitelem hraběcího města Radkov i vsi Ratno, kde si vybudoval hrad-zámek.⁴⁴ Do zástavy získal i náchodské panství a řadu menších držav ve východních Čechách. Jeho vrcholným okamžikem v knížecích službách byl prosinec 1488, kdy jeho pánu šlo opravdu o všechno a Zbyněk „*titulovaný jako rada a posel náš věrný milý*“ byl vyslán k Matyáši Korvínovi s plnou mocí ke sjednání míru po prohrané hlohovské válce.⁴⁵

Posledním maršálkem byl člověk s moravskými kořeny, Jan Fulštejn ze Slavkova, syn Jiřího z Fulštejna a Heleny z Boskovic. Spolu s kancléřem Klimentem právě on nejčastěji doprovázel knížete mimo Kladsko a podílel se mimo jiné na uzavření svatební smlouvy Jindřichovy neterě kněžny Anny s Jindřichem z Hradce v roce 1493.⁴⁶

Kladský dvůr měl, alespoň po určitý čas, i svého hofmistra, ale ve srovnání s maršálkem máme o něm mnohem méně dokladů a v hierarchii dvora mu byl evidentně podřízen. Poprvé je tento úřad doložen až k srpnu 1482, kdy ho zastával Albrecht z Adelsbachu, jehož Jindřich označil jako „*unser Hofmeister*“, stejně jako v červnu 1485 jeho nástupce Jiřího z Bišofsheimu řečeného Latevský. Jiří se po koupi panství Mezilesí stal jedním z nejvýznamnějších kladských leníků. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let ho už ale Jindřich, případně hejtmán

⁴² V této funkci poprvé uveden při postoupení Homole s příslušenstvím Hildprantovi z Kaufunku AČ VIII, s. 378, č. 9 a k 1481 AČ VIII, s. 378–380, č. 10 a 11; GGG II, s. 387.

⁴³ GGG II, s. 408.

⁴⁴ Stručný přehled této „nové šlechty“ podal A. KWASNIEWSKI, *Ślachta na Ziemi Kłodzkiej*, s. 174; Signaturbuch der Graffschaft Glatz III, s. 19 a fol. 66 – GGGII, s. 418; AČ XV, s. 270, č. 161.

⁴⁵ AČ XV, s. 272, č. 164.

⁴⁶ Svatební smlouva Jindřichovy neterě Anny je uchována v SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: *Rodinný archiv pánů z Hradce*, sg. 190.

Panwitz označovali pouze jako hofmistra vévodkyně Uršuly, a měl tedy na starosti pouze okruh jejích osobních služebníků.⁴⁷

Hejtmanu hrabství byl k ruce a starost o sídlo dvora, vojenskou posádku a čeleď z části přebíral purkrabí kladského hradu. Poprvé máme tuto funkci doloženou k lednu 1475, kdy ji vykonával Jakub Stanke, držitel Korytna a Horní Stínavy, jeho úřad od září 1487 převzal Hanúšek z Hennigsdorfu a měl v něm působit až do prodeje hrabství hraběti Hardeggovi (1501).⁴⁸

Z urozených osob, které se ve svědečných řadách objevují v rozmezí více let a navíc je doložen i jejich delší pobyt v rámci jednoho roku, je třeba zmínit příslušníky starobylých českých panských rodů Jana ze Žeberka a Plané, Jindřicha Skalského z Jenštejna a Jana z Potštejna. Na dvoře ovšem žádný úřad nezastávali a lze je pouze hypoteticky počítat mezi členy knížecí rady (vzhledem k správním úkolům v jiných částech Jindřichova dominia).⁴⁹ V roli vyslanců a poslů často vystupovali Jindřichův vrstevník Hildprandt z Kaufunku (kníže se při postoupení hradu Homole zmiňuje „o cenných službách, které mu od mladosti své i jeho mu prokazoval v cizích zemích“), Jiří Štylfrýd z Ratěnic (ves s malou tvrzí nedaleko Poděbrad), Melchior Doník ze Ždanic, dále Hanuš Šof řečený Golc z Hertwigswaldu, který plnil i roli komorníka, Otík z Račina a Redče a s plnou mocí byl do Vratislavi v roce 1486 i mincmister Hans Ehms.⁵⁰

⁴⁷ AČ VIII, s. 390, č. 22; GGG II, s. 396 a 415. Dne 21. května 1479 Jindřich prodal Jiříkovi z Bišofšteinu, řečenému Latovský, hrad Mitwald (Mezilesí) s městečkem a vesnicemi k němu příslušejícími, vyhradil si však přitom některé manské povinnosti. I zde se však jednalo o majetek, na němž měla Jindřichova manželka Uršula zapsáno věno, a tak téhož dne zvláštní listinou vyjádřila „...k takovému trhu a prodání naší dobrou vůlí“ – AČ VIII, s. 383–384, č. 15.

⁴⁸ K tomuto úřadu Ernst MAETSCHKE, *Das Amt der Glatzer Burggrafen bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts*, in: Festschrift zu Dr. Franz Volkmers 75. Geburtstag, Glatzer Heimat-schriften, Band 5, Habelschwerdt 1921, s. 9–11.

⁴⁹ Janu ze Žeberka a Plané za dluh 1000 zlatých zastavuje dne 24. 5. 1479 Broumovsko, AČ VIII, s. 385, č. 17, jako svědek 5. října 1486, GGG II, s. 420; Jan z Potštejna – GGG II, s. 371 a AČ IX, s. 364–366, č. 30; Jindřich Skalský z Jenštejna GGG II, s. 398 – 400 a byl i svěkem pro již zmiňované svatelní smlouvě Anny z Minsterberka s Jindřichem z Hradce.

⁵⁰ Hanuš Šof řečený Golc z Hertwigswaldu – GGG II, s. 475, 478, 479, 481 a Otík z Račina AČ XVI, s. 12, č. 25. O mincmistrovi a mincovně Petr VOREL, *Mince Hrabství kladského (13.–19. století)*, in: Kladsko. Dějiny regionu, s. 405–406.

Prameny, především svědečné řady, umožnily poznat dvořany a úředníky, urozené příslušníky dvora, k nimž je ovšem nezbytné připočíst fraucimor, nedílnou součást každého významnějšího rezidenčního dvora v pozdním středověku, tedy ženy a dívky, které dělaly společnost vévodyni Uršule, choti pána dvora a vlastníka rezidenčního sídla. Víme, že do Čech si Uršula v roce 1467 převedla hofmistryni paní von Wallenrodt. Na její chebskou svatbu bylo vypraveno dvanáct vozů s urozenými dámami, kolik z nich pak makraběcí dceru provázelo do Čech a jak dlouho u jejího dvora setrvaly, nelze určit. Pravděpodobně do jejího fraucimoru vstupovaly i dcery správních a dvorských úředníků, jimž se tak otvírala možnost osvojit si dvorské mravy a najít vznešenějšího ženicha. Je otázkou, nakolik se tyto sňatky snažil ovlivnit samotný knížecí pár a zda sňatek dvořana Štylfrýda z Ratěnic s ženou ze starobylého místního rodu Donínů byl ojedinělým aktem nebo potvrzoval obecnější trend a zájem pána dvora na spojení nově příchozí šlechty z okruhu dvora s místní feudalitou.⁵¹

Duchovní osobnosti a instituce ve styku s kladským dvorem

K poznání aristokratického dvora nezbytně patří i otázka působení příslušníků kléru, přítomnost a role duchovních při důležitých obřadech, jež se na dvoře odehrávaly. K nim se řadily i křtiny, zasnuby, svatby, pohřby a další významné okamžiky v životě Jindřichovy rodiny. Prestižní záležitostí, byl již zmíněný křest jeho dcery Markéty, pozdější kněžny Anhaltsko-Zebrské, v Kozlí, kterého se ujal tehdejší vratislavský biskup Rudolf.

V době konstituování kladského dvora zaujal důležitou pozici Pavel, probošt ratibořský a kanovník vratislavský. Jak již bylo uvedeno, stál u počátků kladské

⁵¹ O Uršulině svatbě v Chebu a šlechticích v jejím doprovodu *Chronik Pankrac Engelhardt*, in: *Die Chroniken der Stadt Eger*, Heinrich Gradl (ed.), Prag 1885, s. 31, č. 38. I Jindřichově nevlastní matce Johaně z Rožmitálu radil mistř Zídek, aby „panny v počet sobě měla, ot svého dvoru poctivě vdávala“ *M. Pavla Židka Spravovna*, Zdeněk Tobolka (ed.), Praha 1908, s. 39.

kanceláře a plnil zřejmě i roli Jindřichova důležitého poradce a důvěrného znalce slezských poměrů.⁵²

Ve svědečných řadách se vystupuje i kladský děkan a farář u chrámu Panny Marie v Kladsku Jakub Weiner, který se na stranu knížete otevřeně postavil i ve sporu o uspořádání procesí v červnu 1490. Kníže měl svého vlastního kaplana, ale označení „náš kaplan“ užil v dochovaných listinách až v srpnu 1496 pro Vincentia, faráře v Landecku.⁵³

V sedmdesátých letech aspiroval na roli hlavní duchovní osobnosti u dvora vedle známého probošta Pavla i v pořadí osmý probošt kladských augustiniánů, Michal Čecheric rodem z Nisy, který ve svém úřadu působil po většinu Jindřichovy vlády nad Kladským hrabstvím. Jeho prostřednictvím kníže v roce 1472 navázal kontakty se slezským klérem a vratislavským biskupem, jeho iniciativa přispěla k prolomení interdiktů nad Kladskem. Jindřich Čechericovi věnoval drahocenný ornát zdobený perlami a vévodkyně složila i finanční dar na modlitby za šťastný porod třetího dítěte. Augustiniánská kanonie se tehdy rozkládala v bezprostředním sousedství knížecí rezidence na úpatí hradního návrší, od roku 1361 augustiniáni provozovali i kvalitní školu a nabízeli se pro okruh možných vychovatelů dětí vládnoucího páru.⁵⁴ Kanonie platila za nejvýznamnější církevní ústav v zemi a mohla se pro novou slezskou knížecí dynastii stát i rodovým klášteřem, nositelem její historické paměti a být pro knížata z Minsterberka a hrabata kladská tím, čím byl Poděbradům cisterciácký klášter ve Žďáru nad Sázavou, jehož oprava připadla právě Jindřichovi. Probošt Michael a převor Jan dokonce v dubnu 1482

⁵² 16. 10. 1475 Kladsko GGG II, s. 349; jako svědek na listině CIM III, Jaromír Čelakovský – Gustav Friederich (ed.), Praha 1948, s. 163, č. 432; v roce 1477 – AČ VIII, s. 379, č. 10; stejně tak 9. června 1478 v Broumově, když Jindřich městu potvrzuje všechna privilegia CIM IV/2, s. 186, č. 453, 1487 v Kladsku GGG II, s. 442.

⁵³ Kladský děkan Jakub Weiner – 7. 6. 1490 – GGG II, s. 442; K významovým odstínům označení „dvorský kaplan, náš kaplan“ Robert ŠIMŮNEK, *Rezidenční dvory české šlechty v pozdním středověku*, MHB 12, Supplementum 3, s. 293.

⁵⁴ *Cronica monasterii*, s. 232–233, pag. 509. Líčení jejich prvního setkání zaujalo i Františka Palackého, takže překlad ze zmižené kroniky neváhal vložit do svého stěžejního díla *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1921, s. 1038. Jindřich to velmi uvítal a údajně v následujících týdnech denně klášter navštěvoval. K absoluci Jindřicha a jeho rodiny a sněti interdiktů z Kladska IBIDEM, s. 235–236, pag. 516.

předali bratrský list potvrzující, že kníže Jindřich a jeho rodina jsou jako přijati laici do společenství s kladským konventem.⁵⁵ Poté však překvapivě následova série sporů a někdejší blízký poměr ke klášteru byl narušen. Tomu však zabránila pozdější série sporů. Kladští augustiniáni byli od časů arcibiskupa Arnošta z Pardubic nadáni řadou výsad stvrzených Karlem IV. i jeho syny Václavem IV. a Zikmundem, jejich pozemky byly vyňaty z manského systému a krajně nedůtklivě reagovali na vše, co podle jejich mínění ohrožovalo autonomní postavení vůči zeměpanské moci i majetkovou držbu a finanční nároky.⁵⁶

Další silnou církevní institucí ve styku se dvorem byla zdejší komenda johanitů, působící v Kladsku už od poloviny 13. století. Její komtur Kašpar z Naumburu v sedmdesátých letech 15. století opakovaně vystupoval ve svědečných řadách listin z kladské kanceláře, ale původní velmi dobré vztahy se pokazily, když johanité nerespektovali mílové právo a do svého dvora nejen dováželi, ale i prodávali svídnické a vratislavské pivo. Hejtman hrabství Panwitz po dvou varováních již zasáhl silou. Kompromisní řešení navržené knížetem nebylo možné realizovat a spory pokračovaly i v dalších letech.⁵⁷

Vévodkyně Uršula měla svého vlastního kaplana z řad augustiniánů, ten se však dostal do ostrého sporu s jejím mužem pro údajné pomluvy, ve kterých ho měl líčit jako utlačovatele kladských řeholníků a štvát proti němu i jeho vlastní děti. Plnil tedy zřejmě i roli vychovatele, jak bylo na řadě soudobých dvorů obvyklé. Jindřich otevřeně vyzval řeholníkův mateřský klášter Na Piasku ve Vratislavi, aby si kaplana vzal zpět a náležitě ho potrestal. Ačkoli se kaplana písemně zastala nejen Uršula, ale i prvorozený syn Albrecht, dal opat Benedikt Johnsdorf knížeti za

⁵⁵ List se uchoval v kladském farním archívu, odkud jej vydali F. Volkmer a W. Hohaus v GGG II, s. 393. Překvapivě (nebo zámerně vzhledem k pozdějším sporům) se o něm nezmiňuje *Cronica monasterium*.

⁵⁶ O Jindřichově vztahu ke žďárskému klášteru MZA Brno, fond: *Cisterciáci Žďár (1221–1271)*, sygn. 1498 IX 16. O prvním sporu ohledně zapojení regulovaných kanovníků do procesí s Božím tělem – 1487 *Cronica monasterium*, s 284–285, pag. 629 a 630.

⁵⁷ Ozbrojenci zabavili blíže neručené množství sudů s pivem. Tehdejší komtur Mathias Czeiner se zavázal napříště mílové právo respektovat, za což mu na rozkaz knížete měly být sudy navráceny. Zjistilo se však, že pivo již osazenstvo Kladského hradu stačilo zkonsumovat a nastal spor o náhradu – GGG II, s. 390. K dalšímu konfliktu mezi komendou a kladskou městskou radou NA Praha, fond: *Maltézští rytíři – české velkopřevorství (1085–1526)*, sg. 2920.

pravdu, kaplan byl odvolán a jeho jednání odsouzeno v listu čteném před shromážděnými kanovníky v Kladsku.⁵⁸

Služebníci – dvorská čeleď

Snaha vytvořit si přesnější obraz o služebnictvu či dvorské čeledi od komorníků přes kuchaře, krejčí, švadleny, pradleny, lázeňské, kuchmistra a jeho pomocníky, tedy personálu zajišťujícímu technický chod rezidence dvora, dále trubače, lovčí, psáře, sokolníky a další osoby vytvářející obraz všedního dne kladského dvora a jeho každodenních starostí naráží na starý problém nedochovaných zdrojů a spíše nahodilých zpráv, což je ovšem obecný jev u rezidenčních dvorů v České koruně, nikoli kladské specifikum.

Nejprve se však zastavme se u kategorie lékař, stojící na symbolickém pomezí mezi dvořany a služebnictvem. Dvorním medikem či minimálně mužem s přístupem ke dvoru byl Sebald Huber, doktor lékařství,⁵⁹ jeho působení je však doloženo až z posledního roku Jindřichova života. Kníže v posledním desetiletí svého života silně trpěl tělesnými neduhy, proto věnoval svou pozornost městu Landecku (Ládek), kde od roku 1493 začal zkoušet léčbu horkými koupelemi doktor medicíny Konrád Berge. Nedlouho poté je zde připomínán Jindřichův pobyt, při té příležitosti učinil nadání na stavbu nové kaple sv. Jiří.⁶⁰ Nevíme, kdo pečoval o vévodkyni Uršulu při jejích četných porodech, kdo byl povolán, když dva její synové umírali v kojeneckém respektive batolecím věku. Jsme však informováni, že Jindřich v devadesátých letech sháněl v Praze a poté až v dalekém Zhořelci lékaře pro svou snachu Annu, která se nemohla vzpamatovat z následků těžkého porodu

⁵⁸ *Chronica monsterii*, s. 301–302, pag. 649. Navzdory obsírnému líčení celého případu s citováním Albrechtových slov pramen překvapivě neuvádí jméno dotyčného kaplana.

⁵⁹ Jak svědek na listině MZA Brno, fond: *Žďárští cisterciáci*, seg. 1498 IX 16.

⁶⁰ GGG II, s. 484. Bogusław CZECHOWICZ, *Kaplice w dawnym hrabstwie kłodzkim*, Wrocław 2003, s. 24.

svého prvního dítěte (na počest tchána mu bylo dáno jméno Jindřich) a po zbytek života již zůstala neplodná.⁶¹

Z kategorie knížecích komorníků torzo pramenů uchovalo dvě jména, první náleží již vzpomínanému Hanuši Šof řečený Golc z Hertwigswaldu, druhým byl kladský Němec Melichar Worst. Worst měl evidentně Jindřichovu důvěru a byl využíván i jako posel, což dokládá i řada jeho cest na anhaltský dvůr v Zerbstu, kam se provdala Jindřichova dcera Markéta.⁶² Kladský dvůr měl i svého tancemajstra a jeho podobu dokonce zachytila dobová miniatura, z lidí posluhujících u tabule známe jediné jméno – vévodkyni Uršule byl k dispozici kraječ či stolník Georg Czaschwitz, který dokonce dvakrát vystupuje jako svědek při majetkových zápisech. Uršula si sebou z Ansbachu přivedla i vlastního krejčího a není velkou spekulací se domnívat, že v oblasti módy Jindřichova rodina dokázala držet krok s přední střeoevropskou aristokracií.⁶³ Josef Macek na základě účtů z kutnohorské mincovy hovoří i o šašku-bláznovi, který zajišťoval obveselení dvořanů, ale udávaný zdroj se vztahuje až k jeho synu Karlovi a dvacátým letům 16. století.⁶⁴

Obrazy honosných tabulí, slavnostních hostin (s výjimkou zmínek o pohoštění vratislavského a braniborského poselstva) ani všedního stravování dochované prameny nezachytily, ale osoby kuchařů či kuchmistřů známe alespoň dle jména. Prvním byl Matěj Čech (Mates Behme), kterému v únoru 1477 Jindřich zapsal k doživotnímu užívání masný krám ve městě Kladsku a o dvacet let později se stejné odměny nebo náhrady za nevyplácenou mzdu dočkali i kuchař Vincenc a jeho syn.⁶⁵

⁶¹ O doktoru Bergovi a jeho kůrách v Landecku GGG II, s. 456. Dne 11. listopadu 1493 psal Jindřich městské radě ve Zhořelci a povolával ke své snaše jako lékaře bratra Vincence z tamního minoritského kláštera – *Monumenta Germaniae Franciscana II*, Urkundenbücher 1., Christian Reichs (ed.), Düsseldorf 1917, s. 279, č. 658, Glogowski, s. 38.

⁶² *Několik dopisů Jindřicha Minsterberského*, s. 530–537.

⁶³ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 2*, Praha 1996, s. 343–344, se pokusil se o celkový náhled na dvory synů krále Jiřího.

⁶⁴ Emanuel LEMINGER, *Královská mincovna v Kutné Hoře*, Praha 1912, s. 162.

⁶⁵ Zápis masného krámu v městě Kladsku kuchmistřovi *Signaturbuch der Grafschaft Glatz II*, č. 17 a 19.

Také o velikosti hradní posádky, počínaje strážnými u brány, přes zbrojnoše po stráž u knížecích komnat, tedy o ozbrojených lidech střežících dvůr proti zásahům z vnějšku a zajišťující jeho ochranu, dosud nemáme spolehlivé zdroje. Za válečných časů, za hejtmana Welfla na Kladském hradě bylo soustředěno až 300 ozbrojenců, mírové časy byly jistě jen zlomkem tohoto počtu, hrubý odhad činí 50 vojáků. V případě potřeby manská šlechta i svobodní rychtáři vázání povinností vojenské služby na hradě (s pěšími jezdci, což dosvědčuje i existence stájí přímo v hradním areálu) zajistili nárůst na dvojnásobek uvedené stavu.⁶⁶

Hmotná úroveň dvora a zabezpečení dvořanů i služebníků

Otázku dvorské kultury, převažujícího ducha, zatím torza pramenů brání zodpovědět, stejně tak je obtížně spolehlivě určit, jak se snaha po patřičné reprezentaci a lesku vyrovnávala s realitou nedostatku peněz, zda chystané slavnosti a obřady, jejich množství, rozsah a nákladnost ustupovaly finanční realitě či naopak honosnost a snaha udržet za každou cenu prestiž před veřejností a zvláště vznešenými hosty měla podíl na strmě stoupajícím zadlužení. Stav pramenné základny neumožňuje dát uspokojivou odpověď, jaké prostředky byly vynaloženy a jasně prokázat souvztažnost mezi chystanými oslavami a novými půjčkami či zástavami majetku.

Lze vyslovit hypotézu, že Jindřich po vzoru svého otce chápal nezbytnost okázalosti (pochopitelně že v podstatně menším „měřítku“) jako nezbytného doplňku důležitých politických jednání, při návštěvě panovníka, významného světského či duchovního hodnostáře či přijetí významného poselstva, přesto měl v sobě i stránku

⁶⁶ O velikosti kladské posádky Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy IV*, 1897, s. 369–370. Kladští manové byli povinni stavět 40 jízdních s doprovodem, král Jan Lucemburský toto povinnost snížil na 30 jezdců, v roce 1426 však král Zikmund připustil ve sporu svého zemského hejtmana Půty III. z Častolovic s kladskými many zvýšení tohoto počtu – GGG II, s. 132–133. Válečné události let 1467–1472 vojenskou stránku manského systému tvrdě prověřily, kníže Jindřich si byl její důležitosti dobře vědom a při všech přesunech majetku novým vlastníkům připomínal jejich povinnost – např. Jan ze Žampachu při koupi Mezeliesí měl stanovenou vojenskou službu ke Kladskému hradu „*na dvou hodných koních se dvěma samostřielky v slušné stříelčí zbroji osazovati*“ – AČ IX, s. 365.

prozíravého hospodáře (jak jej nepochybně učil otec Jiří) podporovanou ekonomickou realitou a on sám, rodina i všední chod dvora se uskromňovali a rozsah oslav, počet hostů, nákladnost slavností byl revidován.

Deset let poté, co Jindřich začal budovat svůj dvůr v Kladsku, si jeho choť Uršula stěžovala otcí, tehdy již kurfiřtu Albrechtovi, že šla do bídy a manžela označila za chudáka, ne-li přímo za žebráka. Dochovala se bohužel jen kurfiřtova odpověď ze 4. února 1480, v níž výtky své dcery označil za pošetilé, (dostala přeci dvojnásobek věna obvyklého v jejich rodě) a „s otcovskou láskou“ jí důrazně napomenul, aby mu podobné stesky již nepsala. Jindřich je pro něj syn královský a kníže zbožné, moudré a krásné.⁶⁷ Sám Jindřich v korespondenci často činil narážky na svou chudobu, mimo jiné psal s černým humorem dceři Markétě – „*A protož jestli twé knieže žaluje na dluby své a nedostaky, já tu nemuocz také mám.*“⁶⁸ V roce 1488 samotný Matyáš Korvín uvedl, že Jindřichovi vrací opravu žďárského kláštera pro „*jeho celkový úpadek a nouzi*“.⁶⁹

Neznamená to ovšem, že by na Kladský hrad neputovalo luxusní zboží, poptávku bylo schopno z části pokrýt samotné město Kladsko, doloženy jsou opakované zakázky zlatníkům a kožešníkům a město díky produkci sukna napojené na mezinárodní obchod bylo schopné zajistit i dodání dražších látek.⁷⁰ Přispěly k tomu i dary od tchána Albrechta, Uršula výslovně zmínila předměty duchovního rázu (děkovala za svatý kříž, jednorožce a perly). Když se s manželem chystali na v pořadí již třetí svatbu švagra Viktorína, požádala otce Albrechta o zaslání skvostného náhrdelníku po zemřelé matce a bylo jí vyhověno.⁷¹ Pro syna Jiřího byl kolem roku 1488 pořízen nákladný, nádherně iluminovaný breviář, doslova nabitý heraldickou symbolikou.⁷²

⁶⁷ PCKAA II, s. 586–588, č. 645.

⁶⁸ *Několik dopisů Jindřicha Minsterberského*, s. 533–534.

⁶⁹ MZA Brno, fond: *Cisterciáci Žďár (1222–1771)*, sg. 1488 XII 26.

⁷⁰ Jindřich přímo zasáhl do sporu mezi soukeníky a postříhači sukna – AČ VIII, s. 372–373, č. 4. Jaroslav ŠŮLA, *Stručný nástin textilní výroby na kladském území v minulosti až do roku 1945*, Kladský sborník VIII, s. 94–100.

⁷¹ PCKAA II, s. 585.

⁷² Karel CHYTIL, *Vývoj miniaturního malířství malířství českého za doby králů rodu Jagellonského*, Praha 1896, s. 12, více pozn. 83.

Jak bylo postaráno o ostatní příslušníky dvora? Pokud bychom užili analogii s dvorem Vladislava Jagellonského, který Jindřich důvěrně znal, pak ani hmotná tíseň a nedostatek nezpůsobovaly strádání hodnostářů a úředníků a tito lidé se o sebe dokázali postarat.⁷³ Dvořané v Kladsku hmotnou nouzi necítili ani v časech vyhrocených finančních obtíží svého pána. Kníže Jindřich v dochovaných záznamech opakovaně potvrzoval, že lidé v jeho službách mají nárok na plné zaopatření po dobu svého pobytu v knížecí rezidenci, stejně jako příslušníci kladské šlechty konající manskou službu na Kladském hradě: „*však jemu (Hildprandt z Kaufunku) potřeba u dvora našeho má býti dána rovno všem jiným dvouřanuom*“.⁷⁴ Podobně kníže připomněl, že Jiřímu z Bišofsheimu řečenému Latevský „*potřeba pitie i jiedla s pacholkem u dvora našeho jako jiným zemanuom, když by službu osazoval, má dávana býti i obrok*“.⁷⁵ Podobnou formulaci slyšíme při prodeji Mezilesí Janu z Potštejna, bude-li konat manskou službu na hradě, a pokud při ní on či jeho lidé přijdou o koně, o výši náhrady nebude rozhodovat kníže Jindřich, ale dvořané!⁷⁶

Při přesunech archivů a dokumentů kladské kanceláře nebyl zájem uchovávat starý účetní materiál, doklady o výdajích za nákup potravin a dalších nezbytností pro potřeby dvora, proto zprávy o této oblasti známe většinou jen ze zápisů v kladských městských knihách. Zde se ovšem neodrážely běžné nákupy a všední hospodářský chod dvora, ale především situace, kdy se vyskytly obtíže, a dvůr zůstal delší dobu dlužen. Pokud jde o šíři sortimentu, byla zřejmě dosti rozmanitá, slyšíme mimo jiné, že vévodkyně Uršula běžně odměňovala malé zpěváky na kůru nejen penězi, ale i cizokrajným ovocem, víno, pivo a další komodity byly nakupovány a dováženy na kladský dvůr i z větších vzdáleností, například pražský měšťan a někdejší služebník krále Jiřího Erazim z Čermníků v závěti z roku 1481 zmínil, že mu kníže Jindřich zůstal dlužen za víno 112 kop pražských grošů a dluh

⁷³ J. MACEK, *Jagellonský věk* I, s. 238–240. Pavel TRNKA, *Výdaje dvora Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, in: *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, MHB 12, Supplementum 3, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2009, s. 271–292.

⁷⁴ AČ VIII, s. 378, č. 9.

⁷⁵ Latevský 21. 5. 1479 AČ VIII, s. 383, č. 15.

⁷⁶ AČ IX, s. 361–362, č. 28.

o dva roky později ve svém kšaftu připomíná i jeho choť Johana.⁷⁷ Při prodeji litického dominia v říjnu 1495 požadoval Jindřich za nábytek a další svršky ponechané na litickém hradě a dalších dvorech od Viléma z Pernštejna třicet drajlinkuov vína v následujících třech letech – každý rok po deseti.⁷⁸

Kulturní úroveň dvora

Jindřichův dvůr byl dle soudu současníků vnímán jako prostředí s vysokou kulturní úrovní, je však otázkou, nakolik se na tomto soudu podílel zřejmý kontrast prostředí, jež si pro sebe vytvářel kultivovaný kníže a jeho vznešená choť, s vojáckou strohostí a přísností za 20 leté vlády Hanuše Welffla nad Kladským hradem, jíž měli mnozí v paměti.

Po vzoru otce Jiřího Jindřich dokázal náležitě ocenit roli architektury a výtvarného umění v glorifikaci poděbardské dynastie.⁷⁹ V jeho službách pracovala zkušená kamenická kladská huť vedená Hansem Stransbergerem. Jejím největším stavebním podnikem za Jindřichova života byla dostavba farního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kladsku. K severní straně kostela nechal kníže připojit novou kapli Olivetské dvory a v roce 1487 započala stavba věže, kde fundátora měly připomínat busty Jindřicha a jeho choti Uršuly a kamenné desky s erbem minsterberských knížat a Kladského hrabství. Jindřich stavěl i v Minsterberku, zaklenuta byla mariánská kaple ve stejnojmenném farním kostele, a bohužel plně nerealizovanou vizí bylo dokončit dílo posledního minsterberského Piastovce Jana II. Podobně jako jeho královský otec i Jindřich měl velký smysl pro řeč symbolů, vedle hlavních

⁷⁷ AČ XVIII, s. 350, č. 87.

⁷⁸ AČ V, s. 550–552 a PDZ II, s. 473–475.

⁷⁹ Milena BARTLOVÁ, *Vlastní cestou. Výtvarné umění ve službách vladařské reprezentace Jiřího z Poděbrad a českých stavů v době jagellonské*, in: Lesk panovnického majestátu ve středověku, Lenka Bobková – Mlada Holá (ed.), Praha – Litomyšl 2005, s. 243–258. Stejně tak nehodlal trpět jejich zneužití, Eschenoler výstižně připomněl jeho tvrdou výhrůžku opatu kláštera Matky Boží ve Vratislavi, který nechal v nové kapli scénu posledního soudu, kde krále Jiřího odnášejí dva čerti do pekla. Neodstraní-li opat dehonestující malbu, budou všechny jeho vesnice vypáleny! Peter ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau II*, Günter Roth (ed.), Münster 2003, s. 906.

českých zemských patronů prosazoval zvláště kult sv. Jiří, tomuto světcovi byl zasvěcen nový kostel s rodovou nerkopolí, nová kaple v Landecku, v minsterberském chrámu nechal kníže umístit sousoší sv. Jiří s drakem, stejně jako později ve farním chrámu v Olešnici.⁸⁰ Citelně však postrádáme bližší údaje o úpravách exteriérů na Kladském hradě, které prováděla Stransbergerova huť, ačkoli je její činnost doložena i v Jindřichových hradech Náchod a na Kunětické hoře. Stavební styl huti neměl vztah k Slezsku, ale vycházel ze saské pozdní gotiky, neboť zde Stanssenberger vyrůstal a získal své znalosti a dovednosti stavitele.⁸¹ O freskové výzdobě Kladského hradu máme jen kusé informace, reprezentativní zelený sál nesl bohatou heraldickou výzdobu a zobrazeny zde byly i biblické postavy a válečná scéna.⁸² Fresky v zmíněné kapli Olivetské hory bohužel prošly několikerou přemalbou a podoba z konce 15. století nebyla dosud restaurována.

Vedle saských vlivů lze hovořit o převažující umělecké orientaci na české prostředí a to nejen u Jindřicha, ale i u jeho syna Karla I. Právě Jindřichovi potomci a jejich kulturní aktivity poskytují cenné svědectví o vzorech, které jim kladský dvůr poskytl.

Jindřich se vrátil do lůna katolické církve s celou rodinou v únoru 1473, přesto ještě o šest let později byl jako bývalý konvertita zdrojem pozornosti a o poměrech na jeho dvoře z hlediska „pravověrnosti“ zřejmě kolovaly nepříznivé pověsti. V únoru 1479 kurfiřt Albrecht s manželkou Annou v dopise určeném „*do jejich rukou a jinak nikdo neotvírat*“ napomínali Jindřicha a Uršulu, aby svým dětem poskytl výchovu ve víře a v ostatních světských a duchovních věcech, jak se sluší knížatům. „*Nepíšeme to bez příčiny, přišlo to k nám od všeho našeho příbuzenstva, že jste povinni to učinit podle formy a způsobu koruny a kardinál, náš strýc z Mantovy, nám to mimo jiné napsal, že je to třeba udělat přednostně*“.⁸³ Vévoda Jindřich a vévodkyně Uršula je v odpovědi z 18. března ujišťovali, že nikdy nezamýšleli své

⁸⁰ Bogusław CZECHOWICZ, *Książęcy mecenat artystyczny na Śląsku u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2005, s. 145–150. Vladimír HRUBÝ, *Umění pozdní gotiky na panstvích poděbradského rodu v Čechách, Kladsku a minsterbersku*, in: Poděbradové, s. 509–512.

⁸¹ IBIDEM.

⁸² F. ALBERT, *Die Topographie des Glatzer Slosses*, s. 8–9.

⁸³ PCKAA, s. 528–538.

povinnosti zanedbávat a chtějí své děti vychovávat v křesťanské víře a v poslušnosti vůči svaté římské církvi.

Vzdělání se přitom dostalo nejen Jindřichovým synům Albrechtovi, Jiřímu a Karlovi, ale i dcerám – Markéta po sobě zanechala německy psané veršované hodinky o umučení, smrti, vzkříšení a nanebevstoupení Páně, které v polovině 16. století, doplněné o noty, vydal její syn Jiří probošť magdeburský a míšeňský v knize *Auslegung des Sechzehenden Phalms Conserva me Domine*. Až do konce otcova života s ním vedla čilou korespondence česky, u bratrů s výjimkou Jiřího to bylo složitější, po otcově smrti se jejich styl zhoršil a listy byly směsí češtiny a němčiny, prokládanou místy i latinskými výrazy.⁸⁴

V souladu s rodovou tradicí se velké úctě těšila knižní malba (Bočkovská bible z počátku čtyřicátých let a bohatě ilustrovaná modlitební knížka pořázená královnou vdovou Johanou v roce 1466 pro manžela), i v Jindřichově rodině byla snaha mít reprezentativní ilustrovaný rukopis s duchovní tematikou. Již zmiňovaná dcera Markéta vzpomínala na rodinný český žaltář s žalmy připsanými k jednotlivým dnům týdne. Ke skutečným skvostům i v kontextu předních aristokratických dvorů své doby patřil nádherně iluminovaný pergamenový kodex – breviář (zvaný též Hodinky knížete Jiřího či Orationale, dnes uložené v Rakouské národní knihovně ve Vídni), pořázený kolem roku 1488 pro syna Jiřího navzdory všem finančním obtížím, kterým jeho otec v této době čelil. Z bohaté ornamentální, figurální (včetně vyobrazení knížete Jiřího v hermelínovém plášti klečícího před Pannou Marií Kladskou) a heraldické výzdoby vyniká zvláště šest celostránkových erbovních vyobrazení jako ztělesněná symbolika poděbradského rodu a nové dynastie minsterberských knížat.⁸⁵

Na místě je bezesporu otázka, zda na kladském hradě byla knihovna. Rozšíření rodové sbírky knih a jejich proměna v zámeckou knihovnu jsou bezesporu záležitostmi až syna Karla a vnuka Jana, ale inventáře pořázené později na Olešnickém

⁸⁴ *Několik dopisů Jindřicha Minsterberského*, s. 528–538.

⁸⁵ Karel CHYTIL, *Vývoj miniaturního malířství malířství českého za doby králů rodu Jagellonského*, Praha 1896, s. 12, jeho popis popravil a upřesnil Josef KRÁSA, *Knížní malířství*, in: Jaromír Homolka – Josef Krása – Václav Mencl – Jaroslav Pěšina – Josef Petráň, *Pozdně gotické umění v Čechách*, Praha 1978, s. 413–416, IDEM, *Knížní malba 1420–1526*, in: *České iluminované rukopisy*, Praha 1990, s. 356.

zámku uvádějí pozoruhodné číslo 273 knih pocházejících z let 1468–1500, i když rozhodně nehodlám přisuzovat takto vysoké číslo rukopisným dílům, která získal Jindřich a jeho choť.⁸⁶

Mohli bychom uvažovat o vydržování hudebníků, neboť žádná rezidence se neobešla minimálně bez trubačů a poslech strunných nástrojů patřil k dobrému tónu (zvláště když dvůr měl svého tancmajstra), ale jen těžko lze předpokládat existenci „hudebního tělesa“, jako tomu bylo například u dvora Fridricha III. Kronika kladských augustiniánů se ovšem opakovaně zmiňuje o zálibě vévodkyně Uršuly (a v menší míře i jejího manžela) v hudbě a zpěvu. Bližší informace však chybí, je možné, že i v Kladsku se již prosadila vlámská polyfonie, ale další úvahy by již byly pouhou spekulací.⁸⁷

Společenské a reprezentativní akce duchovního i profánního charakteru a významní hosté

Ke klíčovým úkolům výzkumu patří i uplatnit dějové hledisko a odkrýt obraz Jindřichova dvora jako jeviště významných společenských událostí, které demonstrovaly společenský status říšského knížete a slezského vévody, jeho mocenské a spojenecké vazby i životní styl. O diplomatických jednáních, audiencích, návštěvách významných světských i duchovních hodnostářů (hold kladských stavů v roce 1472), přijetí významných světských a duchovních hodnostářů (král Vladislav Jagellonský, vratislavský biskup Rudolf, kníže Fridrich Lehnický etc.) jsme z pra-

⁸⁶ O Bočkovské bibli Běda DUDÍK, *Forschungen in Schweden für Mahrens Geschichte*, Brno 1852, s. 143–145; FRB II, s. 519–521; Rudolf URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, in: Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (Opera Faciltatis Philosophicae Univeristatis Masarykianae Brunensis) 27, Brno 1929, s. 98.

⁸⁷ *Cronica monasterii*, pag. 522, 533, 540 a 588; Franz MACHILEK, *Die Augustiner Chorherren in Böhmen und Mähren*, Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen, Mähren, Schlesien, Band 4, 1976, s. 107–144. K recepci vlámské či nizozemské polyfonie v středoevropském prostředí Lenka MRÁČKOVÁ, *Hudební kultura významných evropských dvorů a její recepce v českých pramenech 2. poloviny 15. století*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, MHB 11, Supplementum 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008, s. 453–457.

menů informování, ne však již o doprovodných akcích, slavnostech, hostinách, hudebních produkcích, alegorických vystoupeních, turnajích, lovech na počest hostů a i v případech několika výjimek postrádáme detailnější popis průběhu těchto oslav a s nimi spojených finančních nákladech.

V srpnu 1471 mladý kníže s početným doprovodem uvítal Vladislava Jagellonského na česko-slezských hranicích u Varty (Bardo), kde se odehrál i rituál slavnostní přísahy nového panovníka před vstupem na půdu království. Následně pak krále a jeho doprovod po dva dny (10.–12. srpna 1471) okázale hostil na Kladském hradě.⁸⁸ Překvapivě jen minimální pozornost věnovaly prameny, včetně Kroniky kladských augustiánů návštěvě krále Vladislava v roce 1473, když se vypravil na sjezd s uherskou delegací do slezské Nisy. Neslyšíme o okázalém uvítání, slavnostech na počest vzněšeného hosta či alespoň o uspořádání hostiny.

K nejdůležitějším rituálům patřil hold kladských stavů 3. května 1472. Před Jindřichem jako novým pánem hrabství poklekli zemský hejtman Hanuš Welf z Varnsdorfu a hlavy pěti nejmajetnějších rodů místní manské šlechty. Poprvé tak zdejší stavy holdovaly nikoli českému králi či jeho zástupci, ale hraběti. Dochoval se i celý text lenního slibu, ale další průběh obřadu již prameny nezachytily.⁸⁹ Díky osobní účasti městského písaře a kronikáře Petra Escheloera jsme naopak podrobně informováni o přijetí vratislavské delegace, včetně informací, čím byly vyslanci pohoštění a hodnotě vzájemných darů.⁹⁰

Významnou roli nepochybně na kladském dvoře měly slavnosti a akce spojené s rozrůstáním a významnými okamžiky v životě knížecí rodiny – narození potomka,

⁸⁸ GGG II, s. 23; *Scriptores rerum Silesiacarum*, s. 355. Dochované prameny se ovšem spokojily s tímto konstatováním a průběh hostiny a dalších slavností na počest nového krále již nezaznamenaly. K Vladislavově přísaze na kladských hranicích *Cronica monasterii*, s. 226, pag. 495.

⁸⁹ O holdu Kladských stavů – *Lehns und Besitzurkunden*, s. 184, č. 25: „*Wie schweren unde glouben dem irlauchten houchgeborn fürsten und heren heren Heinrich dem eldern hercuge zu Munsterberg unf grave zu Glatz als unserm naturlichen erbheren und seyner gnaden geerbin nd nachkoelinge eyne rechte erpliche holdunge mit gehorsamkeit unde undertenigkeit, ales wir von aw-saczunge der wirdigen crone zu Behmen, awgusatz sint, und seiner gnaden getrawe und gewere zu seyn, seyner gnaden bestes zu werbin und zu thun und das ergiste zuentwenden bey unsern guten trawin und eren, ales got hejfe und alle heyligen*“.

⁹⁰ P. ESCHENOLER, *Geschichte der Stadt Breslau II*, s. 904–905.

křtiny, úmrtí v rodině a pohřební obřady, neboť za Jindřichova života mu připadla i starost s pohřby synů Jana a Ludvíka, bratrů Hynka a Bočka i švagrové (Viktorínova choť) Heleny Markéty z Montfertau. Zdroje, které by podrobněji dokumentovaly průběh těchto slavností i smutečních obřadů, skladbu hostů, podobu pohřebního průvodu, užití symboliky, postrádáme a úkolem bude ze střípků a nahodilých zmínek vytvořit alespoň dílčí odpovědi.⁹¹ Jindřich nepochybně společenský význam v těchto případech nepodceňoval, jak svědčí skutečnost, že pro křest dcery Markéty zajistil vratislavského biskupa Rudolfa a v roce 1495 zval na svatbu či přesněji obřad skládání syna Karla s kněžnou Annou Hlohovskou i nejbohatšího českého šlechtice, nejvyššího hofmistra Království českého pana Viléma z Pernštejna: „*A také pokoj Vám takový na Kladstě, jakýž u mne chudého muože býti, počestný jest připraven, ježto ač při tom času hosti mieti budu pro svatbu syna mého Karla, však proto jimi žádná úzkost pro vás nebude v ničem.*“⁹²

Méně slavnostní a okázalý průběh měla nepochybně série schůzek s bratry Viktorínem a Hynkem, kde jednali o svatbě své mladší sestry Ludmily a jejím věnu (konečná suma zněla 12 000 uherských zlatých). V jejich průběhu však Jindřich přijal na svém dvoře nejen zmocněnce Fridricha Lehnického, ale i vyslance svého tchána braniborského markraběte Albrechta Achilla, kteří byli i prostředníky při uzavření svatební smlouvy.⁹³

Již jsem připomněl, že k vznešeným návštěvníkům kladského dvora patřili u církevní hodnostáři, jejichž pobyt v Kladsku byl přitom většinou spojen i s liturgickými úkony. V roce 1479 přišel kníže doprovázený syny Albrechtem a Jiřím i celým dvorem uvítat vratislavského biskupa Rudolfa z Rüdesheimu k branám města a následně se účastnili slavnostního vysvěcení nového kostela sv. Vojtěcha a sv. Jiří v minoritském klášteře, kde si Jindřich přál zřídit rodovou hrobku. Poté celý dvůr

⁹¹ Viz zmiňovaný bratrský list, kde se probošt a celý konvent zavázali v souladu s regulí řádu, že při úmrtí členů knížecí rodiny budou podle řádových předpisů držet pohřební modlitby a připomínat jejich výročí. Naproti tomu při úmrtí člena řádu, jak se to rodina dozví, se každý její člen za duši zemřelého pomodlí 30 otčenášů a Ave Maria a alespoň jednou nakrmí některého z chudých. – GGG II, s. 393.

⁹² Pozvání Viléma z Pernštejna na svatbu Karla s Annou Jindřich o masopustu v roce 1495 Viléma z Pernštejna AČ XVI, s. 19–20, č. 34

⁹³ O věně pro sestru Ludmilu *Lehns und Besitzurkunden Schlesiens* I, s. 454.

doprovodil biskupa na Kladský hrad, kde Rudolf vysvětil kapli sv. Petra a Pavla. O dva roky později byl v Kladsku hostem vratislavský světící biskup Stanislav, i jeho pobyt byl spojen se služebními povinnostmi, neboť vysvětil kostely a oltáře v Ullersdorfu a Schegelu.⁹⁴ V posledním roce Jindřichova života zavítal do jeho sídleního města varadínský biskup Jan Fillipec, aby slavnostně vysvětil dostavěný farní kostel Panny Marie v Kladsku.⁹⁵

Úkolem, jenž před badateli leží, je i obraz sakrální složky dvorského života, podoba velkých církevních svátků. Role kladského kléru ve vztahu k Jindřichovi a jeho dvoru se měla výrazně uplatnit při procesích o Božím těle a svátku sv. Václava, stejně jako o dni sv. Jiří. Knížeti na nich evidentně velice záleželo, patrně mělo okázalé, honosné procesí nejen zvýšit lesk rezidenčního města, ale být i do jisté míry využito k prezentaci vládnoucího rodu, a právě v této souvislosti se překvapivě opakovaně střetl s kladskými augustiniány. Na jeho žádost administrátor pražského arcibiskupství uložil proboštovi, aby v čele kladského kléru vedl procesí s Božím tělem, ten však, jak již bylo připomenuto, tento úkol zásadně odmítal (viděl v tomto aktu uplatňování zeměpanských pravomocí vůči konventu, z nichž byl v jeho pojetí od časů Arnošta z Pardubic vyňat) a hrozil dokonce složením svého úřadu. Augustiniány museli nahradit bernardini.⁹⁶

Kladský dvůr měl po celých pět let i „nedobrovolného hosta“. Byl jím hornoslezský Piastovec Václav Rybnický, zvaný též Pitomý. Na Kladském hradě byl uvězněn v prosinci 1474 a zemřel zde ke své smůle již 1. června 1479, neboť o pouhý měsíc později by mu brány vězení otevřelo potvrzení mírových dohod mezi Vla-

⁹⁴ K návštěvě vratislavského biskupa v roce 1479 *Cronica monasterii*, s. 246–247, pag. 338 a 339. K příjezdu světícího biskupa Stanislava *Glatzer Pfarrerarhiv*, GGG II, s. 388.

⁹⁵ *Cronica monasterii*, s. 331, pag. 678. V. HRUBÝ, *Poděbradové*, s. 510.

⁹⁶ O sporu v roce 1489 *Cronica monasterii*, s. 300, pag. 648. Kladští bernardini šli v roce 1490 na vévodův příkaz s procesím z kláštera na předměstí do farního chrámu P. Marie v Kladsku, účastnilo se i všechno duchovenstvo z rezidenčního města a okolí, ale augustiniáni opět chyběli – GGG II, s. 442. Jistou komparaci pro Jindřichovy záměry může poskytnout stať Martina ČAPSKÉHO, *Zeměpán, země a sakrální legitimizace zeměpanské moci na středověkém Opavsku*, in: *Korunní země v dějinách českého státu II*, Lenka Bobková – Jana Konvičná (ed.), Praha 2005, s. 37–56.

dislavem Jagellonským a Matyášem Korvínem v Olomouci.⁹⁷ Těžko by takovou dobu strávil v kobce, bez možnosti alespoň občasných vycházek a využití lázní. Kde se odehrávala vyjednávání, při nichž nešťastný Václav slíbil postoupit Jindřichovi většiny svých držav? Povolil kladský vládce svému vězni jako projev dobré vůle mít ve vězení i osobní služebníky, komorníka a šaška, jako to kdysi učinil Jiří z Poděbrad v případě Menhrata z Hradce na Poděbradech?

Závěr

Dosavadní výzkum umožnil rozkrýt personální skladbu dvora Jindřicha Minsterberského, i jeho administrativní a reprezentativní složku, která měla odrážet vysoký společenský statut pána dvora. Úřady spojené s reprezentací přebírali příslušníci české a z části moravské nižší šlechty, zatímco nejvyšší správní úřad – hejtman hrabství, byl ponechán v rukách místní manské šlechty. Nová šlechta z okruhu Jindřichova dvora přispěla k posílení českého živlu v Kladsku, do českého jazyka Kladská kancelář převedla i starší zápisy z manských knih. Problematiku služebného personálu a všedního dne dvora nebylo možné nastínit jinak než drobnými sondami. Nedochoval se účetní materiál, což brání osvětlit problematiku zásobení dvora luxusními předměty i zbožím denní spotřeby. Výzkum otevřel a z části zodpověděl otázku kulturní úrovně dvora, doložil snahu demonstrovat svou i rodovou prestiž a využít k těmto účelům i roli mecenátu a dvorské kultury. Trvale však tento záměr nebylo možné naplnit pro rostoucí zadlužení.

Stav poznání prozatím neumožňuje provést spolehlivé vyhodnocení a následnou komparaci s dvory slezských Piastovců a určit, zda a v jakých aspektech se Jindřichův dvůr přiblížil dvorům říšských knížat, mezi něž titulárně náležel a k nimž se opakovaně hlásil. Dluhem zůstává rovněž detailní obraz kompetencí jednotlivých úředníků, vzájemné interakce hlavních složek i dvorský ceremoniál.

⁹⁷ O odstoupení těchto držav AČ XVIII, s. 25 a *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, August Sedláček (ed.), Praha 1914, s. 294, č. 60.

Pečeť Jindřicha Minsterberského z roku 1493, SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Rodinný archiv pánů z Hradce, inv.č. 190.

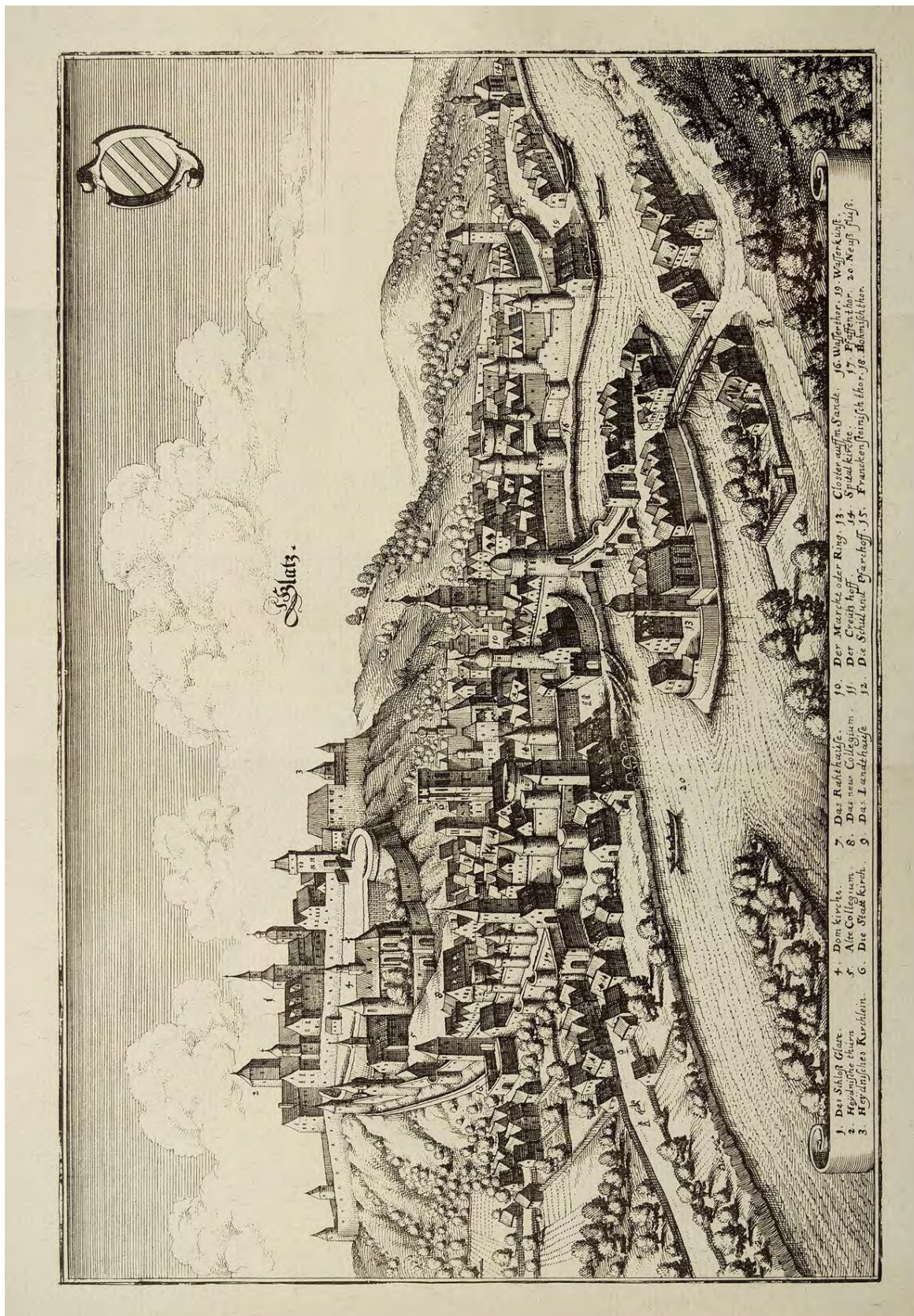
Detail pečeti Jindřicha Minsterberského z roku 1496, SOA Třeboň, fond: Cizí statky, inv.č. 656, sg. II 371 1.

Smlouva o postoupení Poděbrad z r. 1495 s pečetěmi knížete Jindřicha a jeho synů
Albrechta, Jiřího a Karla, NA Praha, AČK, sg. 1805.

Svatba Jindřicha Minsterberského a Uršuly Braniborské v Chebu 9.2. 1467,
kolorovaná kresba v kronice Pankráce Engelharta.

Veduta Kladska. Matheus Merian 1650.

The court of Poděbrady's son Heinrich of Münsterberg: State of the research and research tasks

The treatise presented summarizes the results of the ongoing research of the court of Duke of Münsterberg, the third son of King of Bohemia George of Poděbrady; it also indicates the gaps and offers perspectives for the further treatment of the issue. In the introductory part, the main circles of the sources are presented (archive of the Dukes of Münsterberg, correspondence with the elector of Brandenburg, documents of a property-right character and narrative sources from the milieu of the Kłodzko clergy).

The research of the court's results achieved in the use of spatial, personnel and event perspectives are then outlined. The seat of the court for the majority of Heinrich's reign was Castle Kłodzko, combining a spacious residence with a quality fortification. A medium-large town prospering mainly thanks to developed weaving provided him with conveniences. Heinrich of Münsterberg wanted to be perceived as a respected member of the family of imperial dukes and this vision was to be reflected also in the appearance of his court, but his plans hit upon hard limits in the form of a lack of cash and growing indebtedness.

It was possible to uncover the personnel composition of the court and present the offices in the areas of administration and representation: the governor of the county, chancellor, marshal, master of the household, burgrave of Castle Kłodzko as well as collective bodies – the princely council and quality Kłodzko chancellery led by the experienced Kliment of Jašonov. The lack of a court council did, however, prevent the precise determination of the competence of the individual courtiers. We are also unable to characterize adequately the servant component providing technical operation of the court – chamberlains, servants at the table, the master chef, etc. The question of the activity of the representatives of the clergy at the Kłodzko court and its relation to important ecclesiastical institutes, mainly the Augustinian canonry and commandery of the Hospitallers, was also resolved.

Prince Heinrich endeavoured to provide all of his courtiers with full material security, but the lacking accounting material does not allow a description of all

of the operations of the court and residence and prove sufficiently the issue of the provision of luxurious objects and good of everyday consumption.

Despite the protracted financial difficulties, the Kłodzko court was considered to be a place with a high cultural level. The prince with considerable success tried to present himself and his family through architecture and art, he founded a new monastery with a family tomb, initiated the completion of the parish church in Kłodzko and the Münsterberg district as well as the building modifications of Castle Kłodzko. He provided a quality education not only to his sons Albrecht, George and Charles but also his daughters. The illuminated breviary commissioned for his son George is one of the most magnificent books also in the Central European context.

The state of the source base allows the creation of an inventory of the main social events, ceremonies, celebrations and visits of significant secular and ecclesiastical figures (King Vladislaus Jagiełło, Frederick II, Duke of Legnica, Vilém of Pernštejn, the Brandenburg and Wrocław envoys), but not a more detailed description and comparison with the ceremonies and festivities from period princely courts.

VENKOVSKÁ SÍDLA PODĚBRADŮ

František MUSIL

Rural residences of the Poděbrady family: The study does not note the court of the family from Kunštát and Poděbrady as a certain circle of persons active in the surroundings of the members of the family and sharing in its activities, but it notes mainly its Bohemian places (castles) with which the gradual rise of the family was connected. They include Poděbrady, which was the first Bohemian property and residence of a member of this family, further Litice nad Orlicí – a centre of the extensive progressively acquired properties of the family of Kunštát and Poděbrady in East Bohemia and where also the family archive was located and the castle no longer existent today in Kłodzko (it was part of Bohemia) connected with the penetration of the family into Silesia. It marginally deals with the issue of the share of George already as king in the fortification of the family Moravian castle of Kunštát.

Key words: Residence, aristocratic family, castle, architectural development, Poděbrady, Litice, Kłodzko, Kunštát

Předkládaná studie se nebude zabývat bezprostředně otázkami dvora, jako určité pospolitosti obklopující a také ovlivňující panovníka, v daném případě Jiřího z Poděbrad. Upozorníme pouze na venkovská sídla příslušníků rodu z Kunštátu a Poděbrad, hlavně na sídla Jiřího z Poděbrad, s kterými byl spjat jeho hospodářský a politický vzestup od příslušníka české vyšší šlechty, ovšem s moravskými kořeny, k nejbohatšímu českému šlechtici a nakonec až k postavení nejvyššímu – ke královskému trůnu. Teprve poté mohl vzniknout skutečný královský dvůr krále Jiřího na Pražském hradě. Jedná se o zásadní rozdíl oproti většině předchůdců i nástupců krále Jiřího pocházejících z královských rodin, kteří již od dětství žili v prostředí královského sídla, byli ve stycích s příslušníky dvora a připravovali se na to, že tento dvůr jednou převezmou, i když třeba provedou některé personální změny. Krátce řečeno na svoji budoucí politickou dráhu se připravovali přímo v královském sídle a v bezprostředním kontaktu s královským dvorem, nikoli ve vazbě na venkovská sídla. Pojednání se ovšem netýká všech hradů a tvrzí, které byly v majetku krále Jiřího, ale dotkne se jen těch sídel, která sehrála roli v politické a hospodářské kariéře Jiřího z Poděbrad a těch, na jejichž výstavbě se král

podílel. Rovněž se nebudeme zabývat problematikou počátků a genealogií rodu označovaného obvykle, ale ne zcela přesně, jako páni z Kunštátu,¹ ale zaměříme se jen na českou větev známou přídomkem z Kunštátu a z Poděbrad a její nejvýznamnější sídla.

Jako první příslušník rodu z Kunštátu přišel do Čech někdy v polovině 14. století Boček I., syn (pravděpodobně nejstarší) Gerharda z Kunštátu a záhy získal přízeň krále Karla IV. Kde v prvním období po příchodu do Čech pobýval, nevíme, prokazatelným faktem je jen to, že se někdy před rokem 1351 oženil s Eliškou, dcerou Hynka z Lichtenburka ze žlebské větve rodu Lichtenburků. Ten od roku 1345 vlastnil původně královské Poděbrady jako ušlechtilé manství. Když Hynek z Lichtenburka někdy na konci roku 1351 zemřel, mělo podle lenního práva poděbradské léno připadnout zpět králi, ale Karel již počátkem roku 1352 postoupil léno Hynkovu zeťovi, což zajisté dokládá velmi přátelský vztah krále k Bočkovi. Důkazem tohoto vztahu je i fakt, že od roku 1353 Boček zastával úřad královského číšníka. Z hlediska studia sídel rodu je důležité, že tehdy Boček poprvé použil přídomku z Poděbrad, i když je držel jen jako manství. V roce 1358 získal Boček Poděbrady dědičně.² Zdá se tedy, že jiný hrad Boček zpočátku v Čechách nevlastnil a Poděbrady, v této době nevelký původně královský hrad s obvodovou zástavbou a okrouhlým bergitem,³ se staly prvním odrazovým můstkem vzestupu této české větve Kunštátů. Hrad sehrál důležitou roli v osobním i politickém životě krále Jiřího. V osobní rovině lze o hradu uvažovat jako o rodišti krále Jiřího, což však není dodnes jednoznačně prokázáno, neboť v roce 1420, kdy se Jiří narodil, není zde doložen pobyt Jiříkova otce Viktorina. Hrad byl navíc v uvedeném roce v majetku Viktorinova bratra Hynka.⁴ Význam Poděbrad v Jiřího politické kariéře vyvrcholil v pohusitské době, v době landfrýdů, kdy se tento šlechtic jako majitel hradu tehdy náležejícího do Boleslavského kraje, stal hejtmanem Boleslavského

¹ Tyto problémy zevrubně řeší Miroslav PLAČEK – Peter FUTÁK, *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*, Praha 2006.

² M. PLAČEK – P. FUTÁK, *Páni z Kunštátu*, s. 333–335, 572–573.

³ K tomu srov. Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999, s. 435–438.

⁴ K tomu srov. nejnověji Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA, *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008, s. 60–61.

landfrýdu a odtud pak vedla jeho kariéra do čela spojených východočeských landfrýdů a dále ke správcovství země.⁵ V této době, která byla závažným stupněm na Jiřího cestě ke královské moci, pobýval Jiří právě na svém poděbradském hradě, kde se pravděpodobně vytvářel také první zárodek budoucího královského dvora.

Litice

Poděbradské panství se nacházelo v úrodném Polabí, ve starém sídelním území a jistě bylo pro majitele výnosné. Boček se však nespokojil jen s tímto panstvím, ale zřejmě chtěl proniknout i do nově kolonizovaných oblastí, kde vznikala velká panství. Prvním krokem v tomto směru byl zisk litického panství v oblasti pod Orlickými horami. O cestě Bočka k zisku panství nemáme tak podrobné znalosti jako o zisku Poděbrad. V roce 1365 Jan (Ješek) Pykna z Lichtenburka se svým synovcem, rovněž Janem z Lichtenburka, prodali litické panství, k němuž tehdy náležel hrad Litice, polovina městečka (*oppidum*) Žamberka, vsi Kunvald, Kameničná, Helvíkovice, Záchlumí a poloviny vsí Sopotnice a Brnné, Jindřichovi III. z Lipé, nejvyššímu maršálkovi království.⁶ V roce 1371 jako patron kostela v Sopotnici vystupuje Boček z Kunštátu a Poděbrad,⁷ to znamená, že tehdy byl již pánem litického panství, jak panství získal, však nevíme. V době zisku nebylo litické panství nijak rozsáhlé, ale ani hrad zřejmě nepředstavoval význačnější stavbu – jednalo se asi o bergfritový hrad založený někdy na konci 13. století při kolonizaci kraje na Divoké Orlici pány z Potštejna.⁸ Zisk tohoto panství byl pravděpodobně záměrný jako východisko budování další rodové državy – tentokrát ve východ-

⁵ Ke kariéře Jiřího z Poděbrad vycházející z vlastnictví Poděbrad srov. Zdeněk BERAN, *Boleslavský landfrýd 1440–1453. Krajský landfrýdní spolek v pohusitských Čechách*, České Budějovice 2011.

⁶ K tomu srov. *Archivum Coronae regni Bohemiae editio diplomatum phototypica – Archiv České koruny – edice faksimilií IV/4* (1364 – 1368), Lenka Matušíková – Daša Šmerdová (ed.), Praha 1987, č. 948.

⁷ *Liber secundus confirmationum ab anno 1369 usque ad a. 1373*, František Antonín Tingl (ed.), Pragae 1868, s. 92.

⁸ František MUSIL, *Otázky kolem počátků hradu Potštejna neboli může být rok 2009 rokem 750. Výročí první písemné zprávy o Potštejně*, in: *Orlické hory a Podorlicko* 15, 2008, s. 211–213.

ních Čechách. Boček příliš dlouho litické panství neužíval, neboť zemřel již v roce 1393. Rozšiřovat panství začal zřejmě až Boček II., který například připojil část Chocně. Skutečně významným ekonomickým centrem se hrad stal až po roce 1454, když Jiří z Poděbrad odkoupil od Viléma Krušiny z Lichtenburka obrovské panství původně patřící Půtovi III. z Častolovic a potom Vilémovu otci Hynkovi Krušinovi a správu jeho východočeské části umístil na Litice (jak bude ukázáno dále, patřilo k dědictví po Hynkovi Krušinovi i Kladsko a slezské knížectví Minsterberk, které ovšem spojeny s Liticemi nebyly).⁹ V roce 1495, kdy syn Jiřího Jindřich starší Minsterberský prodával toto panství Vilémovi II. z Pernštejna, patřilo k němu 6 měst a městeček, 100 vsí a 3 pusté hrady.¹⁰ Bylo to jedno z největších českých panství.

Ekonomickému významu odpovídala i podoba litického hradu po přestavbě v době vlády Jiřího z Poděbrad, kterému hrad vedle ekonomického významu sloužil i k občasnému venkovskému pobytu. Impulzem k přestavbě hradu byl pravděpodobně vpád slezského vojska do východních Čech v roce 1421, který ukázal nutnost hrad zabezpečit. S úpravami započal Jiříkův otec Viktorin, který se v této době na hradě často zdržoval. Přestavba měla zřejmě dvě fáze.

Předpokládáme, že první byla fáze militární, zaměřená na zesílení opevnění hradu. Snad tehdy vznikl systém dvou hradebních pásů kolem hradu a nová vstupní brána, která však byla v dnešní podobě (jak dokládá její sochařská výzdoba a nápisová deska) dokončena králem Jiřím až na sklonku jeho vlády v roce 1468. Brána, na jejímž situování v hradbě se projevil snad již vliv architektury barbakánů, měla soudě dle výzdoby zřejmě nejen fortifikační, ale i reprezentační význam, i když v současnosti sochařské zpracování výzdoby brány není považováno za vrchol tehdejšího pozdně gotického sochařského umění. Brána byla umístěna v mohutné, hranolové věži otevřené směrem do hradu. V pravé části vstupního průčelí nad postranní brankou pro pěší je umístěna deska se čtyřmi erby – v horní polovině jsou umístěny erby Čech a Moravy, v dolní erb Lužice a rodový erb krále. V této erbovní výzdobě není zastoupeno Slezsko, snad to odráželo tehdejší napjatý vztah

⁹ K této transakci srov. *Lehns und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter II*, Colmar Grünhagen – Herman Markgraf (ed.), Leipzig 1883, č. 32, s 150–152.

¹⁰ AČ V, František Palacký (ed.), Praha 1862, s. 550–552.

mezi panovníkem a touto zemí. Pod erby se nachází deska s nápisem o stavbě věže za krále Jiřího a letopočtem 1468, který dokládá poměrně pozdní vznik stavby. Na levé straně vstupu nad hlavní branou jsou umístěny tři desky s reliéfy mužských postav. Názory, co tyto postavy představují a vyjadřují, se různí. Určitá shoda panuje v interpretaci prostřední sedící postavy s nápisovou stuhou, která je považována za obraz krále Jiřího z Poděbrad. Nejvýše umístěný reliéf postavy s kladívkem má snad symbolizovat stavitele brány. Proti tomu je namítáno, že stavitel těžko může být umístěn výše než panovník. Musíme tedy brát výzdobu brány zčásti jako zatím nerozluštěnou.¹¹ Na úrovni hypotézy je možno předpokládat, že v roce 1468, kdy začal válečný konflikt s uherským králem Matyášem a hradu tak mohlo znovu hrozit nebezpečí, byla stavba brány, z hlediska obrany zajisté nesmírně důležitá stavba, urychleně dokončena i za cenu nižší úrovně sochařské výzdoby.

Významnou součástí stavebních prací byla výstavba vlastní obytné části hradu na vrcholu hradního návrší, které zcela ustoupil původní Půtický hrad. Dvoupatrová dispozice, kde hranolová hradní věž není již samostatnou stavbou, ale je srostlá s palácem a dokonce je v ní umístěna i gotická kaple, nachází v kastelologické literatuře zcela protichůdná hodnocení. Oliva Pechová ve své monografii *Litic* hodnotí stavbu jako vysoce moderní, která zvláště oním srústem věže s palácem představuje již přechod k renesančním sídlům.¹² Dobroslava Menclová považuje hrad bez vší pochybnosti za dílo Jiřího z Poděbrad, ale přiznává, že stavitel byl ještě výrazně závislý na architektuře a zvláště architektonických detailech doby

¹¹ Rozborem sochařské výzdoby litické hradní brány patřící k význačnějším projevům venkovského pozdně gotického sochařství se zabývala např. Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady II*, Praha 1972, s. 283–285. Ta sice zdůrazňuje honosnost vstupního průčelí věže, ale jeho vlastní sochařské ztvárnění, zvláště pokud jde o mužské reliéfy, považuje za ne příliš úspěšné a předpokládá, že autorem byl průměrný kameník asi ze středočeského městského prostředí. Jako dílo velmi nízké umělecké úrovně hodnotí výzdobu brány Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 340–341. Nejnověji tuto výzdobu jako „nejistý, zhrublý sochařský projev“, který odpovídal poklesu úrovně výtvarného umění v utrakvistickém prostředí, hodnotí litickou bránu východočeskí historici umění František NESEJT – Vladimír HRUBÝ, *Pozdní gotika ve východních Čechách*, in: *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, František Musil – Ondřej Felcman (ed.), Praha 2009, s. 673.

¹² Oliva PECHOVÁ, *Litice. Státní hrad a památky v okolí*, Praha 1959, s. 3–4.

Václava IV.¹³ Tomáš Durdík mluví o překonané archaické dispozici a domnívá se, že stavba pochází ještě z konce 14. století a není tedy dílem Jiřího z Poděbrad, který podle jeho názoru převzal již naprosto nemoderní překonanou stavbu.¹⁴

To, že hrad Litice považoval Jiří z Poděbrad za významný a zřejmě i bezpečný objekt, dokládá fakt, že kromě správy rozsáhlých východočeských statků sem byl umístěn i rodový archiv, i když přesnou dobu jeho umístění na Liticích neznáme. O hradu jako sídle rodového archivu se dozvídáme až po smrti krále Jiřího v roce 1472, kdy se 9. března sešli všichni čtyři synové krále na Poděbradech, aby si rozdělili rodový majetek. Tehdy se také dohodli, že nejdůležitější listiny vztahující se k celému rodu zůstanou v jejich společném vlastnictví, dále budou uloženy na hradě Liticích v truhle se čtyřmi zámky, ke kterým každý bude mít jeden klíč, takže truhlu budou odmykat společně.¹⁵ Archiv zůstal na Liticích až do prodeje panství v roce 1495 Vilémovi z Pernštejna.¹⁶ Tímto prodejem také poděbradská éra na tomto hradě skončila. Současně ve stejném roce skončila i vláda synů krále Jiřího v Poděbradech, když v roce 1495 po složitých jednáních postoupil Jindřich starší výměnou za slezská knížectví Volov a Olešnici Poděbrady králi Vladislavovi II.¹⁷

Kladsko

Dalším oblíbeným venkovským sídlem Jiřího z Poděbrad a to již z doby, kdy byl ve vrcholné politice jako zemský správce a pak král, se stal hrad v Kladsku. Příchod Jiřího do Kladska souvisel s již zmíněným převzetím rozsáhlých majetků Hynka Krušiny z Lichtenburka v roce 1454, s nimiž souvisela i zástavní práva ke Kladsku a ke slezskému knížectví Minsterberskému (centrum tohoto původně piastovského údělného vévodství Minsterberk se dnes nazývá v polštině Żębice)

¹³ D. MENCLOVÁ, *České hrady* II, s. 280–283.

¹⁴ T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 339–341.

¹⁵ AČ I, František Palacký (ed.), Praha 1844, č. 4, s. 305.

¹⁶ K tomu srov. pozn. č. 10.

¹⁷ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého* 12. Čáslavsko, Praha 1936², s. 10.

a výkon funkce kladského hejtmána.¹⁸ To přivedlo Jiřího z Poděbrad, zatím jako zemského správce, i k řešení problémů v tehdejší Kladsku, které bylo jedním z českých krajů, lišícím se od ostatních jen existencí manského zřízení. Když pak Jiří byl v roce 1458 zvolen českým králem, rozhodl se vyřešit složitou situaci tím, že tomuto území v roce 1459 z titulu českého krále udělil statut hrabství. Současně tím řešil i otázku zajištění význačnějšího postavení pro své syny Viktorina, Jindřicha staršího a Jindřicha mladšího zvaného též Hynek, když přestal uvažovat o možnosti založení vlastní dynastie. Císař Fridrich III. udělil Jiřího synům v letech 1459 a 1462 titul hrabat kladských a současně též vévodů minsterberských. Zmíněné události přivedly Jiřího z Poděbrad do Kladska a k pobytům na kladském hradě.¹⁹

Na kladském hradě se Jiří z Poděbrad rád zdržoval zvláště v šedesátých letech 15. století, kdy se obyvatelé nejen města Kladska, ale celého hrabství v době bojů s Vratislaví a některými slezskými knížaty stavěli i přes náboženské rozdíly plně za něho a kde po roce 1472 jeho syn Jindřich starší, první skutečný kladský hrabě, vybudoval svůj dvůr. Blíže popsat vzhled hradu však takřka není možné, neboť tento v době Jiřího velmi výstavný hrad zcela zmizel a jeho místo zaujala v průběhu 17. a 18. století kladská barokní pevnost.

Podobu hradu známe jen z popisu prvního kladského historiografa Georgia Aeluria (vlastním jménem Georg Katschker) v jeho díle *Glaciographia* z roku 1625.²⁰ Hrad či zámek (objevují se oba názvy), který zaujímal dnešní pevnostní návrší (Gora Forteczna) se dělil na horní a dolní. Dolní stávající přímo nad městem býval sídlem úřadů a v době, kdy ho popisoval Aelurius (po vojenských událostech třicetileté války a obléhání v roce 1622) sloužil hlavně jako vojenská zásobárna (sýpky, sklady mouky). Horní zámek stávající v nejvýše položené části pevnostního

¹⁸ K tomu srov. pozn. č. 9.

¹⁹ Podrobně k těmto událostem a vůbec k zformování Hrabství kladského, jejichž rozbor přesahuje rámec této studie, srov. Ondřej FELCMAN – Ryszard GŁADKIEWICZ, *Kladsko. Dějiny regionu*, Hradec Králové – Wrocław – Praha – Kłodzko 2012, s. 107–125.

²⁰ Georgius AELURIUS, *Glaciographia oder Glaetzische Chronica*, Leipzig 1625, s. 80–129. Tento popis, dnešnímu čtenáři značně vzdálený, se pokusil s pomocí pozdějšího plánu přiblížit dnešnímu stavu Franz ALBERT, *Die Topographie des Glatzer Schlosses*, Glatzer Heimatblätter 12, 1927, č. 1, s. 1–10. Z těchto podkladů vychází dále provedený popis kladského sídla Jiřího z Poděbrad

návrší byla zděná zřejmě dvoupatrová budova, která obsahovala řadu místností. K nim patřily rozsáhlé ve skále tesané sklepy, dále řada sálů a komnat. Ze sálů vynikal tzv. zemský sál (zřejmě místo jednání kladského manského soudu) a zřejmě v druhém patře tzv. zelený sál, který byl největším prostorem v zámku a v kterém se podle názoru Franze Alberta v době vévodů a hrabat (tedy za Poděbradů) odehrávaly všechny dvorské slavnosti. Název zelený byl dán tím, že po výmalbě v roce 1494 převládala v sále zelená barva. Sál byl dále ozdoben nástěnnými malbami a byla zde uložena řada starožitností. Tyto místnosti včetně obou významných sálů byly zničeny při obléhání v letech 1621–1622. K zámku patřily dvě věže a studna. I přes poměrně podrobný popis chybějí údaje, co vybudovali či přestavěli Poděbradové. Jediný konkrétní údaj o výmalbě zeleného sálu v roce 1494 dokládá, že k ní došlo za Jindřicha staršího.

Pobyt příslušníků rodu z Poděbrad na kladském hradě skončil v roce 1501, kdy synové hraběte Jindřicha staršího a vnukové krále Jiřího z Poděbrad Karel, Albrecht a Jiří prodali kladské hrabství pro dluhy Oldřichovi z Hardegga.²¹ I když jim titul kladských hrabat zůstal i nadále, na hrad se již nevrátili.

Jen pro úplnost poznamenávám, že jmenovaná hrabata ani jejich potomci se již do Čech a na Moravu na delší dobu nevrátili a plně se politicky angažovali ve Slezsku. Po opuštění Kladska se stal sídlem vnuků krále Jiřího zámek v Minsterberku (Žėbice) dnes zcela zaniklý (v jeho místech stojí evangelický kostel) a zmíněným hrabětem a minsterberským vévodou Karlem I. vybudovaný raně renesanční zámek v hlavním centru Minsterberska Frankenštejně (Żąbkowice Śląskie), jehož zříceniny dosud stojí na okraji historického jádra města. Nakonec Karel I. a jeho potomci zakotvili v Olešnici, kde vybudovali rozsáhlý renesanční zámek, který zůstal jejich hlavním sídlem až do vymření rodu v roce 1647, a kde také skončil rodinný archiv Poděbradů.

Kunštát

Na závěr se ještě zmíním o vztahu krále Jiřího k původnímu rodovému sídlu. Jiří zůstával věrný svému rodovému původu a často v různých písemnostech užívá pří-

²¹ *Lehns und Besitzurkunden Schlesiens*, č. 35, s. 190–193.

domku nejen podle Poděbrad, ale i podle Kunštátu. Kunštát však nebyl již jeho bezprostředním majetkem. V souvislosti s různými majetkovými transakcemi mezi jednotlivými větvemi Kunštátů ho získali příslušníci líšnické větve rodu z Kunštátu. Příslušník této větve Heralta II. z Kunštátu, který býval též poručníkem Jiřího z Poděbrad v době jeho nezletilosti, vystupoval bojovně proti moravskému markraběti Albrechtovi Habsburskému. Albrecht se svými stoupenci v roce 1436 dobyl líšnický hrad a dobýval zřejmě i Kunštát. O jeho dobytí však nejsou prokazatelné zprávy. Neustále se opakující útoky Heralta II. na Albrechtovy stoupence, k nimž patřilo i město Brno, vedly nakonec v roce 1444 k jeho popravě v Brně. Podle jeho stoupenců, do jejichž čela se postavil právě Jiří z Poděbrad, šlo o úkladnou vraždu, neboť k jednání v Brně byl vybaven glejtem města Brna zajišťujícím jeho bezpečnost a porušení takové záruky bylo považováno za těžký zločin. Jiří z Poděbrad se ujal poručnictví a správy majetků sirotek po Heraltovi II. – dcery Kateřiny a syna Jana Heralta, aby zajistil jejich bezpečnost před Heraltovými nepřáteli. Jiří z Poděbrad v převzetí tohoto úkolu viděl povinnost, odvděčit se Heraltovi II. za podobnou službu, kterou kdysi Heralta II. poskytl jemu samotnému.²²

Snad se někdy v této době Jiří z Poděbrad vzhledem k složité a neklidné situaci na Moravě rozhodl lépe zajistit kunštátský hrad výstavbou nového mohutného předhradí (Dolního hradu) na severní straně hradu, které mělo nahradit původní předhradí chráněné zřejmě jen dřevohlinitou hradbou. Jiřímu je však zřejmě možno přičíst jen výstavbu mohutné štítové zdi na starším valu severně od hradního jádra zakončené hranolovou věží s břitovým výběžkem v severovýchodním nároží, která tvoří jihovýchodní nároží nově vybudovaného předhradí.²³ Spojování této část zesílení obrany kunštátského hradu právě s Jiřím z Poděbrad je odvozováno z názvu zmíněné věže Poděbradka, který snad naznačuje stavební činnost krále Jiřího na tomto hradě. Dobudování celého areálu nového předhradí, který je z větší části již renesanční, zřejmě souvisí až s vládou bratranců zmíněného Jana Heralta a Procka (syn staršího bratra Heralta II. Bočka), kteří převzali panství po skončení poručnické vlády a zřejmě i dalších držitelů hradu v 1. polovině 16. sto-

²² M. PLAČEK – P. FUTÁK, *Páni z Kunštátu*, s. 255–258.

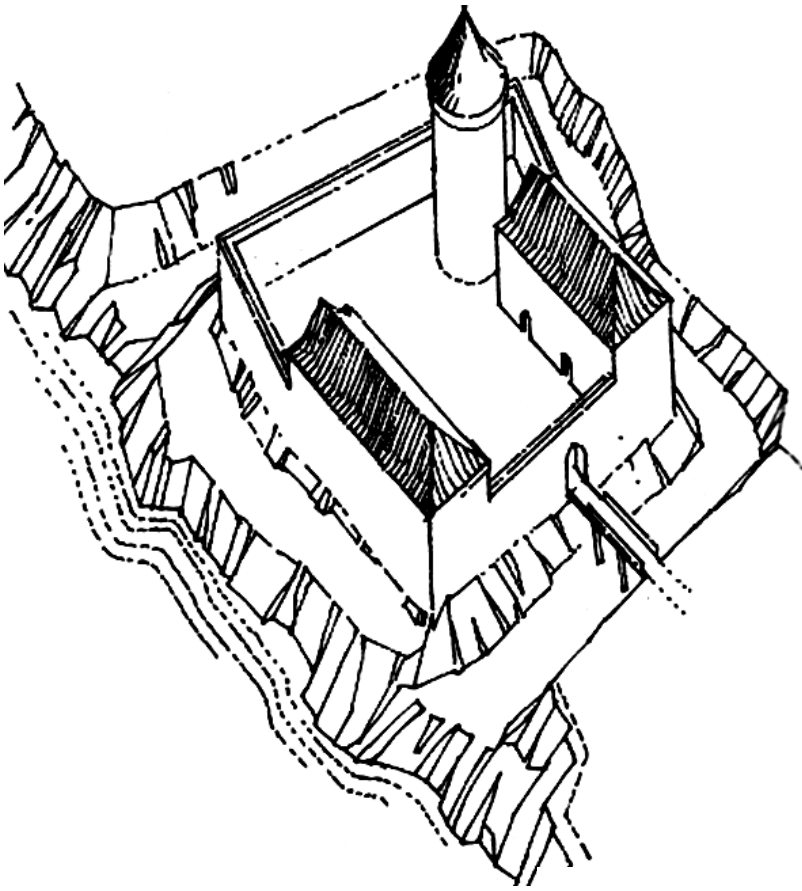
²³ Miroslav PLAČEK, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, s. 325–326.

letí. Je otázkou, zda plány Jiřího z Poděbrad na zesílení obrany Kunštátu, k nimž však nemáme kromě zmíněného názvu věže žádné pramenné doklady, souvisely jen se snahou zajistit majetky dědiců Heralta II., nebo při nich hrála roli myšlenka na původní rodový hrad a snaha o jeho povznesení. Na rozdíl od výše charakterizovaných venkovských sídel, Kunštát nikdy nebyl význačným sídlem příslušníků poděbradské větve rodu z Kunštátu, ale byl vždy určitým symbolem všech větví bohatě rozvětveného rodu.

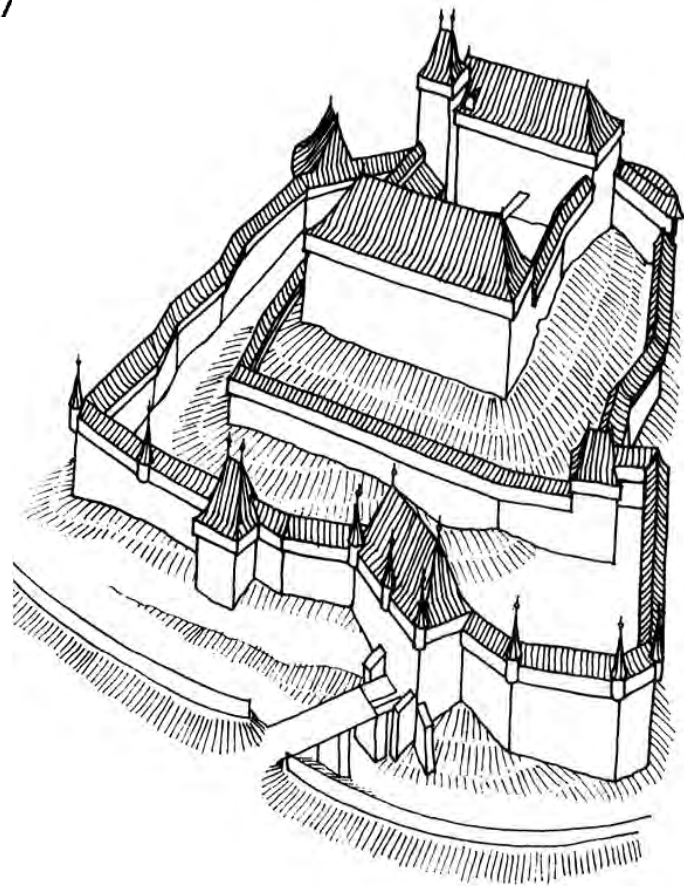
Tak jak od přelomu 15. a 16. století přecházela význačná sídla Poděbradů do rukou jiných šlechtických rodů, tak i v roce 1520 končí éra různých větví rodu používajících přídomku z Kunštátu na rodovém hradě, když Ludvík Zajímač z Kunštátu postoupil Kunštát Vilémovi z Pernštejna. Pak se rychle vystřídalo několik majitelů, až v roce 1529 získal panství Jan Černčický z Kácova,²⁴ za kterého snad byla dokončena výstavba severního renesančního předhradí.

Příslušníci různých větví rodu z Kunštátu v průběhu dějin vlastnili značný počet hradů a zámků nejen na Moravě, ale i v Čechách. Tato studie nechtěla být výčtem těchto objektů, ale upozorněním jen na ta místa, do jejichž historie výrazněji zasáhl příslušník poděbradské větve rodu – král Jiří a s kterými byla spjata jeho politická činnost.

²⁴ Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 1938, s. 322.

Hmotová rekonstrukce poděbradského hradu v 15. století. (Autor Miroslav Plaček, reprodukce Zdeněk BERAN, *Boleslavský landfrýd 1440–1453*, České Budějovice 2011, s. 102.)

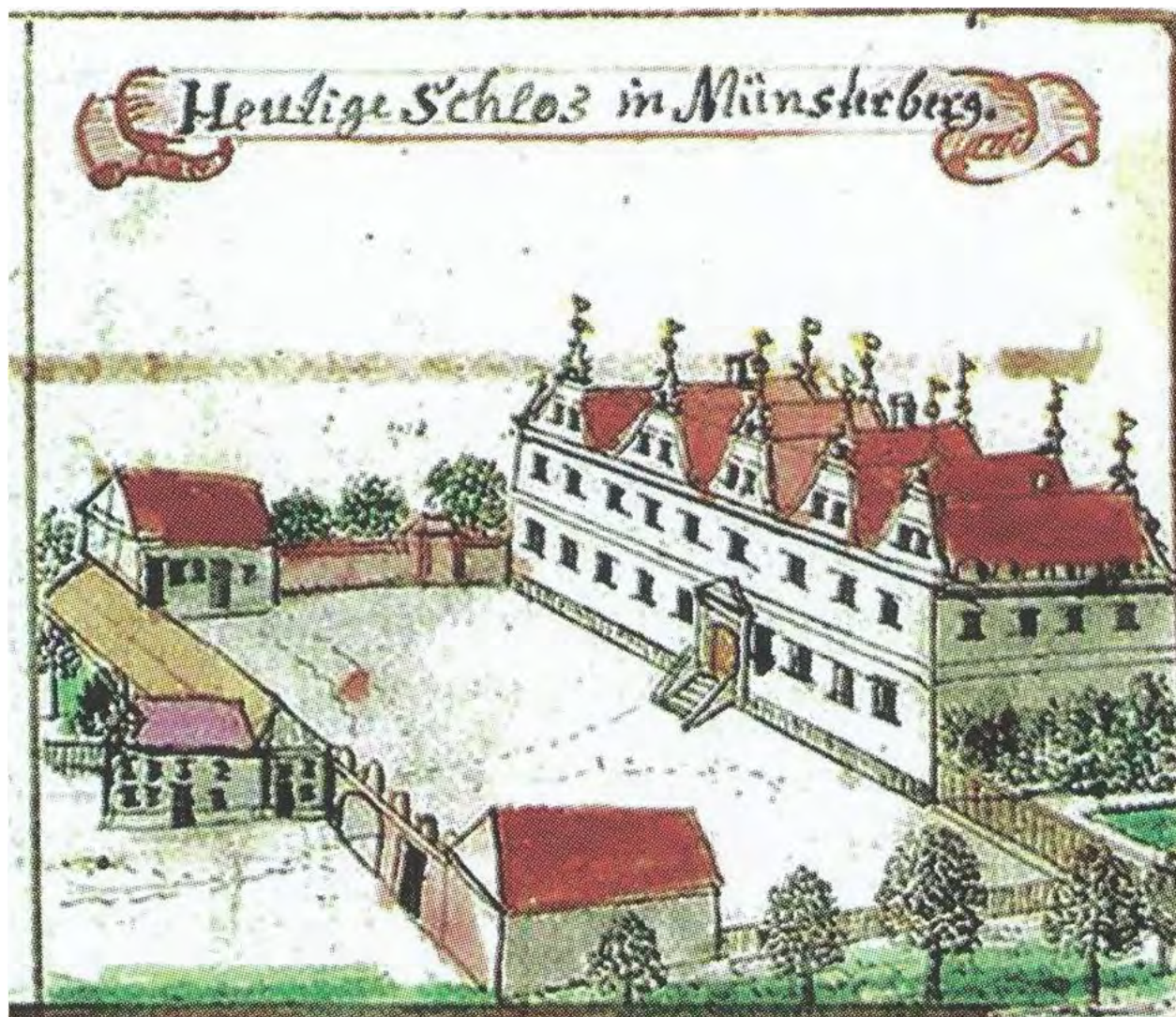
Litice nad Orlicí: hmotová rekonstrukce podoby hradu v 15. století. (Autor Tomáš Durdík, reprodukce Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999, s. 341.)

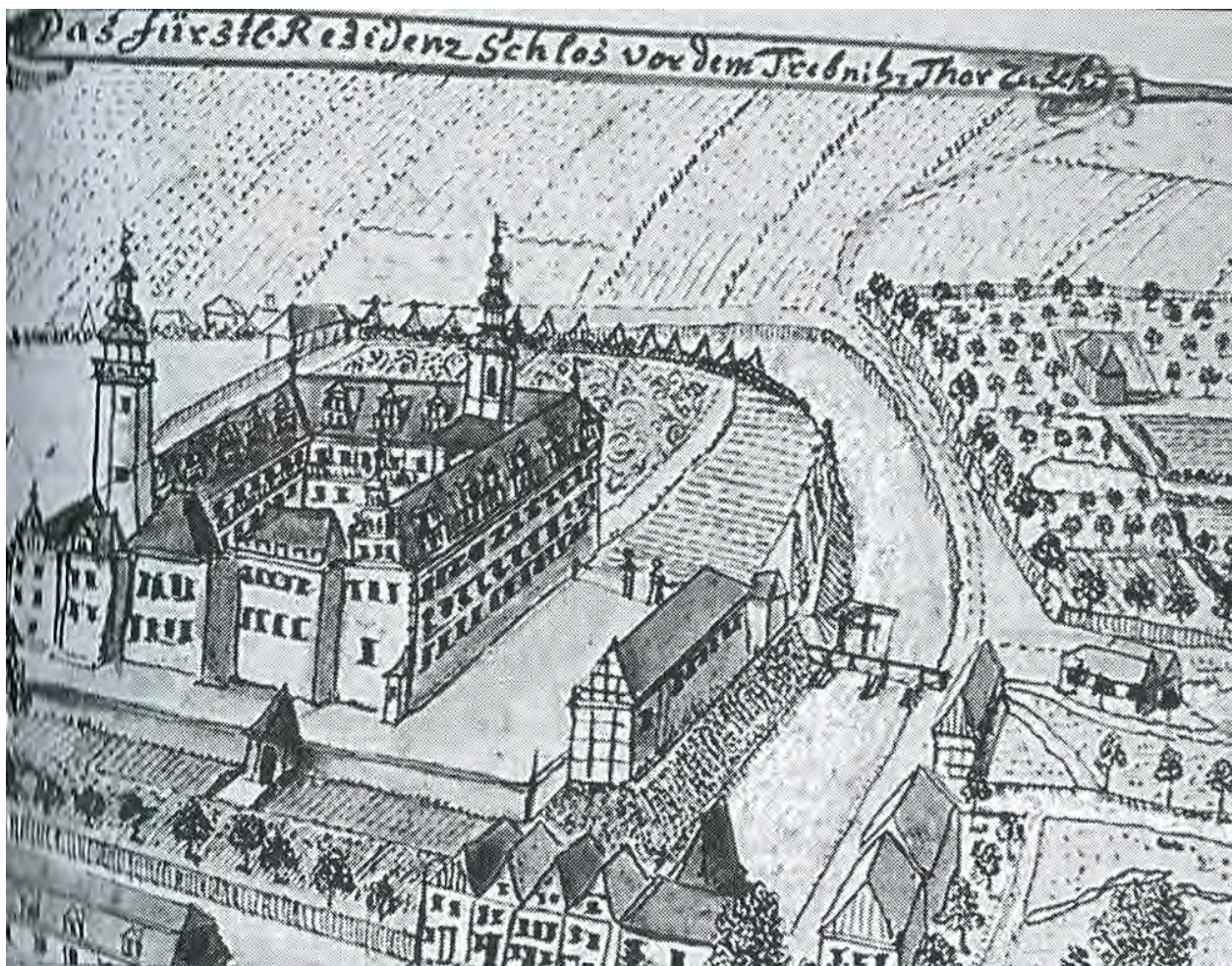
Brána hradu Litice (foto autor).

Kladsko kolem roku 1500. (Podle Martin ZEILER, *Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae, das ist Beschreibung und eigentliche Abbildung der vornehmsten und bekandtisten Stätte und Plätze in dem Königreich Böhmeim und einverleibten Ländern Mähren und Schlesien*, Franckfurth 1650.)

Zaniklá rezidence potomků Jiřího z Poděbrad v Münsterberku (dnes Ziębice). Na jejím místě dnes stojí evangelický kostel. (Reprodukce *Ziębice-miasto św. Jerzego, Dzieje i kultura dawnej stolicy książęcej*, Wrocław 2010, obraz. přílohy, č. VII. Rukopis Fridrich B. Werner, *Topographia seu Compendium Silesiae II* uložen v Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, oddíl rukopisů, sign IV F 113b ,fol 2.)

Olešnice byla slezským sídlem Poděbradů nejdéle. Zde se nacházel i rodový archiv původně uložený na Liticích (dnes je jeho torzo uloženo v Archiwum państwowe ve Wrocławiu). Olešnická rezidence Poděbradů v 17. století (podle Martin ZEILER, *Topographia Bohemiae*).

Rural residences of the Poděbrady family

The study deals with the most significant Bohemian residences of the members of the family of Kunštát, with whom their economic and political rise is linked, culminating in the acquisition of a royal title. The first Bohemian castle of this family was Poděbrady, which was acquired by the first member of the family active in Bohemia Boček I of Kunštát sometime before 1351 by marriage to Eliška of Lichtenburk and after whom the members of the family began to use the further predicate of Poděbrady. The power of the family soon relied on the extensive property, which the family gradually attained in East Bohemia, whose centre was Castle Litice, which Boček I acquired before 1371. The architectural development of this castle is the subject of variously often conflicting opinions. The importance of this castle is proved by the fact that the family archive of the lords of Kunštát and Poděbrady was located here. In connection with the pledge profit of the feudal region of Kłodzko and the Silesian Duchy of Münsterberg (today Żębice in Poland) by George of Poděbrady, in 1454 the favourite residence of George and his sons became the castle in Kłodzko which is completely non-existent today, on the site of which a Baroque fortress stands today. It is necessary to realize here that Kłodzko was then still an integral part of Bohemia. George of Poděbrady enjoyed staying at Castle Kłodzko even at the time he was already king. His offspring using the title Count of Kłodzko stayed at this castle until 1501, when they gave Kłodzko to the counts of Hardegg. Later as the dukes of Münsterberg, they had residences in Münsterberg and Frankenštejn (today Żąbkowice Śląskie in Poland). George of Poděbrady had a certain relationship also to the Moravian original familial residence of Kunštát. He probably shared there in the reinforcement of its defences with the construction of the so-called Lower Castle, whose main defensive tower is called Poděbradka, but we do not have more detailed data on the share of George of Poděbrady in the construction of the defence of this castle.

II

DISKUSE NÁZORY A INSPIRACE

NĚKOLIK POZNÁMEK KE KARTOTÉCE AUGUSTA SEDLÁČKA

Jaroslav BOUBÍN

Some notes on the card file of August Sedláček: The study discusses the card file, which is part of the written estate of the important Czech historian August Sedláček (1843–1926) and is a unique and extraordinarily extensive file of more than 400,000 index cards. The study deals with the question of the ratio of the card file to the printed work of A. Sedláček and reminds of the advantages of its digitization.

Key words: August Sedláček, Jan Gebauer, written estate, card files

Bývá-li práce historika a její význam pro poznání minulosti obvykle hodnocena na základě jeho publikovaných prací, případně i s přihlédnutím k jeho učitelskému působení a osobnímu vlivu na jeho žáky, setkáváme se u Augusta Sedláčka (1843–1926)¹ se zřetelně odlišnou situací. Právě u něj obzvlášť výrazně přistupuje ke zmíněným dvěma položkám, které zdaleka nevyčerpávají celou šíři jeho vědeckého přínosu, ještě položka třetí, již je jeho písemná pozůstalost.² Četné Sedláčkovy

¹ Základním titulem k Augustu Sedláčkovi stále zůstává sborník s články Josefa Blümmla, Miroslava Truce, Ivana Hlaváčka, Rostislava Nového, Vladimíra Růžka, Tomáše Durdíka, Zdeňka Boháče, Ondřeje Koláře, Františka Hoffmanna, Václava Podaného a Tomáše Krejčíka, jež z větší části mapují Sedláčkův přínos v oblasti pomocných věd historických: *August Sedláček a pomocné vědy historické. Sborník prací k stopadesátému výročí narození Augusta Sedláčka*, uspořádala Božena Kopiczková, Mladá Vožice 1995. Z prací posledních let je třeba zmínit alespoň jednu stať: Robert ŠIMŮNEK, *August Sedláček a historická geografie. Historické mapy Orlicka a Zvíkovska z roku 1893*, HG 39, 2013, s. 85–112. Pro poznání Sedláčkova života má samozřejmě největší význam jeho autobiografie, napsaná nedlouho před smrtí: August SEDLÁČEK, *Paměti z mého života*, Praha 1924 (níže budu citovat podle tohoto vydání). Nové vydání: August SEDLÁČEK, *Paměti z mého života*. Tereza SEDLÁČKOVÁ, *Osobní paměti*, Jitka Zedníková – Marcela Smetanová (ed.), Praha 1997, s. 7–180. Posledně zmíněná publikace obsahuje též vzpomínky druhé Sedláčkovy manželky (s. 181–219), které vyšly i samostatně: *Vzpomínky Terezy Sedláčkové*, Ondřej Kolář (ed.), Písek 1996.

² Základní informaci o této pozůstalosti podala nedlouho po Sedláčkově smrti a po jejím předání Československému státnímu ústavu historickému v Praze Anna VAVROUŠKOVÁ,

publikace, ale zejména jeho životní dílo *Hrady, zámky a tvrze království Českého* v 15 velikých svazcích, Josefem V. Šimákem dokonce stavěné na roveň s *Dějiny národu českého* Františka Palackého, si vyžádaly zcela enormní přípravné práce, jejichž plné vědecké vytěžení zdaleka nebylo v silách jednotlivce a jichž lze i díky Sedláčkovu důmyslnému systému využívat i nadále – tedy ještě i téměř sto let po jeho smrti.

Více než 400 000 kartotéčních lístků, které tato pozůstalost obsahuje, představuje unikátní soubor, který si svůj vědecký význam zachovává nejen díky značné pečlivosti a kritičnosti, s níž ho jeho autor postupně sestavoval, ale i díky tomu, že reflektuje pramennou základnu, jež byla dostupná v druhé polovině 19. století a jež se z pochopitelných důvodů nekryje zcela se základnou dnešní. Výjimečnost této pozůstalosti přitom vynikne zejména v okamžiku, jakmile ji začneme porovnávat s písemnými pozůstalostmi jiných českých historiků, případně i dalších odborníků v oblasti humanitních věd. Přesto mezi nimi nestojí zcela ojedinele. Svým významem, rozsahem a hojností svého využívání po smrti svého autora jí může konkurovat a v některých z těchto aspektů ji možná i předčit především pozůstalost jen o několik let staršího Sedláčkova vrstevníka, předního českého filologa a bohemisty Jana Gebauera (1838–1907).³

Sedláčkova pozůstalost a její význam pro bádání rodopisné, Časopis Rodopisné společnosti Československé v Praze 1, 1929, s. 17–28. Dále k ní srov. například František HOFFMANN, *Úvaha o písemné pozůstalosti Augusta Sedláčka a pracovní dokumentaci historika*, in: August Sedláček, s. 113–120, a ze širšího hlediska (i v dílčím porovnání s pozůstalostmi jiných významných českých historiků) Václav PODANÝ, *Úvaha o osobních fondech historiků a jejich pracovní dokumentaci*, in: August Sedláček, s. 121–125.

³ O něm viz zvláště Theodor SYLLABA, *Jan Gebauer*, Praha 1986; Marie GEBAUEROVÁ, *Rodinné vzpomínky na Jana Gebauera I–III*, Kladno 1926–1932. Ke Gebauerově literární pozůstalosti stručně Josef SCHIESZL, *Co je s vědeckou pozůstalostí Gebauerovou?*, Naše řeč 38, 1955, s. 104–109. Sedláček, který sám jevil filologické ambice (ostatně zprvu váhal, zda má na univerzitě studovat filologii, či historii, srov. A. SEDLÁČEK, *Paměti*, s. 53), což kromě jiných pramenů dosvědčují i vzpomínky jeho žáků z tábořského gymnázia (srov. Emanuel CHALUPNÝ, *Vzpomínky na Augusta Sedláčka*, Josef Blüml (ed.), Mladá Vožice 1999), zmínil Gebauera sice jen na jediném místě svých *Pamětí*, zato však s vysokým uznáním a zjevnou sympatií, a to konkrétně v souvislosti se sporem o RKZ: „Nejvíce mě zlobilo posměšné psaní o „normální gramatice Gebauerově“, protože ten, kdo to psal, neměl ponětí o tom, co spravedlivý a pravdy milovný Gebauer propracoval a strávil, nežli došel toho úsudku, který projevoval“ (A. SEDLÁČEK, *Paměti*, s. 108).

Součástí Gebauerovy pozůstalosti byla mimo jiné i obsáhlá kartotéka sestavovaná pro potřeby *Staročeského slovníku*, jednoho z největších vědeckých projektů svého autora. K jeho přípravě se Gebauer podle vlastních slov odhodlával s obavami a téměř s nechutí, protože ho odváděl od jiných tehdejších úkolů, na něž kladl větší důraz, zejména od jeho *Historické mluvnice jazyka českého*.⁴ Obě kartotéky – Sedláčkova i Gebauerova – se však lišily i způsobem svého budování, neboť třebaže oba autoři byli nuceni převážně pracovat s dosud nevydaným materiálem, pouze Sedláčkova nebyla realizovatelná jinak než jako výsledek nesčetných cest svého autora po mnoha archivech a lokalitách, k nimž byl jihočeský historik našťástí disponován velmi dobrou zdravotní kondicí, těmito cestami možná ještě posilovanou. Obě kartotéky byly postupně vytvářeny po dlouhá desetiletí a vlastně paralelně. Jestliže Sedláčkova kartotéka vznikala zhruba od roku 1864 a práce na ní byly tedy zahájeny téměř dvacet let před vyjitím prvního svazku *Hradů*,⁵ Gebauer započal s excerpcí pro svou kartotéku v polovině sedmdesátých let, přičemž první sešity *Slovníku* začaly vycházet až v roce 1900. I tyto údaje tak mohou pomoci ozřejmit, o jak mimořádně pracné, dlouho vznikající a rozsahem obrovské dílo se v obou případech jednalo. Není proto nijak překvapující, že takovéto dílo nedokázal žádný z obou autorů zvládnout zcela sám a že si na nutné excerpování pramenů oba najímali (samozřejmě za úplatu) i různé pomocníky.

Sedláčkova kartotéka díky své mimořádné rozsáhlosti poskytovala velkému jihočeskému historikovi relativně spolehlivou faktografickou základnu pro vytváření jeho významných a někdy i dodnes nepřekonaných historických prací. Ostatně relativní stálá spolehlivost těchto prací je jistě logickým důsledkem onoho mimořádného soustředění a cílevědomosti, s níž se jejich autor věnoval budování své kartotéky tak, aby v ní soustředil co největší množství relevantních dat. I jeho neúspěšný vědecký konkurent velkoryse přiznával, že „*prof. Sedláček snesl a ovládá tak bohatý historicko-topografický, jakož i genealogický materiál, jako žádný ze současníků*“.⁶ Podobně chápali a oceňovali jeho dílo i další odborníci a čtenáři. Často citovaný povzdech Josefa Pekaře nad Sedláčkovým dílem „*historická data, data, jen*

⁴ Jan GEBAUER, *Slovník staročeský I*, Praha 1970, s. III.

⁵ Ten vyšel v roce 1882, ovšem první sešit byl publikován již v prosinci 1880.

⁶ Bedřich BERNAU, *Sedláčkovy „Hrady, zámky a tvrze české“*, ČČH 1, 1895, s. 309.

data“,⁷ pronesený uprostřed nekrologu plného mnoha uznalých slov a obdivu k zemřelému historikovi,⁸ nás samozřejmě může vybídnout k úvaze, zda by tyto práce i sama kartotéka vůbec vznikly v tak imponujícím rozsahu, kdyby si Sedláčkova enormní píle a pracovitost nemohla podat ruce s jeho vírou a přesvědčením o potřebě shromáždění co nejúplnějšího množství oněch dat.⁹

Ačkoli nad Sedláčkovou kartotékou oceňujeme zejména jeho úsilí o co nejúplnější faktografii, nezakládá pochopitelně tento rys Sedláčkovy tvorby sám o sobě její význam v dějinách české historiografie. Jestliže i literární historikové dokážou ocenit monumentalitu Sedláčkových *Hradů* a vyzdvihnout jejich „širokou všestrannost, živý zájem o opravdové vzkríšení minulého bytu národního a epickou důraznost a jasnost,“¹⁰ pak nemenšího uznání se Sedláčkovu dílu pravidelně dostává od samotných historiků, s obdivem dodnes hledících především k neuvěřitelnému patnáctisvazkovému monumentu. Ten je, tentokrát dle význačných znalců vývoje české historiografie, „jedním z posledních důkazů toho, co ve vědě může vytvořit neúporná práce jednotlivce, a tak i posledním protějškem velkých vědeckých děl národního obrození. Společné s nimi mělo Sedláčkovu dílo i východisko, totiž romantické

⁷ Josef PEKAŘ, *Za Augustem Sedláčkem* (Nar. 28. srpna 1843, zemř. 14. ledna 1926), ČČH 32, 1926, s. 1.

⁸ Nalezneme zde ostatně i neméně známý výrok o Sedláčkovi, který „samojedinný vybudoval díla, jejichž programový rozsah by mohl zaměstnati celé vědecké ústavy na dvě generace“ (IBIDEM).

⁹ Pokud jde o kartotéku Gebauerovu, jež byla připomenuta výše, ta mnohem více akcentovala výběrovost shromažďovaných údajů, než jak to činila a z logických důvodů i musela činit kartotéka Sedláčkova. Tato skutečnost však byla především zcela zákonitým důsledkem jejího zcela odlišného zaměření a účelu. Svůj postup při budování kartotéky vylíčil Gebauer ve svém listu Václavu Vladivoji Tomkovi z 29. září 1885: „*Pracuji způsobem následujícím. 1. Nejprve vypisují z památek staročeských, co stáří, významem nebo formou je důležité a ve Slovník pojato býti má; ježto pak pramenů staročeských vydáno jest věrně jen několik málo, musil jsem a musím čerpati a vypisovati skoro všecko z rukopisů samých. 2. Po té následuje práce druhá: výpisy z pramenů jednotlivých učiněné vnáším do slovníku lístkového, spolu se žádoucím kusem kontextu a zevrubným udáním pramene. 3. Teprv až tento slovník lístkový bude hotov, bude mi lze přistoupiti ku práci třetí, ku spisování slovníku pro tisk*“ (J. GEBAUER, *Slovník staročeský I*, s. III–IV).

¹⁰ Arne NOVÁK, *Stručné dějiny literatury české*, Rudolf Havel – Antonín Grund (ed.), Olomouc 1946, s. 326. Viz rovněž, s jinými formulacemi, Arne NOVÁK – Jan V. NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarší doby až po naše dny*, Praha 1995, s. 634–635.

*vzplanutí pro zemi a konkrétní památky její minulosti, jimiž byly hrady.*¹¹ Pokusy vysvětlit mimořádnost Sedláčkova tvůrčího činu se přitom nevyhýbaly ani poukazům na údajně regionálně podmíněné povahové rysy jeho autora.¹²

Významným pramenem k poznání Sedláčkovy vědecké práce a rovněž geneze jeho kartotéky jsou i jeho *Paměti z mého života*. Sedláček v nich zmiňuje a někdy i podrobněji líčí studium písemných památek v mnoha archivech nejrozličnějších typů (zemských, městských, klášterních, farních, šlechtických atd.) a lokalitách, jejichž podstatnou část zde pro dokreslení takřka neuvěřitelné šíře jeho záběru uvádím v abecedním pořadí:¹³ Bechyně,¹⁴ Benešov,¹⁵ Bezručice,¹⁶ Blatná,¹⁷ Brandýs (u Chocně),¹⁸ Brno,¹⁹ Březnice,²⁰ Budyně nad Ohří,²¹ Černý Kostelec,²² Česká Kamenice,²³ Český Krumlov,²⁴ Dobruška,²⁵ Domažlice,²⁶ Dubá,²⁷ dnes již zaniklé

¹¹ František KUTNAR (– Jaroslav MAREK), *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví II*, Praha 1977, s. 45. Tito autoři na *Hradech* oceňovali rovněž „nesmírné množství přesných a detailních poznatků, vytěžených v naprosté většině z původních pramenů“, takže „*Hrady a zámky se pro toto bohatství a spolehlivost snesených faktů staly nepostradatelnou základnou všeho bádání orientovaného místopisně. Doba je vítala jako epochální dílo pro českou historickou topografii, genealogii a heraldiku, v přítomnosti se pak ukazuje, že obsahují neocenitelné podklady pro studium sociálních a politických dějin feudální třídy*“ (IBIDEM).

¹² Dokonce i přední český sociolog ve své úvaze o Sedláčkovi kladl důraz na „*Sedláčkovy rysy, shodující se s povahou jiných význačných osobností jihočeských, zvláště jeho samotářskou, do úkolu zvoleného hluboce oddané zahloubanou pracovitost i neúprosnou kritičnost. To byl pravý jihočeský písmák nejvyššího řádu i pravý potomek přísných Táborů i Chelčického! A také rub jeho pozitivních předností, jeho svěhlavost až podivínství, je znak pro mnohé Jihočechy příznačný*“ (E. CHALUPNÝ, *Vzpomínky*, s. 22).

¹³ Přihlížím přitom k současnému označení, takže například místo Sedláčkova Ronšperku uvádím Poběžovice, místo Otice Votice apod.

¹⁴ A. SEDLÁČEK, *Paměti*, s. 77, 189–190.

¹⁵ IBIDEM, s. 77.

¹⁶ IBIDEM.

¹⁷ IBIDEM, s. 77, 139.

¹⁸ IBIDEM, s. 121.

¹⁹ IBIDEM, s. 142.

²⁰ IBIDEM, s. 77, 190.

²¹ IBIDEM, s. 77.

²² IBIDEM, s. 77, 142.

²³ IBIDEM, s. 77.

Ervěnice,²⁸ Havlíčkův Brod,²⁹ Horažďovice,³⁰ Horšovský Týn,³¹ Hořovice,³² Humpolec,³³ Cheb,³⁴ Chlumeck nad Cidlinou,³⁵ Chrudim,³⁶ Chřibská,³⁷ Jablonec nad Nisou,³⁸ Jičín,³⁹ Jindřichův Hradec,⁴⁰ Jistebnice,⁴¹ Kadaň,⁴² Kaplice,⁴³ Kašperské Hory,⁴⁴ Klatovy,⁴⁵ Kolín,⁴⁶ Kopidlno,⁴⁷ Kostelec nad Orlicí,⁴⁸ Kraslice,⁴⁹ Kroměříž,⁵⁰ Kutná Hora,⁵¹ Kynšperk,⁵² Ledec nad Sázavou,⁵³ Libáň,⁵⁴ Litomyšl,⁵⁵

²⁴ IBIDEM, s. 77, 142.

²⁵ IBIDEM, s. 77.

²⁶ IBIDEM.

²⁷ IBIDEM.

²⁸ IBIDEM.

²⁹ IBIDEM, s. 77, 137.

³⁰ IBIDEM, s. 77.

³¹ IBIDEM, s. 77.

³² IBIDEM, s. 137.

³³ IBIDEM, s. 77.

³⁴ IBIDEM.

³⁵ IBIDEM, s. 81, 139.

³⁶ IBIDEM, s. 77.

³⁷ IBIDEM.

³⁸ IBIDEM.

³⁹ IBIDEM.

⁴⁰ IBIDEM, s. 77, 83.

⁴¹ IBIDEM, s. 77.

⁴² IBIDEM.

⁴³ IBIDEM, s. 77, 142.

⁴⁴ IBIDEM, s. 77.

⁴⁵ IBIDEM.

⁴⁶ IBIDEM.

⁴⁷ IBIDEM.

⁴⁸ IBIDEM.

⁴⁹ IBIDEM.

⁵⁰ IBIDEM, s. 84.

⁵¹ IBIDEM, s. 77, 139.

⁵² IBIDEM, s. 77, 78.

Lnáře,⁵⁶ Locket,⁵⁷ Louny,⁵⁸ Manětín,⁵⁹ Mělník,⁶⁰ Milevsko,⁶¹ Miličín,⁶² Mirovice,⁶³ Mladá Boleslav,⁶⁴ Mnichovo Hradiště,⁶⁵ Náchod,⁶⁶ Nejdek,⁶⁷ Nepomuk,⁶⁸ Nová Říše,⁶⁹ Nové Hrady,⁷⁰ Nový Knín,⁷¹ Olomouc,⁷² Orlík,⁷³ Osek,⁷⁴ Pacov,⁷⁵ Pelhřimov,⁷⁶ Písek,⁷⁷ Plánice,⁷⁸ Plzeň,⁷⁹ Poběžovice,⁸⁰ Praha,⁸¹ Přimda,⁸² Rakov-

⁵³ IBIDEM, s. 77, 81.

⁵⁴ IBIDEM, s. 77.

⁵⁵ IBIDEM, s. 77.

⁵⁶ IBIDEM, s. 190.

⁵⁷ IBIDEM, s. 77, 94.

⁵⁸ IBIDEM, s. 77.

⁵⁹ IBIDEM.

⁶⁰ IBIDEM.

⁶¹ IBIDEM.

⁶² IBIDEM.

⁶³ IBIDEM.

⁶⁴ IBIDEM.

⁶⁵ IBIDEM.

⁶⁶ IBIDEM, s. 81.

⁶⁷ IBIDEM, s. 77.

⁶⁸ IBIDEM.

⁶⁹ IBIDEM, s. 142.

⁷⁰ IBIDEM, s. 77, 81, 103.

⁷¹ IBIDEM, s. 77.

⁷² IBIDEM, s. 84.

⁷³ IBIDEM, s. 81.

⁷⁴ IBIDEM, s. 83.

⁷⁵ IBIDEM, s. 77.

⁷⁶ IBIDEM, s. 77, 121, 135.

⁷⁷ IBIDEM, s. 77, 93, 190–209.

⁷⁸ IBIDEM, s. 77.

⁷⁹ IBIDEM.

⁸⁰ IBIDEM.

⁸¹ IBIDEM, s. 74–78, 82, 83, 85–87, 94–98, 103.

⁸² IBIDEM, s. 77.

ník,⁸³ Rokycany,⁸⁴ Roudnice nad Labem,⁸⁵ Rychnov nad Kněžnou,⁸⁶ Smečno,⁸⁷ Sobotka,⁸⁸ Stárkov,⁸⁹ Strakonice,⁹⁰ Stráž,⁹¹ Stříbro,⁹² Sušice,⁹³ Tábor,⁹⁴ Teplá,⁹⁵ Teplice,⁹⁶ Trhové Sviny,⁹⁷ Třebenice,⁹⁸ Třeboň,⁹⁹ Turnov,¹⁰⁰ Týn nad Vltavou,¹⁰¹ Ústí nad Orlicí,¹⁰² Velhartice,¹⁰³ Vimperk,¹⁰⁴ Vlašim,¹⁰⁵ Vodňany,¹⁰⁶ Volyně,¹⁰⁷ Votice,¹⁰⁸ Vrchlabí,¹⁰⁹ Všeruby,¹¹⁰ Vysoké Mýto,¹¹¹ Vyšší Brod,¹¹² Zbiroh,¹¹³

⁸³ IBIDEM.

⁸⁴ IBIDEM, s. 77, 137, 209–212.

⁸⁵ IBIDEM, s. 81, 138.

⁸⁶ IBIDEM, s. 77.

⁸⁷ IBIDEM, s. 81, 137.

⁸⁸ IBIDEM, s. 141.

⁸⁹ IBIDEM, s. 77.

⁹⁰ IBIDEM.

⁹¹ IBIDEM.

⁹² IBIDEM.

⁹³ IBIDEM.

⁹⁴ IBIDEM, s. 77, 81, 102–104, 200–201.

⁹⁵ IBIDEM, s. 83.

⁹⁶ IBIDEM, s. 77.

⁹⁷ IBIDEM, s. 77, 103.

⁹⁸ IBIDEM, s. 77.

⁹⁹ IBIDEM, s. 78–81, 103, 189.

¹⁰⁰ IBIDEM, s. 77.

¹⁰¹ IBIDEM.

¹⁰² IBIDEM.

¹⁰³ IBIDEM.

¹⁰⁴ IBIDEM.

¹⁰⁵ IBIDEM.

¹⁰⁶ IBIDEM.

¹⁰⁷ IBIDEM.

¹⁰⁸ IBIDEM.

¹⁰⁹ IBIDEM.

¹¹⁰ IBIDEM, s. 139.

¹¹¹ IBIDEM, s. 77.

¹¹² IBIDEM, s. 82.

Znojmo,¹¹⁴ Žatec¹¹⁵ a Želiv.¹¹⁶ Tento výčet samozřejmě není zdaleka úplný; ve svých *Pamětech* ostatně Sedláček s hrдостí například připomínal, že třeba z městských archivů ho nepustili pouze do archivu ve Falknově a v Děčíně.¹¹⁷ Nadto navštěvoval i archivy v zahraničí, konkrétně jmenuje Berlín,¹¹⁸ Drážďany,¹¹⁹ Mnichov (kde studoval mimo jiné i norimberské archiválie),¹²⁰ Schleiz,¹²¹ Vídeň,¹²² Vratislav,¹²³ vzdálený Královec (tedy dnešní Kaliningrad)¹²⁴ i proslulé blízké kláštery Geras,¹²⁵ Schlägl¹²⁶ a Zwettl.¹²⁷

Podchycení podrobnějších údajů o archivech, kde Sedláček pracoval, které jsou zde uvedeny, není pro posouzení vědecké hodnoty Sedláčkovy kartotéky tak nepodstatné, jak by se možná mohlo zdát. Některé zmínky v Sedláčkových *Pamětech* svědčí o tom, že zpracovával a do své kartotéky zabudovával údaje čerpané z určitých archivů ještě v době, kdy dotyčnou oblast již předtím v rámci svých *Hradů* opublikoval. Ve svých *Pamětech* například líčí relativně podrobně svou cestu po jižních Čechách ze srpna a září 1881,¹²⁸ podniknutou podle vlastních slov

¹¹³ IBIDEM, s. 81, 137.

¹¹⁴ IBIDEM, s. 142.

¹¹⁵ IBIDEM, s. 77.

¹¹⁶ IBIDEM, s. 82, 83.

¹¹⁷ IBIDEM, s. 77.

¹¹⁸ IBIDEM, s. 88.

¹¹⁹ IBIDEM, s. 87, 142.

¹²⁰ IBIDEM, s. 88, 89.

¹²¹ IBIDEM, s. 92.

¹²² IBIDEM, s. 86.

¹²³ IBIDEM, s. 84, 89, 90.

¹²⁴ IBIDEM, s. 90, 91.

¹²⁵ IBIDEM, s. 84.

¹²⁶ IBIDEM.

¹²⁷ IBIDEM, s. 83, 84.

¹²⁸ IBIDEM, s. 135–136. Jistou představu o Sedláčkových cestách a jeho itineráři podávají i Sedláčkovy sešity uložené v jeho pozůstalosti a představující důležitý doplněk jeho kartotéky. Jejich soupis publikovala A. VAVROUŠKOVÁ, *Sedláčkova pozůstalost*, s. 22–28. Srov. rovněž František MUSIL – Jiří ÚLOVEC, *August Sedláček*, in: Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1984, s. 13–18.

především z toho důvodu, že chystal k vydání 3. svazek svých *Hradů*, nazvaný *Budějovsko*, který nakonec vyšel v roce 1884. V čele tohoto svazku stojí Český Krumlov, ovšem v krumlovském archivu Sedláček pracoval ještě minimálně v roce 1887.¹²⁹ Stejný svazek obsahuje například Třeboň, přičemž Sedláček ve zdejšímu archivu studoval samozřejmě častěji, minimálně v letech 1876–1899.¹³⁰ Zejména poslední z uvedených archivů může přitom sloužit jako ukázkový doklad známé skutečnosti, že fondy jednotlivých archivů v sobě často neskrývají pouze údaje vztahující se k oblasti, v níž se příslušný archiv nachází. Sedláčkova kartotéka tak ve své výsledné podobě obsahuje rozsáhlejší excerpta, než byla ta, na jejichž základě vznikaly jednotlivé svazky *Hradů*, případně i jiné práce, a i proto je v ní kumulováno podstatně více informací, než jaké se skrývají zejména v Sedláčkově životním díle.

Právě sebekritické vědomí o neúplnosti shromážděných podkladů pro konečnou textaci svých *Hradů, zámků a tvrzí* ještě i po mnohaletém intenzivním budování nezbytné kartotéky přimělo Sedláčka řadit zejména první svazky svého monumentálního díla zcela prakticky tak, aby jimi mohl co nejlépe reflektovat dosavadní možnosti i omezení svého výzkumu. Proto těžko může překvapit, že první svazek *Hradů* je věnován Chrudimsku. V jeho čele stojí pojednání o Litomyšli, prvním místě Sedláčkova učitelského působení po dokončení studia na pražské filozofické fakultě (1867–1869). Druhý svazek nese název *Hradecko*; pochopitelně v něm nalezneme i Rychnov nad Kněžnou, tedy druhou lokalitu, v níž se mladý Sedláček uplatnil jako gymnaziální pedagog (1869–1875). Svého zaměstnání v obou svých východočeských působištích využil ambiciózní historik k tak důkladnému poznání obou oblastí a k seznámení se s jejich historií, že později mohl příslušnými svazky úspěšně zahájit vydávání svého epochálního díla. Osobně ho však více přitahovaly rodné jižní Čechy, do nichž se chtěl opět vrátit.¹³¹ Vážný pokus o ná-

¹²⁹ A. SEDLÁČEK, *Paměti*, s. 142.

¹³⁰ IBIDEM, s. 78–81, 103.

¹³¹ K opuštění rychnovského gymnázia však Sedláčka vedly i zcela praktické úvahy, související rovněž s přípravou jeho životního díla, jež zmiňuje ve svých *Pamětech*: „*Rychnovské gymnasium bylo obecné. Já sice jsem se domohl zde skutečného ustanovení, ale abych byl zabezpečen pro stáří a také protože jsem byl na kraji Čech a měl jsem všude do Čech daleko, žádal jsem za jiné místo. V květnu r. 1875 jmenován jsem byl profesorem v Táboře. ... Pobyt v Táboře byl velmi důležitý pro*

vrat podnikl hned v roce 1868, kdy si zažádal o místo na biskupském gymnáziu v Českých Budějovicích.¹³² Uspěl však teprve o sedm let později, kdy se stal gymnaziálním profesorem v Táboře (1875–1899). Ale i zde *Hrady* takřka kopírují Sedláčkovu životní dráhu – třetí svazek nese název *Budějovsko*, zatímco čtvrtý *Vysočina Táborská*. Teprve v dalších svazcích (tj. v těch, které vyšly v druhé polovině osmdesátých let a později) se tato úzká vazba Sedláčkova životního díla k jeho životnímu příběhu začala uvolňovat.

Jak již bylo uvedeno výše, Sedláčkova kartotéka obsahuje mnohem více genealogických a topografických údajů, než kolik jich lze nalézt v *Hradech*, které jsou obdivované i pro svoje mimořádné faktografické bohatství. Navíc probíhající digitalizace a počítačové zpracování zmíněné kartotéky umožňuje rychlé vyhledávání příslušných údajů. Zvolme si třeba jako příklad Lva z Rožmitálu, osobu do dnes relativně proslulou zejména díky své významné účasti na proslulém poselstvu „z Čech až na konec světa“ z let 1465–1467. Ve svém pojednání o hradu Blatné (jenž byl Lvovým hradem sídelním a kde je logicky kumulována základní Sedláčkova informace o tomto českém šlechtici), obsaženém v 11. svazku *Hradů*, věnoval Sedláček Lvovi pouhých několik řádků, nepočítaje v to ovšem téměř stejně tak dlouhý výklad o zmíněném poselstvu.¹³³ Příčinou této lakoničnosti není samozřejmě skutečnost, že by snad Sedláček byl přesvědčen o nevýznamnosti předního českého magnáta a švagra krále Jiřího. Jeho kartotéka ostatně obsahuje zhruba 40 lístků věnovaných Lvovi, a to i přesto, že v nich není vůbec reflektováno například ono poselstvo. Problém tkví zjevně v tom, že tento autor rozesel své zmínky o Lvovi v několika svazcích svých *Hradů*, které však teprve vytvářená databáze umožňuje spojit.

literární práce, protože jsem byl na světové linii, brzo jsem dojel do Prahy a odtud jsem měl volnou cestu po Čechách“ (A. SEDLÁČEK, Paměti, s. 60).

¹³² O svém pokusu z roku 1868 získat místo na českobudějovickém gymnáziu se sice Sedláček ve svých *Pamětech* vůbec nezmiňuje, dozvídáme se však o něm z jeho korespondence s Karlou Rajskou. Srov. *Profesora Augusta Sedláčka listy důvěrné*, Vladimír Kolda (ed.), Mladá Vožice 1998, s. 19. Viz též Ondřej KOLÁŘ, *Tři ženy Augusta Sedláčka*, in: *Vzpomínky Terezy Sedláčkové*, s. 8.

¹³³ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*, s. 182.

Vedle toho zůstává závažnou skutečností, že Sedláček svých shromážděných faktů samozřejmě využíval výběrově. Příkladem zde může být třeba otec zmíněného Lva, Jan z Rožmitálu, jehož život a působení v druhé polovině druhého decennia a ve dvacátých letech 15. století shrnul Sedláček do jediné věty: „*Jan, zbožný pán, s bratrem svým Zdeňkem spečetil stížný list ke sboru Kostnickému, potom však držel věrně se stranou katolickou až do r. 1427, kdež se v pamětech naposled vyskytuje.*“¹³⁴ Ač jde o větu vcelku výstižnou, teprve nahlédnutí do Sedláčkovy kartotéky nám podává detailnější obraz Janových osudů v této době.

Probíhající digitalizace Sedláčkovy kartotéky je navíc zřejmě jediným možným způsobem, jak tento cenný pramen zachránit pro budoucnost, aniž by bylo nutno radikálně omezit jeho další využívání. Nikdy již například nezjistíme, kolik přesně kartiček Sedláčkova sbírka na sklonku jeho života obsahovala, neboť později tento soubor postupně procházel redukcemi, na které se přišlo buď teprve se značným časovým odstupem, anebo nebyly a leckdy zřejmě ani nebudou zjištěny nikdy. Kartičky jsou sice uloženy v zásuvkách pořízených již samotným Sedláčkem, ale samozřejmě nelze určit, jak byly v té které zásuvce nahuštěny v době, kdy kartotéka existovala ve své nejúplnější podobě, tedy ještě před pozdějšími ztrátami. Příkladem takové ztráty může být například takřka kompletní zmizení kartotéky týkající se jednoho z nejpřednějších a v pramenech nejhojněji dokladovaných českých magnátů 15. století, Zdeňka Konopištského ze Šternberka. O jejím původním rozsahu si dnes můžeme udělat jen velmi hrubou představu, protože dotyčný „nenechavec“, který je za její ztrátu zodpovědný, se patrně v časové tísní přehmátl a v kartotéce ponechal posledních devět lístků týkajících se Zdeňka. Ty však pokrývají pouze necelých 16 měsíců ze závěru Zdeňkova života (1475–1476). Uvážíme-li, že tento magnát byl zhruba po tři desetiletí jednou z nejpřednějších a nejvýraznějších postav české politiky i české společnosti, jistě se nezmýlíme, když odhadneme původní počet Sedláčkových kartiček věnovaných Zdeňkovi řádově na trojciferný. V této souvislosti však vyvstávají do popředí zase další přednosti a výhody prováděné digitalizace a počítačového zpracování Sedláčkovy kartotéky. Díky nim totiž uživatel se zájmem o Zdeňka ze Šternberka již není odkázán jen

¹³⁴ IBIDEM. Rod pánů z Rožmitálu nedávno monograficky zpracovala Simona KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, Praha 2008.

na oněch zbylých devět kartiček, jak tomu bylo dosud, ale existující program ho nyní dokáže nasměrovat i na kartičky další, na nichž je Zdeněk také uveden, byť na nich již nefiguruje jako klíčová postava a pod svým záhlavím.

Z celé řady aspektů je tak probíhající digitalizace a počítačové zpracování Sedláčkovy kartotéky významným počinem, který tento unikátní soubor nejenom zachrání i pro budoucnost, ale který zároveň podstatně znásobí jeho možnou využitelnost v různých oblastech historického poznání.¹³⁵

¹³⁵ Tato studie byla zpracována v rámci projektu NAKI, č. DF 12P010VV019 „Vývoj digitálních technologií ke zpřístupnění prosopografických a topografických kartoték badatelů minulosti se zvláštním zřetelem k fondu Augusta Sedláčka“.

Some notes on the card file of August Sedláček

The important Czech historian August Sedláček (1843–1926), who influenced in a substantial way the development of several historical disciplines in the Czech lands, created not only a number of fundamental publications used to this day but also an exceptionally extensive card file, which is deposited today at the Institute of History of the Czech Academy of Sciences in Prague. It is unique collection, containing more than 400,000 index cards, which was created over several decades and is focused mainly on genealogy and topography. The study considers the status of this card file in the whole of Sedláček's work and also compares it with the card file created at the same time and no less known of the leading Czech philologist and Bohemian studies scholar Jan Gebauer. Of the wide range of aspects, the digitization and computer treatment of Sedláček's card file, which is taking place currently, seems to be a significant act, which not only saves this unique collection also for the future, but which at the same time fundamentally multiplies its possible utility in various areas of historical knowledge.

K VYUŽITELNOSTI SEDLÁČKOVÝCH *HRADŮ* A *ZÁMKŮ* PO 100 LETECH

Ohlédnutí za velkým historickým projektem

Josef Ž E M L I Č K A

On the utility of Castles and Chateaux 100 years later. Looking back at the great historical project: August Sedláček is correctly considered to be the founder of Czech research of medieval castles. His monumental work “Castles, Chateaux and Strongholds” has been the main source of knowledge to this day. The study deals not only with Sedláček’s contribution to the history of Czech castles, but also notices the external literary form of his work. It shows us August Sedláček as a perceptive observer and reliable guide in the description of individual castle localities. Furthermore, also the importance of Sedláček’s card file for today’s generation of researchers and the utility of its digitization is underlined in the article.

Key words: Sedláček, castles, Middle Ages, Sedláček’s estate

Není třeba rozvádět, jak kvapen zastarává nejen technická či přírodovědná literatura, ale také studie z oblasti humanitních věd, nevyjímaje historii a její středověkou výseč. Stačí letmo projít poslední „komplexní“ zhodnocení stavu české medievistiky, ukotvené zhruba k roku 2000, abychom si uvědomili, co vše už je od té krátké doby zrelativizováno, co prošlo sítím polemik a diskusí, nehledě na otázky a problémové okruhy, které se tehdy ještě nerozvinuly či teprve se ujímaly (symbolika, rituály, memoriální záležitosti aj.). I když tím nemá být řečeno, že všechno „nové“ se automaticky stává „lepším“. Tento trend se bude i nadále zrychlovat. Výjimku tvoří (jistěže kvalitní) edice, případně soupisová či podobná díla (katalogy, soupisy knihovních fondů aj.).¹

Těmto proměnám, v nichž se odrážejí i módní vlivy a témata evropské a světové historiografie (často s fázovým opožděním), trvaleji odolává jen nemnoho sepsání.

¹ František ŠMAHEL – Josef Ž E M L I Č K A, *Czech Historiography in the 1990s*, I. Medieval Studies, *Historica. Series Nova* 7–8, 2000–2001, s. 13–55; *Tschechische Mittelalterforschung 1990–2002*, František Šmahel – Robert Novotný – Pavel Soukup (ed.), Praha 2003.

Bezesporu a doslova ilustrativně k nim patří i *Hrady a zámky* Augusta Sedláčka (1843–1926), vytrvale užívané čtyřmi nebo pěti generacemi aktivních historiků i široké veřejnosti. Jen připomeňme, že od vydání prvního svazku prvního vydání uplynulo více než 130 let (Chrudimsko, 1882). Celkem patnáct bytelných svazků, prokládaných nádhernými ilustracemi zvláště Karla Liebschera, se stalo opravdovou stálicí české historie, genealogie, heraldiky, sfragistiky, místopisu, historické topografie i historické geografie. Do nebývalé šíře rozvíjejí obrazy středověkého a zčásti i novověkého vývoje české minulosti, prezentované na „biogramech“ hradů, zámků i tvrzí. Dá se jich napočítat téměř na 3000, samotné výrobně náročné dílo se v devadesátých letech 20. století dočkalo již třetího vydání. I to o něčem svědčí. S dovětkem, že to není veškerý odkaz, který August Sedláček, profesně „jen“ středoškolský profesor (ovšem se zvláštními podmínkami), po sobě zanechal.²

V čem ale tkví nadčasová životnost Sedláčkových *Hradů*, která nemá v českém sousedství obdoby (nevyjímaje Moravu, ta ovšem zase disponuje rozvinutou vlastivědou)? Momentů by se dalo nalézt více, kromě jiného by sem patřila i poprvé takto strukturovaná evidence opevněných či rezidenčních sídel na území Čech. Nicméně hlavní přínos spočívá v gruntovním podchycení a zvládnutí široké pramenné základny, kterou před Sedláčkem k danému tématu nikdo neučinil a která dodnes zůstává nenahraditelným zdrojem vědomostí. I když moderní edice od počátku 20. století pokročily a zvláště český diplomatář atakuje konec třináctého věku, stále se řada důležitých pramenů nedočkala vydání, ba někdy – i díky válečným událostem a nešetrným přesunům jednotlivých archiválií i celých fondů – zůstává navždy ztracena. I dnes víceméně každý, ať větší nebo okrajový příspěvek k sídlům v historických Čechách (není zastoupeno Chebsko) se musí vyrovnávat se Sedláčkovými texty, v první řadě s jeho *Hrady a zámky*. Protože August Sedláček učinil na svoji dobu jedinečnou věc, která se dnes může zdát samozřejmá, ale byl to badatelský krok kupředu. Sestavil „dějiny“ každé z bezmála třítisícovky lo-

² August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, I–XV, 1. vyd. Praha 1882–1927, 2. vyd. Praha 1927–1936, 3. vyd. Praha 1993–1998. Blíže o Sedláčkově díle *August Sedláček a pomocné vědy historické* (Sborník prací z konference ke stopadesátému výročí narození Augusta Sedláčka), Božena Kopičková (ed.), Mladá Vožice 1995, s akcentem na studium hradů František MUSIL – Jiří ÚLOVEC, *August Sedláček*, in: Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1984, s. 5–18.

kalit, podstoupil náročné a mnohdy velmi obtížné a nejednoznačné identifikace a vtiskl jim patinu, která se jistě dá vylepšovat a různě cizelovat, její základní půdorys se však v zásadě příliš nemění. Sedláčkův velký „hradní“ soupis se změnil v korpus pramenných dokladů nejen o každém jednotlivém sídle, ale i o přilehlém panství a šlechtických či jiných majitelích, kteří s ním přišli do styku. V tomto ohledu, tj. v historickém hodnocení a zařazení, nemohly Sedláčkovy *Hrady* ve faktografickém ohledu překonat ani *Hrady, zámky a tvrze*, které v osmdesátých letech minulého století podniklo nakladatelství Svoboda včetně vtažení Moravy a Slezska.³

Samozřejmě to neplatí bezvýhradně, po víc než stoce let nezůstala statická ani historie Sedláčkem vybraných míst. Zůstaňme však ještě u primárních, tj. písemných pramenů. Řada údajů, na něž se v *Hradech* poukazuje, vychází přirozeně z kriticky nevyhovujících edic (klasicky *Regesta* I částečně *Regesta* II, antikvované moderními diplomatáři), které je nezbytné převádět do jejich modernějších pokračovatelů. Někdy bývají i Sedláčkovy citace neúplné a místy úplně chybí. Ne že by autor náležitě odkazy neznal, ale i v té době se zjevně musel přizpůsobovat nakladatelským požadavkům a stlačovat poznámkový aparát do skromnějších měřítek (což obecně platí dodnes). Kdo přitom Sedláčkovy široké aktivity zná, dobře ví, že v *Hradech* mohl jen částečně využít všech podkladů, které se podařilo k historii jednotlivých objektů nashromáždit. K textaci *Hradů* totiž Sedláček přistoupil až ve chvíli, kdy si mohl být relativně jist, že podchytil a vstřebal pokud možno všechny v té chvíli dostupné a pro jeho dílo využitelné prameny. Dostáváme se k pověstným Sešitům, vlastně jádru tak řečené Sedláčkovy pozůstalosti. V nich je skryto pramenné bohatství využité nejen v *Hradech a zámcích*, ale i v dalších Sedláčkových dílech.⁴

³ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. Severní Čechy – VII. Praha a okolí, Praha 1984–1988.

⁴ Uvedme alespoň August SEDLÁČEK, *O starém rozdělení Čech na kraje*, Praha 1921 (= Rozpravy České akademie věd a umění, třída I, 61); IDEM, *Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách*, Praha 1923 (= Rozpravy České akademie věd a umění, třída I, 66), pro pořádek vzpomeňme i studii IDEM, *O starodávném rozdělení Moravy na kraje*, ČMM 15, 1891, s. 18–27, 118–129, 196–207, 298–311.

Sešitů je na půldruhé stovky (kromě dalšího doprovodného materiálu). Právě do nich August Sedláček zapisoval všechna podstatná data, která získával při svých pátráních v archivech prakticky všech druhů nejen v Čechách, ale i v sousedství. Jelikož své výzkumy podnikal Sedláček „na přeskáčku“, prostě jak se právě naskytly okolnosti (sám zpočátku asi netušil, do jakého rozsahu jeho odkaz v tomto ohledu naroste), patří věcné obsahy Sešitů samy o sobě k těžko využitelným zdrojům poznání, vždyť v jednom každém se skrývá snůška velice rozdílných informací, vymámených procházením jednotlivých městských, zemských, profesních, klášterních, farních, šlechtických i jiných fondů. Do spektra Sedláčkových zájmů totiž vstupovaly prameny velmi pestré skladby. Nejen listiny, listy a vůbec diplomatický materiál jako urbáře či finanční písemnosti, ale mnohé další. Vezměme například sešit č. 103. Tady se sešly zápisy knihy gernsdorfské uložené v Budyšíně, dále něco z českých desk zemských i dvorských, výpisky z pozemkových knih Křivoklátu a Rakovnicka, materiály z archivu Národního muzea a z kapitulního archivu v Litoměřicích, z archivu břevnovských benediktinů, z karlštejnského archivu i z archivu pražských maltézáků, výpisky z městského archivu v Třebenicích, Chotěboři, Polné, Příbyslavi, Světlé, Hlinsku, Humpolci, ale také v Drážďanech a z Balbínových Miscellanei. Podobný obrázek, i když většinou méně pestrý, nabízejí také ostatní sešity. Přitom lze pozorovat, jak se August Sedláček do některých míst opakovaně vracel a znovu procházel. Jiné sešity mají rozepsány záznamy z konfirmačních a erekčních knih, případně z dalších zdrojů. Zvláštní cenu mají přirozeně výpisy a registry z pramenů, které se dosud nedočkaly vydání, a právě těch podchytil August Sedláček podstatnou většinu, často i ze zdrojů dnes nedohledatelných, takže se nelze než spokojit s odkazem „Sedláček z archivu“ toho či onoho. Ostatně přesnější signaturu v neuspořádaných archivech obvykle Sedláček často ani uvést nemohl.

Toto bohatství trochu komplikovaně, ale spolehlivě zprostředkovává Sedláčkova lístková Kartotéka, uchovávaná ještě v originálních dřevěných skříních v Historickém ústav Akademie věd ČR v.v.i. Je totiž nezbytné mít stále na paměti, že vše vznikalo „za chodu“ během dlouhých desítek let. Od počátku bylo zapotřebí systému, který by umožňoval snadnou a rychlou orientaci v načerpaných výpisích. Z tohoto pohledu je Kartotéka jakýmsi „kukátkem“ do nitra obětavě načerpaného pramenného materiálu, stává se klíčem, který otevírá další „vyšší partu“.

Kartotéka, rozdělená v část genealogickou a místopisnou, zdaleka přesahuje obzor *Hradů a zámků*, každá položka včetně těch nejmenších vesnic má v místopisné kartotéce své místo s poukazem buď na vydaný pramen (pro starší dobu většinou *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*), anebo prostřednictvím zkratek na sešit, v němž lze citované místo pod uvedeným číslem dohledat. Vlastně již z lístkové kartotéky se potom dá takřka okamžitě rekonstruovat minihistorie každého města, vesnice, sídla. Výjimkou nebývají ani doklady z 18. a 19. století, pokud Sedláček uznal za vhodné je evidovat a zařadit. Ani těch nebývá zrovna málo. Takto pojatou místopisnou kartotéku křížuje genealogická kartotéka, věnovaná – jak sám název praví – jednotlivým rodům, které se v Čechách nějak majetnický projevily. Obě části, byť fyzicky vedené samostatně, tvoří v zásadě jeden celek, nabízející široké pole využití.⁵

Velkým problémem místopisné kartotéky a vůbec celého systému odkazů ovšem zůstává správné přiřazování ke správným místům. August Sedláček ještě neměl k dispozici příručky a lexikony, které by identifikaci ulehčovaly, naopak sám se na podobných dílech teprve podílel. Byl víceméně odkázán na trpělivé srovnávání a porovnávání jednotlivých zápisů, na sledování majetkových poměrů či jiné indicie, v neposlední řadě i na vytříbený instinkt znalce, jehož rukama prošlo nebývalé množství údajů. Jen místních názvů Osek se v Čechách nachází k plné desítce, Obor je na 15, Němčic na 12, ke dvacítce Borků, přes desítku Lažan. Nehledě na dlouhé výčty Újezdů a zejména Lhot, které se stávají a odedávna byly postrachem všech zájemců o místopisné otázky, a to nepočítaje řady zaniklých vesnic, které vyžadují zvláštní přístupy. Aby Sedláček různá místa stejných názvů od sebe odlišil, využil Palackého *Soupisu* z roku 1844 a označoval je podle příslušnosti k panství, třebaže tím veškeré problémy neodstranil. I v rámci jednoho většího dominia mohlo v minulosti působit více vesnic stejných jmen, a nemusely to být vždy jen Lhoty a Újezdy.⁶

⁵ Sedláčkova pozůstalost bývá v tomto ohledu využívána a na její záznamy se dá regulérně odkazovat jako na pramen zejména tam, kde původní zdroj bývá nedostupný.

⁶ A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník království Českého*, Praha 1909; František PALACKÝ, *Popis království Českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajův. Panství, statkův ...*, Praha 1848.

Využití Sedláčkových zápisků se ukázalo mnohem obsažnějším, než by se na první pohled mohlo zdát. Dost málo se ví, že statisícová místopisná slovní zásoba, nabízená lístkovou kartotékou, posloužila filologovi Antonínu Profousovi k sestavení jeho *Místních jmen v Čechách*. I když je dnes do značné míry využívají především historikové, jejich původní záměr byl jazykovědný, totiž zjistit, jakými změnami procházely za staletí tvary místních jmen od svých (pokud do té doby sahala) středověkých počátků až do 20. století, a to u každé konkrétní lokality zvláště. Právě Sedláčkova Kartotéka, která řadí místní jména měst i vesnic za sebou v jejich časové posloupnosti a s odkazem na prameny, se ukázala být k podobným sledováním nadobyčej vhodná. O Sedláčkovu kartotéku se mohl Profous opřít a také jí využil, o čemž svědčí i jeho hojné odkazy právě na Sedláčka.⁷

Vraťme se ještě k Sedláčkovým *Hradům a zámkům*, k nimž se po více než století vracejí generace historiků, genealogů, vlastivědných a místních zájemců a v neposlední řadě kastellologů, jak se dnes v širokém záběru označují všichni, kdož se opevněnými sídly zabývají. I na poli „fyzického“ poznávání středověkých hradů, již mimo obzor písemných pramenů, se August Sedláček mimořádně zasloužil, takže ho právem Tomáš Durdík označil jako „zakladatele české vědecké kastellologie“. Protože, ač ještě ovlivněn idealistickými pohledy na „český středověký hrad“, vykročil dál než všechny dosavadní pokusy o vystižení jeho historických hodnot, dál než praxí vyškolený, ale ještě romantizující a navíc krátce žijící František A. Heber (1815–1849). Sedláček více než kdokoliv předtím nejen systémově studoval písemné doklady o hradech i dalších místech, ale zahájil cosi jako hledání jejich genetických základů. I když jeho ohledávání neskončilo (jak se ostatně ani nedalo očekávat) schématickým nástinem vývoje hradní architektury, poskytují *Hrady a zámky* nepřeborný komparativní materiál k takovému studiu. Plánky a náčrtky zachycené Sedláčkem stále zůstávají častým vodítkem, jak „číst“ minulost každé položky z jeho *Hradů*. Žádná výraznější hradní stavba nepostrádá svůj „plán“ s pečlivým vyznačením hlavních orientačních bodů, což do nedávné doby bylo jediným exaktnějším vodítkem, jak si představit jejich prostorové rozvržení. Až poslední čtyřicetiletí se svými precizními měřičskými technikami přineslo vý-

⁷ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*, I–IV, Praha 1949–1957, pátý svazek jako Dodatky.

razný kvalitativní posun. Zejména v prvních svazcích, kdy autora ještě netlačila můra ukončení díla v určeném časovém horizontu, ukázal August Sedláček ještě další tvář svého talentu, totiž v neopakovatelných zkratkách přiblížit geografický a krajinný profil daného místa. Jejich zabudování do přírodního i historického rámce oprávněně považoval na nedílnou a průběžnou součást svých pojednání.⁸

I tato Sedláčkova zdánlivě odtažitá popsání si po uběhnuvším století (ne-li déle) uchovávají silnou výpovědní hodnotu. Nepopisují pouze sám hrad, zámek a tvrz, ale (pokud to prameny umožňují) i jejich vsazení do okolí. Zdánlivě suchý Sedláček se tu představuje i jako mistr slova, místy i jako poeta, okouzlený českou krajinou i hrady, které jí dodávaly nenahraditelný ráz. Neodbyval ani drobné hrádky a hrádečky. Však je také pilně navštěvoval a jeho postřehy jsou autentické. „*Severně od Nižburka, východně od Zbečna a jižně ode vsi Bělče v zátiší jako v dalekém od světa a při tom krásném položení spatřují se zříceniny hradu Jenčova. Pohodnický potok teče tu lesnatými stráněmi napřed širokým údolím pod Bělčem, potom údolí se úží a potok vine se pod stráněmi a mezi lučinami, že se po dosti dlouhém toku vrací k místu, kde asi byl, obcházeje tam skalisko uměle vytesané, aby bylo velmi strmé. Na tomto skalisku, které vysokými stráněmi zakryto a stromovým zastíněno jest, stával hrádek Jenčov. Nebyl veliký, ale přepevný*“. Dodejme, že zbytky tohoto nejspíše hrádku, jehož původní název se ani neuchoval, se nacházejí v loveckém hvozdu českých knížat a králů na Křivoklátsku.⁹

Poslyšme dále, jak Sedláček popsal cestu k hradu Svojanova, podniknutou z údolí říčky Svitavy. „*Od Březové, stanice státní dráhy, vede úpravná silnice, asi po 2 hodiny zvolna do kopce stoupajíc a mezi lesnatými stráněmi se zatácejíc, až k Vitějovsi; odtud pak opět pozvolna se sklání na čtvrt hodiny cesty dolů až ke Starému Svojanovu, jenž se táhne v dlouhém, strmými stráněmi zúženém údolí. Za ním, což by dostřelil, leží městečko Svojanov v dolině zavřené odevšad vysokými horami, jichž boky z dobré části lesem porostlé příkře se sklánějí do hlubokých a nízkých žlabin. Na jednom z těchto vrchův, na třech stranách velmi příkře se zdvihajícím a pouze na se-*

⁸ Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000; Franz A. HEBER, *Böhmens Burgen, Vestens und Bergschlösser*, I–VII, Prag 1843–1849.

⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII*, s. 82.

verovýchodní straně s vysokou plání skrze úzké sedlo spojeném, položen jest starožitný hrad Svojanov, jenž se kdysi také Fürstenberg (Kněží hora) nazýval¹⁰.

Kdo by chtěl takovou štrapáci ještě dnes pěšmo uskutečnit, přesvědčil by se o věrnosti Sedláčkova popisu zvláště v úseku z Vítějevsí k hradu Svojanovu. I usazení samotného hradu přesně sedí. Snad jen lesů od té doby ubylo, podobně jako okraje vesnic se protáhly novými stavbami, nehledě na přestavby uvnitř jejich areálů.

Při studiu hradů historika nejvíce zajímají doba a okolnosti vzniku. Právě s jejich počátky také bývá spojeno nejvíce otazníků. První známý písemný doklad (pokud je jistý) se stává hlavním orientačním vodítkem a Sedláček byl v tomto ohledu nanejvýš důkladný. Najde se málo hradů a vůbec opevněných sídel, kde by se podařilo doložit údaje ještě starší, než zjistil Sedláček. Zůstaneme-li ještě u Svojanova, říká August Sedláček doslova: *„Za Přemysla Otakara II. počala se krajina zdejší vzdělávati; na místě starých poliček povstalo nové královské město Polička (1265), okolí se zalidňovalo českými i německými osadami, z nichž pro nás nejpatrnější jest veska Svojanov řečená od zakladatele Svojana. Při vesce založil tuším zakladatel Poličky Přemysl II. (ne-li již jeho otec Václav aneb snad Závise z Falkenšteina) hrad na způsob západních národův, jež dle zvyku tehdejšího německým jménem Fürstenberg pojmenoval.“* Když téměř po stovce let hodnotila Dobroslava Menclová počátky Svojanova a hledala jeho budovatele, mohla jen zpřesnit, že *„hrad postavil bezpochyby král Přemysl II. kolem r. 1265, kdy na jeho příkaz založil lokátor Konrád nové královské město Poličku.“* Také už jednou dotčené Hradý, zámky a tvrze sdělují, že svojanovský *„hrad dal postavit Přemysl Otakar II. někdy kolem r. 1265 jako oporu královské moci v nedávno osídlené oblasti pohraničního hvozdu a v souvislosti s rozhodnutí, aby spojovací obchodní cesta mezi Čechami a Moravou vedle přes právě založené královské město Poličku.“* Nejinak shrnul Tomáš Durdík ve své „hradní encyklopedii“. Vidí počátky Svojanova vcelku jednoznačně: *„Hrad založil okolo roku 1265 Přemysl Otakar II. V letech 1287–1290 ho vlastnil Závise z Falkenštejna.“* Z této linie vybočil teprve Karel Severin, naznačující možnost, že s počátky Svojanova mohou souviset aktivity Heřmana z Letovic a Jimrama (snad) z Boskovic, kteří trápili litomyšlské premonstráty. Vznik hradu by tak

¹⁰ A. SEDLÁČEK, *Hradý* I, s. 115.

sahal před rok 1269. Takový výklad je ovšem pouhou hypotézou, která obsahuje různé neznámé.¹¹

I když písemná báze zůstává od Sedláčkových dob zhruba na konstantní úrovni (což neznamená, že by se nemohla rozšiřovat), samotné bádání o hradech, řekněme kastellologie, přináší stále nové a další poznatky, spíše však o jednotlivých hradních stavbách, než pokusy o generalizaci vývojových trendů, které by sahaly za teze Dobroslavy Menclové a Tomáše Durdíka. Do hry totiž vstupuje řada podprahových okolností, jako typ stavebníka (král, šlechta, ale i církevní instituce), jeho reálné „finanční“ možnosti, regionální specifika, vlivy domácího okolí i podněty zpoza hranice. Za poslední desítky let násobně přibylo archeologických odkryvů i stavebně historických rozborů a rešerší, které dalece překračují poznatky, kterými bádání disponovalo ještě v polovině minulého století. Zvláštní kapitolu představují výzkumy zaniklých hradů, řekněme zřícenin. Bývají vděčným zdrojem poznání. Tam, kde přejí okolnosti, se spektrum zájmu rozšířilo o poznávání obléhacích táborů. I jejich relikty patří do kastellologické sféry. Nejpodstatnější je ovšem zásadní věcný obrat. Původně romantizující zájmy (vzpomeňme Máchovy „hrady spatřené“) byly vytlačeny odborným vyhodnocováním. Stranou nezůstávají ani dějiny výtvarného umění, posuzující hradní stavby zase z jiné optiky. Na pomoc přicházejí i přírodní a technické disciplíny. Co se na hradě jedlo, pilo, jak mohly být vybaveny hradní řemeslnické dílny, odkud braly hrady nezbytnou vodu (studny, cisterny). Ptáme se po materiálu, z něhož byl hrad stavěn, případně o jeho dosažitelnosti, studují se stavební techniky, jichž se při stavbách využívalo. Patří sem i takové zdánlivě okrajové „maličkosti“, jako vytápění hradu a kde jeho obyvatelé přebývali v krutých zimních měsících, nehledě na sledování opevňovacích systémů a strategie volby místa budoucí hradní pevnosti. Není na překážku, že všechno nezní v jedné tónině, že řada otázek se stále nachází ve stadiu neukončení a rozpracovanosti, jak ukázala diskuse nad počátky hradu Rýzmburku/Oseka v Krušných horách. Od roku 1989 vychází periodikum *Castellologica bohemica*, o nějž se zasloužil především Tomáš Durdík. I na jeho stránkách se mohou setká-

¹¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady I*, s. 120; Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady I*, Praha 1972, s. 305; *Hrady, zámky a tvrze*, VI. Východní Čechy, s. 479; T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 530–531; Karel SEVERIN, *Kolonizace Hřebečska*, AR 28, 2003, s. 182–183.

vat (a také setkávají) různé názorové přístupy, jednotlivé ročníky jsou pak cenné aktuálními „biogramy“ pojednáváných hradních lokalit. Pravidelně referují o tématu „hrady“ prakticky všechny ročníky *Archaeologia historica*, nehledě na další publikační platformy, kde se již aktivně uplatňují mladší badatelské generace.¹²

Oproti Sedláčkovým časům se mnohé změnilo, poznávání se rozběhlo do mnohem větší šíře. Zřetelně se ukazuje, že hrady, a to zejména velké hrady většinou nevznikaly nárazově, ale jejich hmota přibývala postupně a ve více fázích, podobně jako se to dá pozorovat na výstavbě klášterů a případně kostelů. Nebývala to záležitost krátkodobá, jak si snad představovalo starší bádání, ale rozprostřená v čase. Učebnice, příručky, encyklopedie či studie věnované hradům obvykle stručně sdělují, že ten či onen král nebo šlechtic vystavěl nebo nechal vystavět hrad, méně se však dočteme, co takový podnik obnášel, jak byl organizačně, materiálově (neřku-li finančně) i „energeticky“ náročný. Jinak řečeno, jak velký objem nalámaného kamene takový (jistě konkrétní) hrad spotřeboval, co vše se muselo zajistit. Jak kdysi instruktivně na příkladu dobřichovické románské rotundy učinil Zdeněk Smetánka. Takové otázky v našem repertoáru často chybějí. Kdo fyzicky stavěl třeba Valdek ztracený v brdských lesích? Poddaní z dost vzdáleného okolí jistě mohli přispívat dovozem kamení a řemeslníci dřeva, mohli vykonávat i jednoduché pomocné práce, avšak toto poměrně náročné stavební dílo si žádalo nejen „projekt“, ale také cosi na způsob průběžného „stavebního dohledu“. Jistě, dá se počítat s jakýmsi stavebními hutěmi či družstvy, jak to více známe u klášterních fundací, přesto o tom víme málo konkrétního. Navíc s úvahou, že v jednom časovém horizontu, typicky okolo poloviny 13. století, se takových stavebně náročných podniků rozbíhala po zemi celá řada.¹³

Hrad nebýval izolovanou jednotkou vytrženou z místních souvislostí, ale stěží se dá jeho smysl a význam postihnout bez paralelního sledování přilehlého regionu. Takové *municio* či *castrum* se stávalo nedílnou částí sídelní sítě a jeho osudy

¹² Srovnej Tomáš DURDÍK – Jan KLÁPŠTĚ, *Dva pohledy na počátky hradu Riesenburku*, AR 44, 1992, s. 266–276. Bude užitečné zde připomenout i moravský pendant českých hradů, zpracovaný Miroslavem PLAČKEM, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001.

¹³ Zdeněk SMETÁNKA, *Povrchový výzkum na lokalitě Karlík u Dobřichovic*, *Historická geografie* 10, 1973, s. 81–96.

se zároveň promítaly do osudů jeho podhradí, okolních vesnic, panství, v širším rozměru i kraje. Právě takové spojení historika eminentně zajímá, totiž minulost důkladně studovaných hradních lokalit vsazená do širších sídelních a dějinných souvislostí. Ačkoliv pozvolna, i takové pojetí se začíná radikálněji prosazovat, což může ilustrovat příklad z českého Slezska.¹⁴

Od Sedláčkových dob se také výzkum opevněných míst, v první řadě hradů, posunul o značný kus dopředu. Moderní kastellologie řeší mnohem barvitější paletu otázek, než si ještě August Sedláček mohl vůbec připouštět. Nejen z koncepčních, ale i „technických“ a metodických ohledů. Přesto v jednom ohledu zůstává odkaz „starého pána“ jedinečný a dodnes z valné části nepřekonaný. Je to obrovské množství pramenného materiálu, který doslova vydobyl a vymámil z řady rozptýlených, také zahraničních sbírek a archivů a také je v rámci svých možností uspořádal tak, aby sloužily k poznání historické minulosti nejen hradů, což byl jeho prvotní záměr a cíl, ale vlastně celé pestré škály dalších typově rozrůzněných míst. Včetně rodin a rodů, které s nimi byly spojeny.¹⁵

¹⁴ Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2000.

¹⁵ Studie byla zpracována v rámci projektu NAKI, č. DF 12P010VV019 „Vývoj digitálních technologií ke zpřístupnění prosopografických a topografických kartoték badatelů minulosti se zvláštním zřetelem k fondu Augusta Sedláčka“.

On the utility of *Castles and Chateaux* 100 years later Looking back at the great historical project

It is not necessary to elaborate how quickly not only technical or natural science literature becomes obsolete but also the studies from the scientific area of the humanities, including history and its medieval segment. These transformations, in which also modern influences and topics of European and global historiography are reflected (often with a phase delay), are only resisted more permanently by a few texts. Indisputably and literally illustratively, these include also *Castles and Chateaux* by August Sedláček (1843–1926), continuously used by four or five generations of active historians and the wider public. It is sufficient to remember that more than 130 years have passed since the publication of the first volume (Chrudim district, 1882). The total of fifteen sturdy volumes, interspersed with gorgeous illustrations, especially by Karel Liebscher, has become a true mainstay of Czech history, genealogy, heraldry, sphragistics, geography, historical topography and historical geography. They elaborate to an unprecedented breadth the images of the medieval and partially also modern development of the Czech past, presented in “biograms” of the castles, chateaux and strongholds. Almost 3,000 of them can be counted; in the 1990s, the work itself that is demanding for production garnered already its third edition. Even this proves something. With the postscript that it is not the only legacy that August Sedláček, professionally “only” a secondary-school teacher (although with particular conditions), left behind.

August Sedláček did something unique for his time, which can seem obvious today, but was a step forward for research. He composed a “history” of each of almost 3,000 localities, undertook a demanding and oftentimes very difficult and unclear identification and marked them with a patina that can certainly be improved and variously refined, but its basic ground plan in essence does not change much. Sedláček’s large “castle” list changed into a corpus of source evidence not only on each individual residence but also on the adjacent estate and aristocratic or other owners, who came into contact with it. In this regard, i.e. in historical evaluation and categorization, Sedláček’s *Castles* could not from a factual

perspective be surpassed even by Castles, Chateaux and Strongholds, which in the 1980s was undertaken by Svoboda Publication House even with the inclusion of Moravia and Silesia.

III

LITERATURA

Vratislav VANÍČEK, *Svatý Václav. Panovník a světec v raném středověku*, Praha, Paseka 2014, 328 s., ISBN 978-80-7432-501-4.

Období vlády knížete Václava a jeho bratra Boleslava, spojené s procesem přerodu přemyslovské domény v raně středověký stát, se v poslední době znovu vrátilo do středu pozornosti českého historického bádání. Tomu ostatně nasvědčuje i množství odborné i populárně-vědecké literatury. K údajnému 1100. výročí narození svatého Václava uspořádala Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Arcibiskupství pražské kolokvium, jehož výsledný sborník se zabýval kromě osobnosti knížete Václava i jeho, možná ještě důležitějším, „druhým životem“. Pro jistě záslužný záměr editorů zprostředkovat většinu badatelských pohledů na Václavovu dobu a pozdější kult se však poněkud upozadil obraz Václava jako lidské bytosti. Tuto mezeru se pokusil zaplnit svojí publikací Petr Charvát, přičemž autorův vytyčený cíl narážel na jeho postoj k václavské hagiografii, či spíše skepsi k výpovědním možnostem tohoto typu pramenů. Absence literárněvědné metodologie a další nepostihnuté otázky proto zanechaly Charvátovu práci, i přes její popularizační účel a autorovu fundovanost, v očích odborné veřejnosti spíše ve stínu zmíněného svatováclavského sborníku a práce Davida Kalhous. V souladu s aktuálními trendy David Kalhous oprávněně předkládá nové možnosti náhledu na raně středověké státní složky a tzv. kmenovou teorii. Pomineme-li kratší odborné studie a statě, lze podobný směr pozorovat i v nově vydané publikaci Vratislava Vaníčka: *Svatý Václav. Panovník a světec v raném středověku*, kterou pro rok 2014 připravilo nakladatelství Paseka.¹

Předkládaná kniha je rozdělena do čtyř hlav, v nichž se autor snažil představit knížete Václava jako historickou osobnost, která nám dle jeho mínění „odemkla“ raný středověk ve dvou rozdílných obdobích. První zahrnuje éru formování společnosti v českých zemích a pronikání křesťanství v 9. a 10. století (hlava I. a II.), přičemž Václav v autorově výkladu vystupuje jako zásadní postava christianizačního obratu. V druhém období raného středověku, v průběhu 11. a 12. století, lze

¹ *Svatý Václav: na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého = Saint Wenceslas: on the 1100th anniversary of the birth of duke Wenceslas the Saint* (ed. Petr Kubín, a kol.), Praha 2010; Petr CHARVÁT, *Václav, kníže Čechů*, Praha 2011; David KALHOUS, *České země za prvních Přemyslovců v 10.–12. století*, I. díl, Čeleď sv. Václava, Praha 2011.

již v Čechách pozorovat konsolidované „národně-státní“ území s mnoha prvky západní kultury, v němž se vždy odrážel vliv kultu svatého Václava (hlava III. a IV.).

Vaníčkova kniha se snaží Václava popsat nikoliv jako osobu, o níž se pouze dočítáme v písemných pramenech, nýbrž jako skutečného člověka z masa a kostí. Zde je ovšem zapotřebí upozornit, že v případě sv. Václava, není vždy možné od sebe odlišit fyzickou osobu od legendisty upraveného obrazu. Jednotlivé zprávy zasazuje do širokého kontextu a vypráví tak čtenáři příběh českého knížete z první poloviny 10. století. Zároveň kniha otevírá některé staré otázky týkající se života svatého Václava a raných dějin přemyslovského rodu, které mnozí historici dle mínění autora dosud považovali za jakýsi oficiální kánon. Rezignace na reinterpretaci dosavadních převládajících názorů v odborné veřejnosti vytváří podle Vaníčka dějinné zkratky, jimiž vlastní minulost před sebou uzamykáme. Jako příklad takové zkratky lze uvést autorovu úvahu o vývoji hradské soustavy, kterou nepokládá za jednolitý projekt či naplnění vize jednoho člověka, stejně jako celý český státotvorný proces.

Hlavní přínos Vaníčkovy práce spočívá v podstatném rozšíření interpretace možností tehdejší přemyslovské zahraniční politiky a polemika s výsledky dosavadního bádání, jehož dlouhodobý směr ovlivňovaly zejména závěry Dušana Třeštíka. Výsledky Třeštíkovy dlouholetého výzkumu proto tvoří podkladový materiál Vaníčkovy reinterpretačního výkladu. S tím souvisí i autorův nástin nového pohledu na tzv. kmenovou teorii, jejíž možné alternativy představil již ve výše zmíněné práci David Kalhous. Je ovšem sporné, zda-li srovnání údajných českých kmenů s kmeny Polabských Slovanů dostatečně respektuje často regionálně odlišný společensko-politický vývoj, na který se ostatně na jiném místě odvolává i Vratislav Vaníček, ačkoliv i on si v tomto směru občas protiřečí.

Ačkoliv autor neodmítá striktně všechny Třeštíkovy teorie, což činí jeho text vyváženějším, považuje některé z nich za nedostatečně oproštěné od starších stereotypů. Jako příklad lze uvést Třeštíkovu interpretaci známého křtu čtrnácti z českých knížat v Řezně v roce 845, v níž Vaníček spatřuje vliv starší, dnes již zapomenuté protináboženské animozity. Šíření křesťanství Třeštík pokládal v této době spíše za produkt moci, kdežto „domorodou“ víru neboli kmenovou Pravdu za v podstatě tolerantní a ideální koncept, vyhovující všem obyvatelům. Vaníček naproti tomu upozorňuje, že křesťanství jako náročná a nadkmenová víra se v ob-

lastech za původní starověkou římskou hranicí šířilo všeobecně dosti obtížně, v Chorvatsku se nová víra kupříkladu přijímala třikrát, a stejně tak v Anglii, Dánsku, Norsku či na Rusi. Čechy tedy v tomto případě nepředstavovaly žádnou výjimku. Nedostatečná koncentrace moci panovnického dvorského centra ovšem způsobila, jak uvádí Vaníček, rozptýlení křesťanství v Čechách, na rozdíl od situace na Moravě.

Zásadní reinterpetaci přináší kniha v oblasti přemyslovské zahraniční politiky. Mimo jiné se autor zabývá kontakty českých knížat s polabskou oblastí, kde přemyslovský vliv pronikal postupně přes srbskou, daleminskou a havolanskou oblast až k pohanským Luticům, ačkoliv o údajné existenci jakéhosi spolku mezi českými knížaty a lutickými kmeny se autor již nezmiňuje. Neméně zajímavou část představuje i autorova polemika se závěry Dušana Třeštíka v záležitosti hlavního faktoru ohrožení raného českého státu za vlády knížete Václava a celkového pojetí následné boleslavské vraždy v roce 935. Proti Třeštíkově domněnce o dobovačné politice Saska vůči Čechám staví autor skutečnost, že Ota I. i markrabě Gero rozšiřovali svůj vliv dlouhodobě zcela jiným směrem, především v bojích s lutickými Ratary. Naopak českého knížete nemělo po pádu Velké Moravy zneklidňovat vzdálené Sasko, nýbrž maďarské kmeny. V tomto bodě konstatuje Vaníček, možná trochu příliš obecně, nutnost revidovat pro české historické myšlení rozšířenou představu o mocném německém sousedovi, který by se celá staletí snažil o zničení či podrobení regionálně odděleného českého státu. Oblast Říše novější česká literatura dosud podle autora vnímala dosti anonymně či monolitně, stejně tak jako jednostranné zdůrazňování slavnosti Přemyslovců a českého státu, což nikdy nebylo podmínkou a cílem jejich jednání.

V případě Václavovy tragické smrti odmítá Vaníček obraz státotvorného Boleslava, jenž svým krvavým činem řešil reformní program země a podle autora mu nemusíme být „vděční“ za svou existenci, protože žádné faktické ohrožení svobody Čech ze strany Říše v roce 935 ještě neexistovalo. Autor na rozdíl od Třeštíka nepovažuje oba bratry za protiklady. Už v roce 929 měl být Václav mezi jednotlivými knížaty kmene Čechů chápán jako reprezentant celých Čech. Vaníčková práce tak obrací Třeštíkův koncept kontinuity české státnosti v době Václavovy vlády, představující jakousi retardaci, a nástupem Boleslava, vnímaným jako revoluce. Není bez významu, že Vaníčková teorie by do značné míry eliminovala pro-

blém s problematických a často obtížně představitelným obdobím osmi měsíců mezi zabitím Václava a prvním střetem s Otovými vojsky, v němž mělo podle Třeštíka dojít k „zestátnění knížat v Čechách“. Následný proces budování říše českých Boleslavů charakterizuje autor jako znovunavázání na Václavovu politiku. Ani v tomto případě ovšem není autorův popis Václava coby politického стратега a zároveň snílka zcela bez kontroverzí.

Ocenění si rozhodně zaslouží autorova metodologie, s níž přistupuje k otázce modelu raně středověkého státu. Tento model by byl v určitém smyslu použitelný i pro oblast Polabských Slovanů, jejichž kmenové uspořádání, často vnímané jako předstátní, dodnes neumí historické bádání dostatečně uchopit. Vývoj společnosti je podle Vaníčka zapotřebí vnímat více elastickým způsobem v rámci územních a stavovských specifik, přičemž knížecí moc a organizační struktura země indikuje fázovité posuny pod vlivem dobových inovací. Jednotliví vládcové jednají v mezích těchto potřeb, i když musí zásadově rozhodovat v důležitých chvílích či v daných lokalitách. Stejně tak nelze považovat domácí zákony předkřesťanského období za neměnné, což nabízí mnohem více kreativní podmínky k analýze postupování západních křesťanských vlivů do tradičních kmenových struktur v Čechách nebo například i v Polabí. Střední Evropa se nám tak vyjeví jako tvořivý prostor, v němž se přirozeným způsobem koncentrují perspektivní vývojové osy, přičemž regiony a pospolitosti jsou sice různě vyspělé, ale mají obdobné ekonomické základy a sociální směřování. Teprve v 10. století se projevují některé rysy typické pro regiony na východní říšské hranici.

Knih Vratislava Vaníčka je psaná autorovým obvyklým čtivým stylem a značné množství předkládaných faktů je systematicky uspořádáno, aby nebyla narušena kontinuita příběhu. Zároveň však pochopitelně není možné postihnout všechny názorové směry týkající se osoby svatého Václava nebo jeho doby. Proto se autor nemohl zabývat alternativními interpretacemi některých událostí, jako například významem Boleslavovy přísahy pod prapory, možností nabytí libického údělu Slavníkovci skrze vůli Přemyslovců, či širší kritice antropologicko-lékařských metod určování věku (zubní věk, obliterace lebečních švů), z jejichž výsledků vytvořená a autorem prosazovaná životní data prvních Přemyslovců jsou při nejmenším po-

chybná.² Čtenář tak v některých pasážích nenachází jasně formulovaný autorův závěr. Stejně tak lze postřehnout několik obtížně prokazatelných teorií jako v případě hledání koncepčních rysů u pěti jmen knížat z roku 872 nebo ztotožnění hrobu bojovníka ze třetího nádvoří Pražského hradu s jedním ze zmíněných pěti českých vládců. Z důvodu nedostatečné výpovědní hodnoty písemných pramenů se historik raného středověku občas nevyhne výběru jednoho vhodného údaje ze všech možných dat, což Vaníček na několika místech své knihy vytýká Dušanu Třeštíkovi, ale právě nové reinterpretace a pohledy umožňují badatelům rozšířit obzory o rané historii české země a jejích obyvatelích. Sám autor se ovšem v několika případech dopouští určité zkratkovitosti při uvádění sporných dat některých událostí. Kniha Vratislava Vaníčka tak představuje oživení dosavadního historického bádání a dokazuje, že období svatého Václava není zdaleka zcela vytěženým tématem. V závěru své práce se autor ptá, jestli by Čechové, i přes zjevnou duchovní kreativitu, nutně přišli o svého patrona, pokud by se boleslavská vražda neudála. České dějiny by tak byly možná odlišné, ale v každém případě rozhodně chudší.

Jan Tomášek

Jeden den ve středověku, Martin Nodl – Petr Sommer (edd.), Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2014, 216 s., ISBN 978-80-7422-356-3.

K významnému životnímu jubileu Františka Šmahela připravili Martin Nodl a Petr Sommer sborník článků *Jeden den ve středověku*. Útlá kniha s neobvyklým námětem se věnuje předhusitskému období, k jehož výzkumu František Šmahel významně přispěl.

Úvodem je čtenáři nabídnuta stať editorů, ve které vymezují námět knihy – koncept jednoho dne ve středověku jako výzkumný úkol. Charakterizovali jej jako

² Například výzkum Miluše Dobiskové a Petra Velemínské, kteří na základě průzkumu kosterních pozůstatků známých jedinců šlechtického rodu Šporků ukázali, o jak veliké časové nepřesnosti se výsledky určování dožitého věku na základě obliterace lebečních švů často jedná (průměrně 20–25 let).

interdisciplinární a barvitý nápad, který „všel ze skutečnosti, že medievisté předkládají nejrůznější pokusy o pohledy do minulosti, jejichž cílem je podání informace o epoše, společnosti, událostech, kultuře, produkci, náboženství, krajině, vzdělanosti a o mnoha dalších aspektech, které slouží jako různá stanoviště, ze kterých lze pozorovat arénu středověku.“ Inspirací bylo zahraniční bádání o konkrétních významných dnech, například výzkum George Dubyho o 27. červenci 1215. Ve snaze o co nejpřesnější vymezení jednoho středověkého dne si editoři spolu s jednotlivými autory stanovili svátek svatého Havla 1410. Vytčený termín je buď respektován zcela, nebo se mu časové vymezení příspěvku až na výjimky blíží.

Jádro knihy sestává z jedenácti článků renomovaných českých historiků (Josef Žemlička, Jan Klápště, Martin Wihoda, Petr Sommer, Miroslav Kovář, Václav Žůrek, Robert Novotný, Pavel Soukup, Martin Nodl, Pavlína Rychterová a Pavlína Cermanová), kteří podle svého zaměření vykreslili jeden den předhusitského, resp. husitského období v českých zemích (Pavlína Cermanová, *Poslední den světa v husitských vizích: Zjevení Martinovo. Den svaté Scholastiky 1420*). Tématika článků odpovídá odbornému zaměření jednotlivých autorů. Čtenáři je nabídnut neotřelý pohled na problematiku nižší šlechty, poddaných, na život na hradě Kaltenštejn, klášterního života, pozdně středověkého stavebnictví, na dvorskou kulturu, na život urozených, učenců, pohled do zákulisí pražské univerzity, na realie středověkého manželství, i na obraz posledního dne v husitských vizích. Některé články se charakterem blíží kapitolám historických románů, jiné naopak odborným statím (Petr Sommer, *Jeden den v sázavském klášteře*). Někteří autoři pospojovali historická fakta smyšlenými postavami, kterými kompenzovali omezenou pramennou základnu. Jiní autoři se naopak drželi postav historicky doložených. Ne vždy bylo jednoduché přesně dodržet stanovený úkol – vykreslení obrazu 16. října 1410. Stať bez konkrétní vazby na toto datum předložila Pavlína Rychterová (*Jeden den středověkého manželství*), což ovšem při daném tématu rozhodně není na škodu. Samozřejmostí je německé shrnutí a rejstřík místních a vlastních jmen. Poměrně útlá kniha je obohacena ilustracemi, a to hlavně v textech Petra Sommera, Miroslava Kováře a Roberta Novotného. Závěrem lze konstatovat, že editoři předložili publikaci, jež zdařile balancuje na rozhraní odborné a populárně naučné literatury. Konceptem „jednoho dne“ osvěžuje soudobou produkci historických textů a otevírá možnost nových neotřelých medievistických pohledů, v čemž lze spatřovat

velký přínos této publikace. Dalším přínosným momentem je zajisté žánr předložených článků, které stojí na hranici odborné a populárně naučné literatury. Tvorby takových textů, které by přiblížily soudobé historické bádání i zájemcům z řad širší veřejnosti, se málokdy renomovaní historikové ujmou. Díky knize *Jeden den ve středověku* došlo alespoň k částečnému posunu.

Anna Košátková

Bonifác HOLUB, *Paměti farnosti u svaté Markéty v Břevnově a blízkého okolí*, Ondřej Koupil – Anselm Křivánek (edd.), Praha, Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty 2014 [= Pietas benedictina 21], 202 s., ISBN 978-80-86882-20-8.

Čtenáři se do ruky dostává zajímavá publikace pojednávající nejen o dějinách břevnovského benediktinského kláštera, ale i dějinách klášterního okolí – tedy břevnovské obce – z pera břevnovského benediktina Bonifáce Holuba (1847–1923) v novém vydání, které pro edici Pietas benedictina, sv. 21 připravili Ondřej Koupil a Anselm Křivánek OSB.

Bonifác Holub seznamuje čtenáře s dějinami břevnovského kláštera, potažmo s dějinami Břevnovsko-Broumovského arcidiákonství. Kde si to výklad vyžaduje, připojuje rovněž obecné dějiny monarchie a střední Evropy. Vlastní historické pojednání je rozděleno do pěti částí na *Úvod*, *dobu první* popisující léta 993–1420, *dobu druhou* z let 1420–1700 a *dobu třetí* od roku 1700 „až na naše časy“. Neopominutelnou součástí je rovněž *Dodatek*, který přináší popis kostela sv. Markéty na Břevnově a výčty břevnovských opatů a duchovních správců na Břevnově od roku 1652. Kniha je tak zejména dokladem poslední fáze klášterní historiografické tradice v břevnovském klášteře, navazuje na řádového předchůdce Jeronýma Růžičku a jeho analistickou – podle let uspořádanou – práci *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*. Holub tak na rozdíl od svého předchůdce podává ucelené vyprávění, které je děleno též tematicky.

Bonifác Holub ve svých 55 paragrafech i v dnešní době velmi čtivým způsobem popisuje dějiny našeho nejstaršího mužského kláštera, i když jazyk práce samozřejmě neutají dobu vzniku – tedy konec 19. století (práce poprvé vyšla tis-

kem v Praze roku 1890). Jak již bylo naznačeno výše, neomezuje se autor pouze na vlastní dějiny kláštera, velká pozornost je věnována rovněž duchovní správě, okolí kláštera – kde zejména seznamy obyvatel a vývoj domovní zástavby představují neocenitelné informace –, stranou pozornosti však nezůstávají ani fary a kaple vzdálenější či další z českých klášterů. Za cenné lze považovat rovněž postižení vývoje nejbližšího klášterního okolí, tedy obce Břevnov. Tyto pasáže mohou – i přes dobové podmínění – v mnohém přinést nové informace pro další bádání.

Za zmínku jistě stojí i způsob, jakým Bonifác Holub se svými *Paměťmi* pracoval. Jednotlivé paragrafy (kapitolami) doprovází poznámky, jež nabízejí vysvětlení a mnohdy i samostatný historický exkurz k pojmu, místu či osobě, se kterými se setkáváme v hlavním textu. Zde uváděné odkazy nám také umožňují seznámit se s materiály, které byly Holubovými prameny.

Opomenout nelze vedle vlastního Holubova díla také velmi zdařilou redakční práci, která má nemalou zásluhu zejména na srozumitelnosti autorova díla pro dnešní čtenáře. Editoři věnovali v úvodu pozornost nejen životu a literárnímu působení Bonifáce Holuba, ale zaměřili se rovněž na tzv. „druhý život“ díla. Všimají si, kdo *Paměti* využil jako pramen pro své texty. Citovány byly zejména v Kráslově a Ježkově *Sv. Vojtěchu* (1898), v Podlahových *Posvátných místech království Českého* (1911), i v hesle „Břevnov“ v Tumpachově a Podlahově nedokončeném *Českém slovníku bohovědném* (1916), či *Klášter v Břevnově* (1944) z pera O. J. Blažíčka, J. Čeřovského a E. Pocha. V posledně jmenovaném nalézáme ještě dozvuky holubovského pojetí dějin kláštera. Holubovi, ač sám nenáležel k univerzitnímu prostředí a odborné obci, se tak podařilo svým spisem vstoupit do této oblasti a zanechat v ní čitelné stopy.

Jindra Pavelková

SOUPIS POUŽITÝCH ZKRATEK

AČ	Archiv český
AR	Archeologické rozhledy
BDLG	Blätter für deutsche Landesgeschichte
CIM	Codex iuris municipalis regni Bohemiae
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis českého muzea
ČMM	Časopis Matice moravské
ČNM	Časopis Národního muzea
ČsČH	Československý časopis historický
DP	Documenta Pragensia
GGG	Geschichtsquellen der Grafschft Glatz
HaG	Heraldika a genealogie
HG	Historická geografie
HT	Husitský tábor
JSH	Jihočeský sborník historický
LF	Listy filologické
LOR	Listář a listinář Oldřicha II. z Rožmberka
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
PDZ	Pozůstatky desk zemských království českého l.p. 1541 pohořelých
PCKAA	Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles
PHS	Právněhistorické studie
RT	Reliquiae tabularum terrae
SAP	Sborník archivních prací
SMB	Studia Mediaevalia Bohemica
SSH	Středočeský sborník historický

AUTOŘI ČLÁNKŮ A STUDIÍ

PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.

Historický ústav FF

Univerzita Hradec Králové

zdenek.beran@uhk.cz

PhDr. Dana Dvořáčková-Malá, Ph.D.

Historický ústav AV ČR

dvorackova@hiu.cas.cz

Prof. PhDr. František Musil, CSc.

Historický ústav FF

Univerzita Hradec Králové

frantisek.musil@uhk.cz

Doc. PhDr. Martin Šandera, Ph.D.

Historický ústav FF

Univerzita Hradec Králové

martin.sandera@uhk.cz

PhDr. Blanka Zilynská, Ph.D.

Ústav českých dějin FF

Univerzita Karlova v Praze

blanka.zilynska@ff.cuni.cz

REDAKČNÍ POKYNY AUTORŮM

Otištěním svého příspěvku (studie, recenze, zprávy, diskusního příspěvku) v časopisu *Mediaevalia Historica Bohemica* dává autor souhlas rovněž k jeho elektronické publikaci.

Metadata a texty budou zpřístupněny

- a) na internetových stránkách projektu Digitální knihovny AV ČR (<http://www.lib.cas.cz/cs/digitalni-knihovna-av-cr>). Digitalizované plnotextové dokumenty, podléhající ochranné lhůtě autorského zákona, jsou dostupné pouze v Knihovně Akademie věd ČR
- b) na internetové stránce Historického ústavu AV ČR v ikoně Nakladatelství ve formátu pdf, a to od ročníku 2012 vždy po uplynutí 1,5 roku od vydání příslušného čísla
- c) recenze a anotace budou od ročníku 2012 zasílány v elektronické podobě na internetový portál [recensio.net](http://www.recensio.net)
<http://www.recensio.net/front-page>

Žádáme autory, kteří v rámci svých studií počítají s obrazovými přílohami, aby redakci zaslali rovněž prohlášení o vlastnictví reprodukčních práv k jejich tištěné i elektronické publikaci.

Při přípravě studií pro MHB respektujte následující citační pravidla:

ZKRATKY

Všechna čísla MHB obsahují seznam použitých zkratek. Názvy časopisů, edičních řad či případně knihoven/archivů tedy uvádějte v jejich zkrácené formě. Prosíme zároveň autory, aby ke své studii vždy připojili soupis užitých zkratek s rozepsanými názvy. Odkaz na vydavatele pramene či sborníku se redakce rozhodla sjednotit pod zkratkou *ed./edd.* uvedenou vždy v závorce za jménem.

MONOGRAFIE

První citace rozepsaná – jméno a příjmení (velkými písmeny) autora, název (*kurzivou*), místo a datum vydání:

Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I. (1034–1197)*, Praha 1913.

Marie BLÁHOVÁ – Jan FROLÍK – Naďa PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české I*, Praha 1999.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, s. 1068.

M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I*, s. 120.

STUDIE VE SBORNÍKU

První citace rozepsaná – jméno a příjmení (velkými písmeny) autora, název (*kurzivou*), in: název sborníku, (pokud se uvádí, pak řada, v jejímž rámci sborník vyšel), jméno a příjmení vydavatele, místo a datum vydání:

Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr na cestách. Několik úvah a podnětů*, in: *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století, Korunní země v dějinách Českého státu 3*, Lenka Bobková – Jana Konvičná (edd.), Praha 2007, s. 91–111.

Otto Gerhard OEXLE, *Welfische Memoria. Zugleich ein Beitrag über adelige Hausüberlieferung und die Kriterien ihrer Erforschung*, in: *Die Welfen und ihr Braunschweiger Hof im hohen Mittelalter, Wolfenbütteler Mittelalter-Studien 7*, Bernd Schneidmüller (ed.), Wiesbaden 1995, s. 62–95.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

I. HLAVÁČEK, *Dvůr na cestách*, s. 99–100.

O. G. OEXLE, *Welfische Memoria*, s. 65.

V případě odkazu na další článek z již citovaného sborníku užitě zkrácenou citaci:

Lenka BOBKOVÁ, *Rezidenční a správní centra v zemích Koruny české za vlády Lucemburků*, in: *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století*, s. 23–48.

Joachim EHLERS, *Der Hof Heinrichs des Löwen*, in: *Die Welfen und ihr Braunschweiger Hof im hohen Mittelalter*, s. 43–59.

STUDIE V PERIODIKU

První citace rozepsaná – jméno a příjmení (velkými písmeny) autora, název (*kurzivou*), zkratka periodika a ročník, rok vydání:

Barbara KRZEMIENSKA – Dušan TŘEŠTÍK, *Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě (Čechy, Polsko, Uhry v 10.–11. století)*, ČČH 27, 1979, s. 113–130.

Robert NOVOTNÝ, *K Mackově pojetí hradu a zámku*, MHB 7, 2000, s. 191–199.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

B. KRZEMIENSKA – D. TŘEŠTÍK, *Hospodářské základy*, s. 115.

R. NOVOTNÝ, *K Mackově pojetí*, s. 192.

NARATIVNÍ A ÚŘEDNÍ PRAMENY NEDIPLOMATICKÉ POVAHY

První citace rozepsaná – název citovaného pramene (*kurzivou*), zkratka ediční řady, editor, místo a datum vydání:

Petra Žitavského Kronika zbraslavská, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884.

Kronika starého kollegiata Pražského, FRB VII, Josef Emler (ed.), Praha b. d.

Rejstříky městské sbírky jihlavské z let 1425–1442, 1–2, AČ XL/1–2, František Hoffmann (ed.), Jihlava – Praha 2004.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

Petra Žitavského Kronika zbraslavská, s. 38.

Kronika starého kollegiata, s. 27.

Rejstříky městské sbírky jihlavské, zde 1, s. 87.

DIPLOMATICKÉ PRAMENY

První citace rozepsaná – zkratka ediční řady, editor, místo a datum vydání:

CDB I, Gustav Friedrich (ed.), Praha 1907, č. 246, s. 216–218.

CDB V/1, Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (edd.), Praha 1974, č. 168, s. 269.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

CDB I, č. 276, s. 244–246.

CDB V/1, č. 167, s. 266–268.

V případě opakovaných odkazů na jména autorů či publikace užívejte zájmenné tvary Eadem, Idem, Ibidem.

Své studie, dotazy či komentáře zasílejte na adresu mhb@hiu.cas.cz, součástí dodaného článku musí být resumé, krátký abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce. Rozsah článků by neměl překročit 40 stran (dle úzu: písmo Times New

Roman – velikost 14, řádkování 1,5; v poznámkách pod čarou Times New Roman – velikost 12, řádkování jednoduché). Větší rozsah studie je třeba předem dojednat s redakcí.

OBSAH

I. Studie

Dana Dvořáčková-Malá

K možnostem výzkumu panovnického dvora
v pozdním středověku v českých zemích 7
*On the possibility of research of the sovereign court in
the Late Middle Ages in the Czech lands*

Blanka Zilynská Dvůr krále Jiřího ve světle současného poznání 17
*The Court of King George in Light of the Current
Knowledge*

Zdeněk Beran Katolické panstvo na dvoře Jiřího z Poděbrad. Procesy
vzájemné konvergence a divergence 37
*Catholic Lords at the Court of George of Poděbrady:
A Mutual Process of Convergence and Divergence*

Martin Šandera Dvůr Poděbradova syna Jindřicha Minsterberského.
Stav výzkumu a úkoly bádání 77
*The court of Poděbrady's son Heinrich of Münsterberg:
State of the research and research tasks*

František Musil Venkovská sídla Poděbradů 113
Rural residences of the Poděbrady family

II. Diskuse, názory a inspirace

Jaroslav Boubín Několik poznámek ke kartotéce Augusta Sedláčka 131
Some notes on the card file of August Sedláček

Josef Žemlička	K využitelnosti Sedláčkových Hradů a zámků po 100 letech. Ohlédnutí za velkým historickým projektem 145 <i>On the utility of Castles and Chateaux 100 years later. Looking back at the great historical project</i>
----------------	--

III. Literatura

Vratislav VANÍČEK, Svatý Václav. Panovník a světec v raném středověku, Praha 2014 (<i>Jan Tomášek</i>)	161
Jeden den ve středověku, Martin Nodl – Petr Sommer (edd.), Praha 2014 (<i>Anna Košátková</i>)	165
Bonifác HOLUB, Paměti farnosti u svaté Markéty v Břevnově a blízkého okolí, Ondřej Koupil – Anselm Křivánek (edd.), Praha 2014 [= <i>Pietas benedictina 21</i>] (<i>Jindra Pavelková</i>)	167
<i>Soupis použitých zkratk</i>	169
<i>Autoři článků a studií</i>	171
<i>Redakční pokyny autorům</i>	173

Součástí časopisu *Mediaevalia Historica Bohemica* je řada *Supplementum*, v jejímž rámci již vyšla zvláštní tematická čísla periodika:

Dvory a rezidence ve středověku, MHB 10, Supplementum 1, Dana Dvořáčková-Malá (ed.), Praha 2006, ISSN 0862-979X, ISBN 80-7286-095-X.

Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti, MHB 11, Supplementum 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008, ISSN 0862-979X, ISBN 978-80-7286-134-7.

Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech, MHB 12, Supplementum 3, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2009, ISSN 0862-979X, ISBN 978-80-7286-153-8.

Mediaevalia Historica Bohemica (MHB). Vydává Historický ústav AV ČR, v. v. i., Prosecká 76, 190 00 Praha 9. Vedoucí redaktor Jan Zelenka, výkonní redaktori Eva Doležalová, Jaroslav Boubín, odpovědný redaktor řady *Supplementum* Dana Dvořáčková-Malá (tel: +420 286 882 121, linka 246, e-mail: mhb@hiu. cas.cz, kde je možné objednat předplatné). Hlavní distributor Kosmas.cz, Lublaňská 34, 120 00 Praha 2 (www.kosmas.cz).

Jednotlivá čísla lze zakoupit rovněž v internetovém obchodě vydavatele: <http://obchod.hiu.cas.cz> nebo v prodejnách Knihkupectví Academia (Václavské náměstí 34, Na Florenci 3, Národní 7, vše 110 00 Praha 1; www.academia.cz; www.academiabooks.com).

Distribution rights in all remaining areas: Kubon and Sagner, Postfach 340108, D-80328 München, Germany, fax: 089/54218218.

Toto číslo vyšlo v říjnu 2014, 1. vyd., Praha, Historický ústav AV ČR, v. v. i. – 178 s. – *Mediaevalia Historica Bohemica*, 17/2, ISSN 0862-979X.

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL ABSTRACTS, AMERICA: HISTORY AND LIFE and CEJSH.